

Fıkıh Hazinesinden Tercihler “Tercih Fıkhi”

Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Ankara, 2025

Fıkıh Hazinesinden Tercihler “Tercih Fıkıhı”

Yazar

Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

ISBN:

1. Baskı

Eylül, 2025 / Ankara

Yayın Satış, Yayınevi, Sertifika No

46683

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 510

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitabın hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ [11].....	11
GİRİŞ [15].....	15
SORULAR VE CEVAPLARI [43]	3
I- HÜKMÎ VE HAKİKÎ TEMİZLİK [49]	49
Abdestte Vesvese.....	50
Abdesti Unutmak.....	51
Özür Sahibi Olanların Abdesti.....	52
Özür Sahibi Olanın İmameti.....	53
Abdestli İken Tenasül Uzvuna Dokunmak.....	53
Abdestli İken Kadına Dokunmak.....	54
Az Necasetin Hükmü.....	54
Suya Sinek Düşmesi.....	55
Ma-i Musta'melin Hükmü.....	56
Toprak Dışındaki Maddelerle Teyemmüm Abdesti Almak.....	57
Teyemmüm İle Birden Fazla Farzı Eda Etmek.....	58
Vakit Girmeden Teyemmüm Abdesti Almak.....	58
Cenaze Namazı İçin Teyemmüm.....	59
Cenaze Yıkarken Necaset Çıkması.....	59
Yabani Hayvan Derisini Kullanmak.....	60
Abdestli İken Kan Akması.....	61
Tuvaletin Yönü.....	62
Şehvet Olmaksızın Meni Akması.....	63

Su Olmayan Yerde Eşi İle Birlikte Olmak.....	63
Mukayyed Su ile Temizlik.....	64
II- İBADETLER [65].....	65
NAMAZ [67].....	67
Kible Yönünde Hata.....	67
Oturarak Namaz Kıldırma.....	67
Yolculukta Vasıta Üzerinde Namaz.....	68
Yolculukta Namazların Kasrı.....	69
İmamın Kadınlara İmamete Niyeti.....	70
Kadınların İmameti.....	71
Seferilik Süresi.....	72
Kaza Borcu Olanın Sünnet Namaz Kılması.....	72
Mushaftan Okuyarak Namaz Kılmak.....	73
Gıyabi Cenaze Namazı.....	74
Erkeğin Eşinin Cenazesini Yıkaması.....	74
Şehide Cenaze Namazı Kılmak.....	75
Vücudun Bir Kısımına Cenaze Namazı.....	75
İntihar Edenin Cenaze Namazı.....	76
Cuma Namazını Birden Fazla Camide Kılmak.....	77
Cuma Namazı İçin Devlet Başkanı İzni.....	77
Cuma Namazında Cemaat Sayısı.....	78
Hastanın Namazı Cem Ederek Kılması.....	79
ORUÇ [80].....	80
Unutarak Oruç Bozmak.....	80
Ramazanda Oruçken Bilerek Yemek-İçmek.....	81
Oruç Keffaretinde Tercih İmkânı.....	82
Oruca Gündüz Niyet Etmek.....	82

Nafile Orucun Kazası.....	83
Hasta ve Yolcunun Ramazanda Oruç Tutması.....	84
Orucu Kazaya Bırakma Mazereti Gün İçinde Sona Eren Kişi.....	84
ZEKÂT [86]	86
Çocuğun Malından Zekât.....	86
Zekâtta Havl-i Havelân Şartı.....	87
Vaktinden Önce Zekât.....	88
Fıtır Sadakasının Para Olarak Verilmesi.....	88
Mâlû'd-dimâr Zekâtı.....	89
Zekât Yılı Dolmasına Yakın Malın Telef Edilmesi.....	90
Borcun Zekâta Etkisi.....	91
Balın Zekâtı.....	92
Borç Verilen Paranın Zekâtı.....	93
Zekât Verirken Yanılmak.....	93
Ölenin Zekât Borcu.....	94
Kadının Takısının Zekâtı.....	95
Kadının Eşine Zekât Vermesi.....	96
Müellef-i külûba Zekât.....	96
Öşür Verilecek Ürünler.....	97
KURBAN [98]	98
Kurban Kesim Günleri.....	98
Kurbanın Hükümü.....	99
HAC-UMRE [100]	100
Kadının Hac-Umre Yolculuğu.....	100
İhramlının Gölgenmesi.....	101
İhramdan Çıkarken Saçların Tıraş Edilmesi.....	101

İhramlının Unutarak Koku Sürünmesi.....	102
Müzdelif Vakfesi Zamanı.....	102
Hac Menasikinde Sırada Değişiklik Yapmak.....	103
Hac İle Mükellefiyet Şartı.....	103
Ölenin Yerine Haccetmek.....	104
Bedel Haccına Gidecek Kişi.....	105
İhramlının Yıkanması.....	105
III- YİYECEK-İÇECEK [107]	107
Midye-Karides Yemek.....	107
Hayvan Kesiminde Besmele.....	108
At Eti Yemek.....	109
Vahşileşen Hayvanların Tezkiyesi.....	110
IV- AİLE HAYATI [111]	111
Velisiz Nikâh.....	112
Gizli Nikâh.....	113
Nikâhta Kızın Rızası.....	114
Kadının Evlilik Akdinde Şart Koşması.....	115
Kız Çocuklarının Sünneti.....	115
Küçüklerin Evlendirilmesi.....	116
Ebenin Tek Başına Şهادeti.....	118
Tehdit Altında Yapılan Talak.....	118
Mefkudun Evliliğinin Sona Ermesi.....	120
Sarhoşun Talakı.....	121
Ölüm Hastalığında Boşama.....	122
Öfkeli İken Talak.....	123
Talakta Şüphe Duyan Kişi.....	124
Evli Olmayanın Talakı.....	125

Bir Mecliste Üç Talak	125
Şartlı Talak	126
Süt Kardeşlik	127
Aile İçi Problemlerde Hakemlerin Yetkisi	127
Nafakası Karşılanmayan Kadının Tefrik Talebi	128
İstimna (Mastürbasyon)	129
V- MÜLKİYET HAKKI [131]	131
Bitişik Komşunun Şüf’a Hakkı	131
Ölenin Şüf’a Hakkı	132
Mevat Arazi	133
Âriyetin Tazmini	133
Ecîr-i Müşterekin Sorumluluğu	134
Âriyetin Başkasına Verilmesi	135
Lukatanın Mülk Edinilmesi	136
Ortak Malda Hissenin Hibesi	137
Hibede Kabz Şartı	137
VI- TİCARET HAYATI [139]	139
Kadının Sütünü Satması	140
Müşâkât Ortaklığı	141
Meclis Muhayyerliği	141
Köpek Satışı	142
Kira Akdinde Mirasçıların Hakkı	143
Kira Akdinin Feshi	144
Haram Mal Nakliyesi	144
Muhayyerlik Süresi	145
Muhayyerlik Hakkının Mirasla İntikali	145
Sipariş Akdinin Bağlayıcılığı	146

Kaporalı Satış.....	147
Geç Tahliye Şartlı Satış.....	148
Selem Akdinde Malın Mevcudiyeti.....	148
Selem Akdi İle Hayvan Satışı.....	149
Karz Akdinde Vadenin Bağlayıcılığı.....	150
Ölünün Borçlarına Kefil Olmak.....	151
İhtikâr (Karaborsacılık).....	151
Şarap Fabrikasına Üzüm Satmak.....	152
Köylünün Malını Şehirlinin Satması.....	153
Teâtî Akdi.....	154
Damızlık Hayvanın Kiralanması.....	154
Şirket-i Vücûh.....	155
Sefihin Hacı.....	156
VII- CEZA HUKUKU [157].....	157
Âkile.....	157
Zimmînin Malını Telef Etmek.....	158
Kazf Suçunda Af.....	159
Hırsıza El Kesme Cezası.....	159
Katile Tazir Cezası Verilmesi.....	160
VIII- MİRAS [161].....	161
Hataen Öldürmede Mirasçı Olmak.....	161
Müslümanın Kâfire Mirasçı Olması.....	161
Zevî'l-erhâmın Mirasçı Olması.....	162
Malın Tamamının Vasiyet Edilmesi.....	163
IX- TESETTÜR [164].....	164
Peçe/Yüz Örtüsü.....	164
X- YEMİN [166].....	166

Mükrehin Yemini	166
Yemin Keffaretinin Para İle Ödenmesi	166
Yemin Keffaretinde Oruç Tutulması	167
Yemin Keffaretinin Ödenme Şekli	167
Ek: 1 Günümüzde Fetva Kurullarının ve Fakihlerin Mezheplerden İstifadeye Bakışı [169]	169
Ek: 2 ملخص باللغة العربية [174]	174
KAYNAKLAR	177
ÖZGEÇMİŞ	183

ÖN SÖZ

Allah Teâlâ'ya sonsuz hamd ve senâ olsun. Salât ve selâm hidayet rehberi olan Resûlullah'a, âline ve ashabına olsun.

Müslümanların dâreyn saadetine ulaşmaları için dinin emir ve yasaklarına riayet ederek yaşamaları gerekir. Bu konuda Müslümanlara yol gösteren, sevap ile günah davranışları ayırt etmelerini sağlayan ilim, fıkıh ilmidir.

Fıkıhî bilginin bir kısmı çağlar üstü olup her zaman ve şartlarda geçerliliği olan değişmez hükümler iken, özellikle örf-âdet, maslahat, istihsan, sedd-i zerâî gibi delillere dayanarak verilen hükümler ise değişime açık niteliğe sahiptir. Sabit hükümleri değiştirmeye teşebbüs etmek yanlış olduğu gibi, değişime açık hükümleri sabit kural olarak sunmak da hatalı olacaktır.

Fıkıh, asr-ı saadetten günümüze kadar çeşitli aşamalardan geçerek zengin bir ilim hazinesi niteliği kazanmıştır. Bu kadar geniş malumat içinde nasıl hareket edileceği tarihî süreçte hep gündemde olmuştur. Hukukî istikrarı ve mezhep görüşlerinde tutarlılık içinde kalmayı önceleyenler bir mezhebi merkeze alarak hareket etmeyi savunurken, fıkıhın zenginliğinden olabildiği ölçüde yararlanmayı ve hayat ile fıkıh arasında kopmaz bağlar kurmayı hedefleyenler farklı ictihadlardan ve mezhep görüşlerinden istifadeyi savunmuşlardır. Bu kitapta “Tercih Fıkıhı” terimi, ilim dünyasına sunulmaktadır. Tercih fıkıhında ehlinde sâdır olan tüm ictihadların gerekli şartlar altında kullanılabilir olduğu kabulünden hareket edilmektedir.

Kitaptaki soru ve cevapların tespitinde gündelik hayatta var olan veya karşılaşılabilmesi muhtemel konulardan olmasına özen gösterilmiştir. Tercihi gerektirecek bir durum ya da gerekçe olmayan ve hakkında ittifak bulunan konulara ise bu çalışmada yer verilmemiştir.

Bu kitabın mezhep görüşlerini bir bütün olarak beyan etmeye yönelik mukayeseli bir çalışma olmadığının altının çizilmesi gerekir. Bu sebeple kitapta soruya verilen cevaba fıkıh hazinesinden dayanak olmak üzere “Mezhep-Fukaha Görüşü” başlığı altında mezhep veya fakih görüşlerinden bir veya birkaç görüşe yer verilmekle yetinilmiştir. Her meselede bütün mezhep yaklaşımlarının beyan edilmesi hedeflenmemiştir. Dolayısıyla, mesela “Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre bu husus caizdir” denildiğinde diğer mezheplere göre caiz değil anlamına gelmemektedir. Ele alınan konu hakkında sadece bir-iki mezhep görüşünün nakledilmesinin birden fazla sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler; diğer mezheplerin konu ile ilgili yaklaşımının tespit edilememesi, ilgili konu hakkında mezhep görüşünde meselenin ayrıntılı yönleri itibariyle farklılıklar bulunması, zikredilen görüşe muhalif olunması ve müctehide ait birbirinden farklı görüşlerin rivayet edilmesidir. Mezhep görüşleri beyan edilirken dört mezhepten herhangi bir mezhebin ismi zikredilmediğinde bu farklı ihtimallerin olabileceği göz önünde tutulmalıdır.

Fıkıhta tercihe konu olması gereken konular bu kitapta olanlar ile sınırlı değildir. Elbette farklı zaman ve şartlarda fıkıhın zengin hazinesinden teşriîn yüce hikmetleri gözetilerek ve metodolojik perspektif korunarak birçok tercihte bulunmak mümkündür. Bu alanda yeni eserler yazılması ilim dünyasına önemli katkısının yanında hayat ile fıkıh arasında sıkı bir bağ kurulmasına da yardımcı olacaktır.

Kitapta yer alan Arapça özetlerin hazırlanmasında ilimlerinden istifade ettiğim Dr. Öğr. Üyesi Ahmed Nureddin Kattan ve Dr. Öğr. Gör. Marvan Mugalles’e teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Gayret kuldan, muvaffakiyet Allah’tandır.

Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Ankara, 2025

GİRİŞ

Kitabın giriş bölümünde fıkıh hazinesinden tercihler ihtiva eden bu eserin yazılış amacı, metodu, gayesi, muhatap kitlesi ve yöntemin meşruiyet temelleri soru-cevap yönetimi ile okuyuculara sunulmaktadır.

Soru: Tercih fikhı ne demektir?

Cevap: Binlerce yıl içinde oluşan zengin fikhî bilgi ve tecrübe birikimi, günümüz insanları için önemli veriler sunmaktadır. Tercih fikhı ile kastedilen; fıkıh melekesine sahip bir fakihin, çoğunlukla bin yıl öncesinde ortaya konulan fikhî bilgiler arasından günümüz şartlarına en uygun olan görüşü dinin ana gayelerini merkeze alarak tespit edip bu görüşü tercih ederek hüküm vermesidir.

15

Tercih kelime manası itibariyle, iki veya daha fazla olan arasından birisini seçme ameliyesi olduğu için tercih fikhında, hükmü hakkında ihtilaf olan konular ele alınmaktadır. Tüm müctehidlerin dünden bugüne kadar aynı görüş beyan ettikleri meseleler hakkında tercih yapma imkânı olmayacağından, bu konular tercih fikhının kapsamında yer almamaktadır.

Tercih fikhında geçmiş dönemdeki teknik, ilmî ve tecrübî bilgi seviyesine bağlı olarak ortaya konulan ancak daha sonra bu bilgilerin hatalı olduğu yeni ilmî gelişmelerle tespit edilen hususlarda, ulaşılan yeni bilgilere ve ilmî verilere dayalı olarak tercihlerde bulunmaktadır.

Fıkıh ilminde sübutu ve delâleti kati naslara dayanan değişmez sabiteler ve esaslar olduğu gibi, örfe ve şartlara göre ortaya konulduğu için farklılaşan zaman, bölge ve şartlara göre değişime açık hükümler de bulunmaktadır. Nasların sübut ve delaletindeki zannilik fakihleri birbirlerinden farklı hükümlere götürmüştür. Tercih fıkında, yaşanan çağın özellikleri, bölgenin şartları ve insanların örf-âdeti gibi kriterler göz önünde tutularak zengin fıkıh müktesebatından tercihler yapılmaktadır.

تعريف فقه الترجيح:¹

يُقصد بفقه الترجيح أن يُعمل الفقيه نظرَه في اختيار القول الفقهي الأنسب لواقع الناس وظروفهم المعاصرة من بين الآراء والاجتهادات المقررة في المذاهب الفقهية المختلفة. وتقوم عملية الترجيح على اعتبار أن جميع الاجتهادات -من حيث الأصل- متقاربة في القيمة العلمية غير أنها تتفاوت في مدى ملاءمتها لاعتبارات الزمان والمكان وفي قابليتها للتطبيق في السياقات الراهنة، فضلاً عن قدرتها على تلبية حاجات الأفراد والمجتمعات وتحقيق مقاصد الشريعة الغراء في منطقة أو بيئة ما. ومن ثمَّ فإن عمل الفقيه في هذا المجال لا يقتصر على سرد الأقوال الفقهية بل يتعداه إلى الترجيح بينها مع مراعاة تلك الضوابط والمبادئ الشرعية.

Soru: Tercih fıkının bugüne kadar ortaya konulan tercih içeren metotlardan farkı nedir?

Cevap: Bugüne kadar hem mezhep içi, hem de mezhepler arası tercih esasına göre hazırlanmış pek çok fıkıh eseri mevcuttur. Mezhep içi tercih kitapları; kanunlaştırmının olmadığı dönemlerde hukuk birliğini temin etme, halkın ilmiyal seviyesinde bilgi sahibi olmasını sağlama ve mezhep içinde görüş birlikteliğini temin etme gayeleri ile telif edilmiştir. Mezhepler arası tercih yapan kitapların bir kısmı

¹ Giriş kısmındaki Arapça özet bilgileri Dr. Ahmed Nureddin Kattan tarafından hazırlanmıştır.

bir mezhebin savunmasını hedeflerken, bir kısmı ise daha objektif bir bakış ile mevcut farklı görüşleri ilim dünyasına sunmayı gaye edinmiştir. Bu eserlerde tercih yapılırken genellikle delilin kuvvetli-zayıf görülmesi ya da bağlı bulunulan mezhebin haklı gösterilme gayesi ana tercih sebebi olarak görülmektedir.

Bir fakih o güne kadar ortaya konulan icthadlardan birisini kendi bilgi ve muhakemesine göre delili kuvvetli olduğu sonucuna ulaşarak tercihte bulunduğunda, ihtilaflı olan bu meselede kendi durduğu noktayı ilim dünyasına sunmaktadır. Yapılan bu tercihin entelektüel açıdan bilgi değeri olmakla birlikte, bunun ötesinde pratikte insan ve toplum hayatına dokunan yönü bulunmamaktadır. Bir mesele hakkında bugüne kadar A icthadını on, B icthadını sekiz, C icthadını da üç müctehidin savunduğunu varsayalım. Bugün bir fakihin, şahsî araştırmaları ve kanaati sonucunda B icthadının delilinin kuvvetli olduğu sonucuna ulaşp bu icthadı benimsemesi durumunda bu icthadı savunanların sayısını bir sayı artırmasının ötesinde fazla bir katkı ortaya çıkmayacaktır. Tercih fikhî olarak tanımladığımız faaliyette ise tercihte esas olan fikhî-hayat mutabakatı ile çağa ve topluma uygun fikhî bilgi olduğu için yapılan tercihin gündelik hayata ve çözüm bekleyen sorunlara önemli katkısının olması hedeflenmektedir.

Müctehidin beyan ettiği her icthad delile dayanır ve bu delil o müctehide göre kuvvetlidir. Daha sonraki yıllarda bir fakihin “Bu icthadın delili zayıf” demesi, o delilin gerçek manada zayıf olduğunu göstermez. Sadece değerlendirme yapan fakihin görüşünü yansıtır. Tüm icthadlar delil kuvveti bakımından müctehid olmayanlar nazarında eşit seviyededir. Bu sebeple tercih fikhında icthadın delilinin kuvvetli ya da zayıf olduğu öngörüsü ile hareket edilmemektedir.

Ehlinin ortaya koyduğu her ictihad bilgi değeri bakımından aynı düzlemde olmakla birlikte, yaşanan zamana ve mekâna hitap etmesi, mevcut şartlar altında uygulanabilir olup olmaması, fert ve toplum ihtiyaçlarını karşılama, makâsıd-ı şerîayı o coğrafyada sağlayıp sağlamaması bakımından aynı değildir. Tercih fıkında yapılan faaliyet bu esaslar göz önüne alınarak ictihadlar arasından tercihlerde bulunmaktadır.

Müctehidler görüşlerine mesnet olan deliller nazara alınarak yapılan mukayeseli çalışmalarda ve tercih faaliyetlerinde fıkın her alanına ilişkin görüşler beyan edilebilmektedir. Bu kitaptaki tercih faaliyetinin amacı ise -bu yaklaşımdan farklı olarak- yaşadığımız hayata referans olabilecek görüşlerin ortaya konulması olduğu için tercih yapılmasına ihtiyaç olmayan konular çalışma alanı içinde görülmemektedir. Bu sebeple namazda ellerin bağlanma şekli, kıyamda ayakların arasının açıklık miktarı, itikâfın yapılış şekli, bayram namazı tekbirlerinin sayısı, namazda tahiyatın okunuş şekli, cenaze namazı duası gibi birçok mevzu tercih fıkının inceleme alanı dışında kalmaktadır.

Mukayeseli fıkıh çalışmalarında görüşler arası tercihte bulunulduğu zaman tercih edilmeyen görüş mercuh, zayıf vb. ifadelerle tanımlanırken, burada yapılan tercih faaliyetinde ise tercih edilmeyen görüş için değer düşürücü tanımlamalar yapılmayıp, sadece şu anki şartlarda uygulanabilir olarak hangi görüş isabetli görünüyorsa o görüş tercih edilmektedir. Burada mevcut şartlar ekseninde bir tercih faaliyeti yürütüldüğünden dolayı şartlar tamamen değiştiğinde bugün tercih edilmeyen bir görüşün yarın tercih edilebileceği kabul edilmektedir.

Tercih fıkı, mezhebe mensubiyet iltizamının mülzim olmadığı bakış açısının bir sonucu olduğu için, herhangi bir mezhebi savunma, en isabetli mezhebi ortaya çıkarma,

mezhep taassubu ile hareket etme gibi sâiklere bu çalışmada yer verilmemektedir.

الأسس المنهجية في فقه الترجيح:

- جميع الاجتهادات الفقهية تتساوى من حيث قوة الدليل في نظر غير المجتهدين، لعدم قدرتهم على التمييز بين الأدلة قوةً وضعفاً، ومن ثم فإن دليل الاجتهاد لا يُعد راجحاً أو مرجوحاً في فقه الترجيح بالنسبة لهم.
- ليس من المنهج العلمي المعتبر في الفقه وأصوله أن يُحكم بصحة قولٍ ما بمجرد كونه رأي الأغلبية، أو يُخطأ القول المخالف له لكونه قول الأقلية؛ إذ إن العبرة في الترجيح ليست بكثرة القائلين، بل بقوة الدليل، وموافقته لمقاصد الشريعة وقواعدها الكلية.
- لا يوجد في نصوص الشريعة ما يُوجب اتباع مذهب فقهي بعينه، بل يجوز تقليد أيٍّ من الأئمة الأربعة.
- لا يجب على المسلم الالتزام بمذهب فقهي معين؛ إذ كل واحد يؤخذ منه ويترك إلا رسول الله صلى الله عليه وسلم.
- العامي لا مذهب له، بل مذهبه مذهب مفتيه؛ وهذا أصل مقرر عند الأصوليين.
- لا يجوز اعتماد اجتهاد نشأ في سياق تاريخي معيّن لإصدار فتوى في واقع مغاير ما دامت الظروف والمعطيات قد تغيرت، وتبدّلت علل الأحكام ومقاصدها.
- في عهد الصحابة والتابعين، كان الاستفتاء في المسائل الفقهية يتم على وجه التعدّد، حيث لم يلزم المسلمون باستفتاء شخص معين، مما يعكس اتساع دائرة الاجتهاد وتحرر الأمة من التقيد بمذهب أو فقيه محدد.
- المذاهب الفقهية هي نتاج اجتهادات بشرية متراكمة، ولا يخضع أي اجتهاد -بخلاف اجتهاد النبي صلى الله عليه وسلم الذي - لحكم النص والوحي، وبالتالي لا يمكن نسب الحكم الإلهي القطعي إلى اجتهاد أحد العلماء إذ إن الاجتهاد عمل بشري يحتمل الصواب والخطأ.

Soru: Herkes fıkıh kitapları arasında istediği tercihte bulunarak hareket edebilir mi?

Cevap: Tercih fıkının gayesi, İslam'ın her zaman ve her bölgede yaşanılabilir olduğunu göstermek, din ile hayat arasındaki bağlantıyı sağlamlaştırmak, fıkıh hazinesindeki zamana ve mekâna en uygun olan görüşü tercih etmektir. Tercih yaparken, geçmiş dönemde ortaya konulan görüşün ne zaman, niçin, hangi şartlarda, kime ve nasıl söylendiğinin tespit ve analiz edilmesi gerekir. Fıkıh kitabındaki görüşün ictihad türlerinden olan beyan, kıyas ve maslahat ictihadlarından hangi tür ictihad olduğunun bilinmesi de gereklidir. Ayrıca müctehidin ictihadından rücû edip etmediğinin tespit edilmesi de önemlidir. Bütün bu tespitleri yapabilmek için fıkıh ilminde tahsilde bulunmak, mezheplerin literatürü hakkında donanımlı olmak ve hangi kaynaklara başvurulacağını bilmek gerekir.

20

Burada ifade edilen bilgilere ulaşmak fıkıh bilgisine sahip olmayı gerektireceğinden dolayı yeterli bilgiye sahip olmayanların fıkıh külliyyatı içinden istediği görüşleri alıp hareket etmesi doğru değildir. Çünkü bu şekilde davranıldığında hatalı sonuçlar söz konusu olur. Her işte işi ehline bırakmak asıl olduğu gibi bu tercihi esas alan ilmî faaliyeti de ehline bırakmak gereklidir. Aksi durumda keyfilik, kitaptaki bilgiyi yanlış anlama, dünyevî çıkarıcılık, müctehidlere söylemediğini söyleyerek onlara haksızlık yapma gibi birçok olumsuzluk ortaya çıkacaktır.

Soru: Tercih fıkının amacı nedir?

Cevap: Tercih fıkının amacı, dinin gereklerini yerine getirerek hayatını sürdürme gayretinde olanların karşılaştıkları zorluklara çözümler sunmaktır. Yaşanılan ülkede mevcut şartlar altında şeriatın temel hedeflerine ulaştıran görüşleri beyan etmektir. Fıkının, fert ve toplum hayatı için huzur ve başarı kaynağı olduğunu göstermektir. Müctehidler arasında

ayırım yapmaksızın her birine değer vermektir. Fıkhnın zenginliğini herkese göstermektir. Dar kalıplar altında fikhî bilgiye ulaşmaya çalışanlara geniş yolu ve mevcut imkânları sunmaktır. İctihadların farklı olmasının ümmete rahmet olduğunu ispatlamaktır. Mezhep taassubundan uzaklaşmaktır. Tarihî nitelikte olan ile olmayan icthadları ayırt etmektir. İnsanlığın ulaştığı bilgi, deneyim ve teknik gelişmelerden yararlanmaktır. Fıkıh ile hayat arasında sıkı irtibat kurmaktır. Fikhî bilginin teoride kalmayıp pratikte yaşanmasını sağlamaktır. Karşılaşılan problemi çözmek için kanuna karşı hile ve dolambaçlı yollardan gitmek yerine alternatif çözüm yolunu göstermektir. Her bir müctehide değer vererek ayırışmayı önleyip ümmetin birliğine ve beraberliğine katkı sunmaktır.

Tercih fikhî diye tanımlanan bu faaliyetin bir diğer önemli amacı ise, insanların daha çok kazanç elde etme, şahsî menfaat sağlama, dünyevî arzu ve isteklerine kavuşma gayesi ile fikhî külliyyatı içinden hoşuna giden görüşü almalarının meşruiyet problemi taşıdığını göstermektir. Fıkıhta görüşler arasında tercihin yapılabileceğini, ancak bunun belirli kurallar ve gayeler gözetilerek olacağını ortaya koymaktır. Böylelikle suflî amaçlara ulaşmak için fikhin payanda yapılmasına ve art niyetlere engel olmaktadır.

ما هو هدف فقه الترجيح؟

الإفادة من التراث الفقهي وإبراز ما انطوى عليه من ثروة علمية يُستمدّ منها ما يصلح أن يكون جواباً لنوازل العصر.

تيسير سبل التفقه في الدين، وفتح آفاق متعددة لطالب العلم وتمكينه من ممارسة النظر المقارن وفق أصول الترجيح، بما يرسّخ ملكته الفقهية.

إثبات أن اختلاف الاجتهادات الفقهية مظهرٌ رحمة وتيسير على الأمة.

الابتعاد عن العصبية المذهبية.

الاستفادة من المعرفة والخبرة والتطورات التقنية التي وصلت إليها البشرية.

إرساء صلة وثيقة بين الفقه وقائع الحياة، وإظهار حلول شرعية مباشرة وبديلة، عوضاً عن الاعتماد على الحيل والاجتهادات غير المباشرة في معالجة النوازل.

تقديم الاجتهاد وفق مقاصد الشريعة، مع الأخذ بعين الاعتبار مقتضيات الزمان والمكان وظروفهما المتغيرة.

إبراز الفقه كمصدر للأمن والازدهار في حياة الفرد والمجتمع.

إظهار أن الترجيح في الفقه يتم ضمن قواعد ومقاصد منضبطة.

الإفادة القصوى من التراث الفقهي وتوظيفه بما يحقق فهمًا أعمق لاستنباط أحكام مناسبة لاحتياجات العصر.

تقديم ردود شرعية للإشكاليات الفقهية التي تطرأ في الحياة اليومية وتنتظر حلولاً مناسبة.

مراعاة خصائص العصر، وأحوال المنطقة، والعادات والتقاليد السائدة فيها ضمن ضوابط الاجتهاد وذلك لضمان توافق الأحكام الفقهية مع واقع الناس وظروفهم.

عرض ترجيحات فقهية مستندة إلى المعطيات العلمية والتقنية الحديثة، عند بطلان أو قصور المعارف السابقة، لضمان صحة الاجتهاد وملاءمته للواقع.

Soru: Tercih fıkhının amacı ne değildir?

Cevap: Tercih fıkhının amacı, mükellefiyetlerden kaçma yollarını göstermek değildir. Hep kolay olanı bulma çabası değildir. Hukuk mantığını zorlayarak kârlı görünen ve nefsin hoşuna giden görüşleri bulma gayreti değildir. Kuralsız ve keyfi tercihler değildir. Farklı kültür ve inançtan olanlara şirin görünme çabası değildir. Müctehidin ichtihadını suiistimal etmek değildir. Cahil, çıkarıcı ve tembel insanlara keyfi davranma hakkı verme değildir.

ما لا يندرج تحت أهداف فقه الترجيح

ليس الهدف التوصل إلى الرأي الأسهل دائماً، كما أنه ليس المقصود منه التوصل إلى طرق التهرب من المسؤوليات.

ليس المقصود من هذا الفقه اتباع الهوى؛ إذ إن هذه الترجيحات ليست وليدة لاختيارات اعتبارية تعسفية.

ليس الهدف منه التودد والتقرب من أصحاب الآراء المخالفة.

وليس الهدف منها إساءة التصرف واستغلال اجتهاد المجتهد وفق الهوى.

كما أنه ليس المقصود منه إعطاء الجهلة والجشعين والكسالى الحق بالتصرف بما يتفق مع هواهم.

Soru: Bu çalışmada hangi mezhep görüşleri arasında tercihlerde bulunulmuştur?

Cevap: Teorik olarak müctehide aidiyeti tespit edilen her ictihaddan yararlanmak mümkün olmakla birlikte bu kitapta büyük çoğunlukla Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine ait fıkıh kitaplarında bulunan ictehadlar tercihte esas alınmıştır. Zaman zaman diğer müctehitlerden de istifade edilmiştir.

Soru: Fıkıh mezheplerinin teşekkülünün tarihî süreçte fıkıh ilmine nasıl bir tesiri olmuştur?

Cevap: Mezhep; sözlükte gidilecek yer, gidilecek yol, görüş gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak mezhep kavramı, bir müctehidin fikhî bir meseledeki ictehadı anlamını taşımakla birlikte zamanla sosyal bir olgu olması ön plan çıkarak bir insan topluluğunun benimsediği, kendi içinde sistematığı ve metodolojisi bulunan, belirli bir müctehidin ve talebelerinin ortaya koyduğu ictehadlar bütünü ifade etmeye başlamıştır. Fıkıh mezheplerinin teşekkülünün fıkıh ilminin gelişimi üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur.

Fıkıhî mezheplerin oluşumunun fıkıh ilmine olumlu etkilerini şu şekilde tespit edebiliriz:

- a- Geniş bir icthad hürriyetinin mevcut olması kazâî meselelerde de kendisini göstermekte ve aynı olay farklı kadılar tarafından birbirinden farklı şekilde sonuçlandırmakta idi. Bu durum, halk nazarında hukuka güveni zedeleyen bir unsur iken, mezheplerin teşekkülü ve bir bölgede aynı mezhebe mensup kadıların görevlendirilmesi ve meselelere mezhep icthadları çerçevesinde çözümler bulunmasının benimsenmesi ile, bahsedilen problemin önüne geçip hukukî istikrarı sağlamak mümkün olmuştur.
- b- Mezhepleşme olgusu, karşılıklı münazaraları doğurduğundan herkes kendisinin bulunduğu noktayı meşruiyet bakımından sağlamlaştırma gayreti içine girmiş, bu durum da fıkıh usûlü ilminin gelişimini sağlamıştır.
- c- Geniş bir icthad yelpazesi içinde fıkıhın bir bütün olarak öğrenilmesi ve öğretilmesi daha zor iken belirli bir mezhebin benimsenmesi ile bu durum daha kolay hale gelmiştir.
- d- Müctehidlerin icthadları sonraki asırlara mezhepler aracılığı ile ulaşmıştır. Bu niteliği kazanamayan icthadların büyük kısmı unutulup gitmiştir. Dolayısıyla mezhepler, bir dönemde ortaya çıkmış olan fıkıh hazinesinin sonraki nesillere ulaştırılmasında etkili olmuştur.

Mezheplerin oluşumunun fıkıh ilmine başlıca olumsuz etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- a- Mezhep imamlarının taklidi yeterli görülmeye başlanmış ve bütün meseleleri bir mezhep içinde kalarak çözüme kavuşturabiliriz anlayışı yaygınlık kazanmıştır.

- b- Fıkıhın aslî kaynakları Kitap ve Sünnet ile fakihler arasında fikhî hükme ulaşmada müracaat kaynağı olması bakımından mesafe ortaya çıkmıştır.
- c- Taassuba dayalı mezhep tarafgirliğinin zuhuru ile farklı düşüncelere karşı tahammülsüzlük ve düşmanlık gösterilmeye başlanmıştır.
- d- İctihad ehliyetine sahip âlimler toplumdan dışlanmış, bununla bağlantılı olarak onların fikhî düşüncelerini açıkça ifade etmelerine mani olunmuştur.
- e- Fıkıh eğitiminin genelde kendi mezhebini savunma gayesine yönelik yapılması; özgün fikirlerin ve eserlerin ortaya çıkmasına uygun zemin hazırlanmaması sonucunu doğurmuştur.

Soru: Fıkıh kitaplarındaki icthadlardan yararlanmak için hangi kurallara dikkat etmek gerekir?

Cevap: Bir icthaddan yararlanılabilmesi için en temel kurallardan birisi, icthadın müctehide aidiyetinin doğru bir şekilde belirlenmesidir. Bu tespiti yapabilmek için icthadın, mevsûkiyeti kabul edilmiş bir kaynaktan müctehidin görüşü olarak nakledilmiş olması gerekmektedir. Buna göre bir mezhebin temel kitaplarında yer almayan bir görüşün iftâ kaynağı olabilmesi için ilgili görüşün müctehide nispetini doğrulayan deliller ile kuvvetlendirilmesi gerekmektedir.

İctihadın bulunduğu kaynaktan doğan şüphenin bir sebebi, müctehidin görüşünün kendi mezhep kitabı yerine başka mezhebe ait kitaptan naklederek alınmasıdır. İlmî bir yöntem olarak her mezhebin görüşünün kendi kaynaklarından alınmasının gerekli görülmesinin temel sebebi, asıl kaynaklardan uzaklaştığında ve araya zaman ya da başka

şahıslar girdiğinde icthadı hem anlamada hem de nakletmede problemlerin doğma ihtimalidir.

İctihad aidiyeti konusunda mensubu kalmamış mezhep imamlarının görüşlerinin tespitinde ayrı bir hassasiyet göstermek gerekmektedir. Bu mezheplere ait görüşler genellikle müctehidin kendi eserinde yer almayıp, başka mezheplerin kitaplarında yer verildiği ölçüde tespit edilebildiği için, icthad-müctehid aidiyetinin sağlanabilmesinde tek bir kaynakla yetinmeyip farklı eserlerden karşılaştırmalar yaparak bu icthadlardan yararlanmak gerekmektedir. Sahabe ve tâbiûn dönemi fakihleri için de aynı durum geçerlidir. Bir sahabe ya da tâbiûn uleması görüşü olarak nakledilen bilginin mevsuk kaynaklarda bulunması ya da o konuda ulemanın genel kabulü olması gibi şartlar ileri sürülmesi icthadın müctehide aidiyetini tespitte yardımcı olabilecektir.

İctihadın sahibine aidiyeti konusunda tereddüt doğuran bir başka husus ise bir müctehidden aynı meselede birden fazla görüş nakledilmesidir. Müctehide ait birden fazla görüş nakledilmesinin temelde iki sebebi vardır. Birincisi, müctehidin hatasını fark ederek veya şartların değişmesini gerekçe göstererek önceki icthadından rücû etmesidir. İkincisi ise, müctehidin icthadını nakledenlerin hatalarından ve şüphelerinden kaynaklanan farklı nakillerin olmasıdır.

Müctehid bir konuda bir görüş beyan etmiş iken daha sonra ulaştığı yeni bilgilere veya şartlara dayalı olarak eski icthadının hilafına yeni bir icthad ortaya koyabilir.² Bir müctehidin, haklı bir gerekçeye dayalı olarak daha önce

² Fıkıh Tarihinde icthad değişikliği örnekleri için bk. Üsâme b. Muhammed b. İbrahim Şeybân, *Tegayyürü'l-icthâd: dirâse te'şîliyye tabikiyye* (Riyad: Dâru Künûzi İşbilyâ, 2012), 3/219-340.

savunduğu görüşü terk edip bir başka görüşü savunmasını bir gereklilik ve faziletli davranış olarak görmek gerekir.³

Müctehidin hatasını ya da eksik bilgisini gerekçe göstererek ictihadından rücûsu söz konusu ise en son savunduğu ictihadın hangi ictihad olduğunun tespit edilip fetvada bu ictihadın kullanılması gerekir. Yeni şartlar sebebi ile rücû söz konusu ise önceki şartlara tekrar avdet edilmediği sürece rücû edilen ictihad iftâ faaliyetinde kullanılmamalıdır.

Müctehidden aynı mesele hakkında birden fazla görüş nakledilmiş ise bu görüşlerin bağlamlarının farklı olabileceği göz önüne alınması gerekir. Farklı şartlar için ortaya konulan bir ictihadın tamamen farklı şartlarda kullanılması ciddi bir problemidir. Bu durumda görünürde bir müctehidin ictihadına atıf yapılıyor olsa bile gerçekte ictihad ile fetva arasında olması gereken bağlantı bulunmamaktadır.

Fıkıh kitaplarında zaman zaman iki-üç farklı görüşün bir müctehide nispet edildiği görülmektedir.⁴ İctihaddan rücû olmadan müctehidden iki-üç farklı görüşün nakledilme sebebi nâkil durumunda olanların ictihadın müctehide nisbetindeki tereddütleri olabilmektedir. Bu tür meselelerde bu müctehidin ictihadı kaynak alınarak fetva verilecek ise yapılması gereken bu ictihadlardan en azından zann-ı galip oluşacak düzeyde hangisinin müctehide ait olduğu tespit edilmiş ise o

³ Soner Duman, “Ebû Hanîfe’nin İctihadlarındaki Değişim (Kaynaklar - Sebepler - Analiz)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 19, (2012), 465.

⁴ Bk. Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Hâvî fî fıkhi's-Şâfi*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 3/361; Ebû'l-Abbâs Şehabeddin Ahmed el-Karâfi, *ez-Zahîra* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 12/334; Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1982), 1/256; Ebû Muhammed Muvaffâkuddîn Abdullah İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968), 1/144.

görüşün esas alınarak fetva verilmesidir. Zann-ı galip, fikhî meselelerde yeterli bilgi seviyesi olarak kabul edilmiştir.⁵ Müctehide aidiyetinde zann-ı galip olmayan görüşlerin ise iftâda kullanılmaması isabetli olacaktır.

Bir ictihadın müctehide aidiyetinde zann-ı galip bilgiye ulaşmanın çeşitli yolları bulunmaktadır. Aynı meselede farklı ictihadlar nakledilmekle birlikte birisinin mezhepte yaygınlık kazanıp benimsenmesi, müctehidin usûlüne ve fikhî yaklaşımlarına uygun olması, nakledilen görüşü destekleyen görüşlerinin bulunması ve mezhepte muteber kabul edilen kaynaklarda yer alması nakledilen ictihadın müctehide aidiyetini göstermede zann-ı galibin olmasını sağlayacaktır. Aidiyetinde kuvvetli zan olan ile aidiyetinde kuvvetli şüphe arasında kalındığında elbette iftâ faaliyetinde zann-ı galip olan tercih edilecektir.

28

Fikhî bir konuda düşünce beyan edebilmek için bu alanda yeterli bilgi birikimine sahip olmak gerekir. Bu durum esasında her ilmî branş için geçerli bir kuraldır. Bu sebeple yeterli bir fıkıh bilgisi ve eğitimi olmayan kişilerin sözleri ve düşünceleri başvuru kaynağı olma vasfı taşımayacak ve bu görüşe dayalı olarak fetva verilmeyecektir. Ortaya konulan bir fikhî görüşten yararlanabilmek için görüş sahibinin ilmî ehliyetinin olup olmadığının bilinmesine ihtiyaç vardır. Kime ait olduğu bilinmeyen bir görüşün ilmî yeterlilik kriterinden geçmesi görüş sahibinin tanınmamasından dolayı mümkün olmayacaktır. Fıkıh kitaplarında zaman zaman isim zikredilmeksizin çeşitli görüşlere yer verilmektedir. Bu görüşlerin aktarılmasının farklı bakış açılarını görebilme ve fıkıh teorilerini zenginleştirme adına faydalı olduğunu

⁵ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve 'n-nezâir* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 63.

söylemek mümkündür. Ancak iftâ faaliyeti, yaşanan hayatın fıkıh problemlerine çözüm üretmek olduğu için bu tür görüşlerin kaynak alınarak hareket edilmesinde titiz davranma mecburiyeti vardır. Bu sebeple fıkıh kitaplarında genellikle “kîle”, “nukile” şeklinde meçhul fiil yapısı ile aktarılan ve kime ait olduğu bilinmeyen bu görüşlere iftâ faaliyetinde kaynak olarak başvurulmaması en isabetli yol olarak görünmektedir.

İctihadın müctehide aidiyeti tespit edildikten sonra yapılması gereken, icthadın tarihî nitelik taşıyıp taşımadığının belirlenmesidir. Tarihî şartlar çerçevesinde beyan edilen icthadların tüm zamanlar için fetva faaliyetinde istifade edilen kaynaklar olarak görülmesi birçok probleme yol açacaktır.⁶

Soru: Bu kitapta tercihte bulunurken çoğunluk/azınlık görüşü arasında fark gözetilmiş midir?

29

Cevap: Bir meselede çoğunluğun görüşü doğrudur, sayı bakımından azınlıkta olanların görüşü ise hatalıdır şeklinde genelleme yapmak ilmî bir yaklaşım değildir. Bu sebeple bu kitapta tercihler yapılırken çoğunluğun görüşünü alma, azınlıkta kalan görüşleri terk etme şeklinde bir yönteme başvurulmamıştır. Tercih fikhının amaçları daha önce açıklanmıştır. Bu amaçlara hangi icthad ulaştırıyorsa o tercih edilmiştir. Bu sebeple zaman zaman görüşünde münferit kalan müctehidin icthadı -istenilen hedefe ulaştırdığı düşünülerek- tercih edilmiştir.

Soru: Tercih fikhına niçin ihtiyaç duyulmaktadır?

Cevap: Toplum hayatındaki değişimler, teknoloji alanın-

⁶ Bu konuda bk. Ahmet Özdemir, “Tarihi Şartlar Özelinde Beyan Edilen İctihadların İftâ Kaynağı Olarak Kullanılması Problemi” *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 9/2 (Aralık 2023), 1543-1562.

daki yenilikler, küreselleşen dünya yapısı, ulaşım ve haberleşmedeki devasa gelişmeler karşısında hayata cevap verebilen dinamik bir fıkıh bilgisi tek bir mezhep ya da tek bir müctehid görüşü ile sınırlı kalmayıp geniş bir bakış açısını gerektirmektedir. Aksi durumda halktan ve hayattan kopuk, uygulanabilirliği tartışmalı olan ve çoğu zaman meseleleri çözümsüz bırakan bir yaklaşım ortaya çıkacaktır.

İslam'ı bir mezhebin ya da bir müctehidin dünyaya bakış penceresi ile sınırlı tutmak dinin evrensel niteliğine ve dinamik yapısına zarar vererek din hakkında yanlış anlamalara yol açabilmektedir. İslam'ın her asra ve her insan topluluğuna çözümler sunma vasfı tercih fıkıhı ile sağlanabilecektir.

Soru: Bu kitapta yapılan tercihlerin muhatap kitlesi kimlerdir?

Cevap: Bu eserde, kitabın müellifinin yaşadığı Türkiye özelinde çağ, bölge ve şartlar çerçevesinde tercihler yapıldığı için zaman, mekân ve şartlar bakımından geçerlilik sınırları mevcuttur. Tüm zamanlara hitabeden bir tercih söz konusu değildir. Farklı asırlarda ve farklı şartlarda ya da bölgelerde yaşayan fakihlerin fıkıh külliyatından istifade ederek kendi tercihlerini ortaya koyma ve halka dinî yaşantılarında rehber olma sorumlulukları vardır.

Soru: Farklı mezhep görüşleri arasından tercihte bulunmanın meşruiyetini gösteren hususlar nelerdir?

Cevap: Naslarda, mezhep iltizamının gerekliliğini gösteren bir delil yoktur. Müslümanlar muayyen bir mezhebi ittiba ile zorunlu, mülzim değildir.⁷ Eşyada aslolan mubah olmasıdır. Mezhebe bağlılığı ifade eden bir nas olmaması bu konuda başlı başına bir delildir.

⁷ Vehbe Zuhaylî, *Fetava'l-asr fi'l-ibadât ve'l-muâmelât ve hâcâtî'n-nâs ve istifsârâtihim* (Dimaşk: Dâru'l-Hayr, 2005), 120.

Ashabın dinî konulardaki uygulamaları ve hükümleri önemli bir bilgi kaynağıdır. Sahabe ve tabiûn dönemlerinde isteyen istediği fakihe soru sorup aldığı cevaba göre hareket etmiştir. Müsteftiler sürekli aynı fakihe fetva sormakla kendilerini sınırlandırmamışlardır⁸ ve kimse bu davranışı sebebi ile onları kinamamıştır. Bu şekildeki uygulama uzun yıllar devam etmiştir. Hicri dördüncü asra kadar Müslümanlar tek mezhebe bağlı kalıp, yalnızca onu öğrenip tatbik etme gibi davranışlardan uzak durmuşlardır.⁹

Hiz. Peygamber (s.a.v) dışında hiçbir müctehidin icthadı nassın murakabesi altında değildir. Dolayısıyla herhangi bir müctehidin icthadını Allah'ın hükmü olarak görmek mümkün değildir. Bir icthadı diğer icthaddan teolojik bilgi değeri bakımından daha aşağı ya da daha yukarı seviyede görmenin ilmî bir gerekçesi bulunmamaktadır.

31

Müctehidin hatasının bile o müctehide sevap kazandırması¹⁰ icthadların mukallitleri ilgilendiren yönü itibariyle tâbi olunabilecek alternatif hükümler olmasını sağlamaktadır.

Fakihlerin çoğunluğuna göre belli bir mezhebe göre hayatın sürdürülmesi caiz olmakla birlikte, bu mutlaka yerine getirilmesi gereken dinî bir gereklilik değildir.¹¹ Halk (avam) istediği bir müftüye sorarak müşkilini halledebilir. Bir müctehidin hükmüne ittiba vacip olmadığı gibi, bu müctehide muhalefet edenler de tekfir ve tefsîk olunmaz.¹² “Avamın mezhebi yoktur, onun mezhebi fetva istediği müftünün

⁸ Muhammed Takî Osmânî, *Usûlü'l-iftâ ve âdâbuhû* (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2014), 75.

⁹ Hayreddin Karaman, *Dört Risale* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982), 17.

¹⁰ Nesâî, *Âdâbu'l-kudât*, 5286.

¹¹ Ahmet Yaman, *Fetvâ Usûlü ve Âdâbı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017), 55.

¹² Muhammed İhsan Oğuz, *el-Beyânü's-Sedîd fî mebahisi't-Tahkik ve't-Taklîd* (Kastamonu: Oğuz Vakfı Yayınları, 2025), 102, 106.

fetvasıdır.” şeklinde fukaha arasında genel bir kabul bulunmaktadır.¹³

Mezhepler fakihlerin dinî bilgiye belirli metodolojik ilkelere riayet ederek ulaştıkları ilmi çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Mezhep görüşleri dinin bizatihi kendisi olmayıp beşeri yorum ve tespitlerdir. Herhangi bir mezhebi İslam ile aynileştirerek tek hakikat temsilcisi olarak sunmak mümkün değildir.

Aynı dine mensup insanlara sırf mezhep farklılığına dayalı olarak uhrevî hayatta birbirinden farklı sorgulama yapılması makul bir durum değildir. Örnek vermek gerekirse; balık dışındaki deniz mahsulünü yiyen kişi Hanefî ise cehennemde cezalandırılması, Mâlikî ise cezalandırılmaması; yolculukta namazı cem ederek kılan Hanefî ise namazının sahih olmayıp cezaya müstahak olması, bu kişi diğer mezheplere müntesip ise namazının sahih olması; fitresini para olarak veren Hanefî ise fitre borcunu ödemiş sayılırken, Şâfiî ise fitre ödemesinin sahih olmaması gibi yüzlerce konuda sırf mezhep farklılığının ahirette hesap gününde farklı muameleye neden olması açıklanabilir ve tutarlı bir yaklaşım değildir.

İslam’ı temel kaynaklarından anlama çabasının bir ürünü olan icthadların her biri aynı hedefe doğru giden alternatif yollar mesabesindedir. Gidiş yolu farklı olsa bile ulaşılmak istenen amaç aynıdır. Şâri Teâlâ’nın tek bir çizgide gidilmesini murat etmediği meselelerde alternatif yollar meşrudur ve bu yollardan birisine dâhil olan Müslüman, üzerine düşen görevi yerine getirdiği için uhrevî mesuliyet taşımayacaktır.

¹³ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1996), 208.

Bir Müslüman için mezhebe mensubiyet teorik olarak bir vücutiyet hükmünde olmayıp; dinî bilgiye ulaşmadaki noksanlığına bağlı olarak ortaya çıkan isabetli bir çözüm yoludur. Dolayısıyla mezhep mensubiyeti fertlerdeki ilmî yetersizlikten kaynaklanan problemi ortadan kaldıran pratik gereklilik niteliğindedir.

Farklı icthadlardan yararlanmanın hatalı görülmesi ve bu şekilde davrananlara karşı çıkılması mezhep taassubunun yaygınlaştığı dönemlerin düşünce yapısının bir ürünüdür.¹⁴ Tercih fikhında belirli bir metodolojik bakış açısıyla hareket edilerek tercihlerde bulunmaktadır. Keyfi ve çıkar amaçlı bir hareket söz konusu değildir.

Soru: Hangi icthadlara ifta faaliyeti sürecinde müracaat edilmemiştir?

33

Cevap: Müctehidin rücû ettiği, mevsuk kaynaklarda tespit edilemeyen, fakihin örfe dayalı olarak beyan ettiği ve kendi yaşadığı zamanın şartlarına hitabeden, fıkıh ile yaşanan hayat arasında sağlıklı bağ kurmaya mani olan, tatbiki hem fert hem de toplum hayatı için meşakkatlere yol açabilen görüş ve icthadlar bu çalışmadaki soruların cevaplandırılmasında tercih edilmemiştir.

Soru: Tercih fikhında icthadlar arasında tercihlerde bulunurken gözetilmesi gereken metodolojik temel esaslar nelerdir?

Cevap: Tercih fikhında gözetilmesi gereken başlıca ilkeler; muhtemel zararlara engel olmak, kamu yararını sağlamak, meşruiyet tespitinde niyeti belirleyici kılmak, kolaylaştırıcı olmak ve örf-âdete riayet etmektir.

¹⁴ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1989), 254.

a- Zarara Engel Olmak

İctihadlar arasında tercihte bulunurken gözetilmesi gereken temel ilkelerden birisi zararın ortaya çıkmasına engel olmaktır. Zararın önlenmesini ifade eden pek çok fikhî kâide bulunmaktadır. “*Zarar bi-kaderi’l-imbân izale olunur.*”¹⁵ kâidesi, fert ve toplum hayatında zarara yol açacak durumlardan mümkün mertebe kaçınılmasını ifade etmektedir. Bazen mevcut iki alternatif davranış da zarar barındırabilir. Bu durumda *ehven-i şerreyn ihtiyar olunmalıdır*.¹⁶ Birçok iş ve davranış hem yarar hem de zarar ihtiva edebilmektedir. Böyle bir denklemde tercih edilmesi gereken “*Def’i mefasid celb-i menafiden evlâdır*”¹⁷ kâidesinden hareketle mefsedet ve zarar içeren iş ve davranışlardan uzak durmaktır.

34

Taabbudî olmayan, değişime açık olan ve belirli illete dayalı olarak beyan edilen -çoğunluk itibari ile de muamelata ait olan konulardaki- ictihadlar zaman zaman toplumun yapısının, yaşanan şartların, uluslararası ilişkilerin şekil ve boyut değiştirmesine bağlı olarak zarara yol açacak nitelik kazanabilmektedir. Müctehidin kendi yaşadığı sırada bugünkü şartlar olmadığı için bahsi geçen zarar o zaman dilimde söz konusu değildir. Bu durum ictihadın bilgi değerinden kaynaklanan bir hâl olmayıp, tamamen dış etkenlerin tesiri ile ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durumda zarara yol açmayan ictihad tercih edilecektir.

Fetva verirken zarara engel olma ilkesi esas alındığında;

Kişinin kendi arazisindeki suyu istediği gibi kullanabileceğini ifade eden görüşler olmasına rağmen, kuyu açılması obruk

¹⁵ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 31.

¹⁶ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 29.

¹⁷ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 30.

oluşumu, suyun kullanımında düzensizlik gibi gerekçelerle kamu otoritesi tarafından yasaklanan bölgelerde zarara yol açmamak için belirlenen kurallara uyulması gerekecektir.

Mülkiyet hakkı kişiye malı üzerinde geniş tasarruf yetkisi vermesi rağmen, doğaya ve insanlara zarar verecek ölçüdeki davranışlara mülkiyet hakkı bahane olarak sunulamayacaktır.

Fıkıh kitaplarında resmi kayıt olmaksızın akit yapma serbestliği olmasına rağmen, bürokrasinin ve devlet mekanizmasının düzenli işleyişe sahip olduğu devletlerde akitler için belirlenen resmiyet kurallarına -muhtemel zararlara yol açmamak için- uyulması gerekecektir.

Mülk arazideki madenlere sahip olma bakımından Mâlikî mezhebi kamuya geniş yetkiler verirken, diğer mezhepler –ayrıntıda farklı hükümler olmakla birlikte- arazi sahibine mülkiyet hakkı tanımaktadır. Madenler özellikle sanayi inkılabı sonrası teknolojinin gelişimine de paralel olarak büyük önem kazanmıştır. Birçok ürünün ham maddesi olan madenlere sahip olmak devletler için stratejik önemlidir. Gizli ve açık olarak devletler birbirleri ile madenleri elde edebilmek için çatışma ve rekabet içinde iken, şahıslara arazisindeki madenlerde geniş tasarruf yetkisi vermek umumun zararına yol açacağından dolayı bu konuda Mâlikî mezhebi tercih edilecektir.

Gayrimenkuldeki komşuluk ilişkilerinde potansiyel kavga ve çatışma olan bir bölgede Hanefî mezhebinin komşuya şüf’a hakkı tanıyan icthadı tercih edilerek ortaya çıkma ihtimali olan zararların önlenmesi sağlanır.

Araçların kaza ve çalınma riski zarara uğrama potansiyeli taşıdığından kasko yaptırmanın belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde cevazını ifade eden icthad tercih edilir.

Bir işlemin devletin belirlediği kurallar sebebi ile yasal olarak mutlaka banka sistemi üzerinden yapılması gerektiğinde katılım bankaları üzerinden işlem yapmak tercih edilir.

Aile birliği içinde zarara uğrayan kadının eşinden ayrılmasını sağlamak üzere, aile hakemlerinin kararlarını bağlayıcı olduğu ictihad tercih edilir. Ayrıca şiddetli geçimsizlik durumunu mahkemeye tefrik için başvuru hakkı olarak tanıyan ictihad esas alınır. Böylelikle kadının problemli olan bu birliktelikten en az zarar ile kurtulması sağlanır.

Kocası hakkında haber alınamayan kadının normal şartlarda 4 yıl, savaş, deprem gibi ölüm ihtimali yüksek durumlarda 1 yıl beklemesini yeterli gören ictihad tercih edilerek kadının asgari zararla kurtulması temin edilir.

İhraz, mülkiyeti genel kazanma yollarından birisidir. Sahipsiz bir malı ihraz eden o mala sahip olur. Avcılık meşru bir mülkiyet kazanma yoludur. Buna rağmen, balıkların üreme sürecine zarar vermesi sebebi ile balık avlamaya yönelik getirilen kısıtlamalara uymak gerekli olur.

b- Kamu Yararını Gözetmek

İnsan sosyal bir varlık olması sebebi ile toplum içinde yaşamaya ihtiyaç duyar. Bir arada huzur ve barış içinde yaşayabilmek için belirli toplum kurallarının olması zorunludur. Bu kurallar ile şahsî arzu ve beklentiler zaman zaman çatışma içinde olabilmektedir. Kamunun yararı ile bir ya da birkaç kişinin yararı arasında tercihte bulunmak gerektiğinde kamu yararına uygun davranılması gerekecektir. Aksi durumda toplum düzenini sağlamak mümkün olmayacaktır. Ferdin özgürlüklerine kamu yararı adına getirilen kısıtlamalar ilk anda onun aleyhine gibi gözükse de sonuç itibari ile o fert de aynı toplum içinde yaşadığı için kamu düzeninin

faydalarından o da istifade edecektir. Fertlerin faydasına olmasına rağmen toplumun zararına olan bir konuda karar verirken *zarar-ı âmmu def için zarar-ı has ihtiyar olunmalı*¹⁸ ve toplumun zarara uğraması engellenmelidir.

Kamu yöneticilerinin yönettikleri kesim üzerinde geniş yetkileri olmakla birlikte bu yetkilerini sınırlandıran temel etken maslahatın teminidir. Nitekim bu husus Mecelle’de “*Raiye yani tebaa üzerine tasarruf maslahata menuttur.*”¹⁹ şeklinde kâdeleştirilmiştir.

İslam kaos, düzensizlik, fitne ve fesattan uzak durmayı, ıslah edici olmayı, uyum ve düzenlilik içinde yaşamayı emretmektedir. Dolayısıyla ictihadlar arasında tercihte bulunurken kamu düzenini bozucu olmaması, barış ve uyum içinde yaşamayı sağlaması gözetilmesi gereken hususlardandır.

37

Fetva verirken kamu yararının gözetilmesi ilkesi esas alındığında;

İslam hukukunda fiyatların arz-talep dengesine göre serbest bir şekilde belirleme hakkı bulunmakla birlikte, kamu otoritesine belirli mallara duyulan anlık ihtiyacın fazla olması, temel ihtiyaç maddelerinin temininde güçlük yaşanması gibi faktörler sebebi ile fiyatlara üst sınır (narh) koyma yetkisi verilecektir.

Toprak sahipleri genel mülkiyet teorisi itibari ile istedikleri ürünü ekme hakkına sahip olmakla birlikte, kamu yönetiminin maslahata dayalı olarak belli malların ekilmesi ya da ekilmemesi şeklinde belirlediği kurallara uymak gerekecektir.

¹⁸ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 26.

¹⁹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 58.

Mevat arazinin ihyasında devlet başkanının iznini şart gören Hanefî icthadı, günümüzde devletlerin arazi sistemi ile kamu malı anlayışına mutabık olması ve kamu düzenine olumlu etkileri sebebi ile tercih edilecektir.

Ehl-i zimmenin şarabına zarar vermek tazmin gerektirmez denilince toplumda vatandaşlar arasında niza ve problemin ortaya çıkması muhtemel olduğundan bu malın tazmini gerekir diyen icthad tercih edilecektir.

c- Meşruiyet Tespitinde Niyeti Belirleyici Kılmak

Amellerin niyetlere göre değerlendirileceğini ve herkese niyet ettiğinin verileceğini haber veren hadis²⁰ kişinin niyetinin davranışların meşruiyetini belirlemede merkezi öneme sahip olduğunu göstermektedir. Hüsn-ü niyetle yapılan bir iş ile su-i niyetle yapılan iş arasında fark olması son derece tabiidir. Mecelle’de yer alan “*Bir işten maksad ne ise hüküm ona göredir.*”²¹ kâidesi maksadın yani kişinin niyetinin hükümde belirleyici olduğunu ifade etmektedir.

Bir kişi iyi bir niyetle, diğer kişi de kötülük düşüncesi ile aynı fiili yapmış olsa birisi ödül diğeri ise cezayı hak edecektir. Mesela, bir kişi fakire parayı Allah rızası için verdiğinde sevap kazanırken, fakire tahakküm edebilmek ve gösteriş yapmak için para verenler ise cezaya müstahak olacaktır. Lukatayı (buluntu mal) sahibine ulaştırma amacıyla yerden alan ve cebine koyan kişi sevap kazanırken, bu malı kendi mülkü yapma amacıyla alanlar vebale girmekte ve mala gelen zararı tazminle sorumlu olmaktadır.

İki kişi, iyi bir niyetle birbirinden tamamen farklı bir iş yapsa her ikisi de sevap kazanabilecektir. Mesela yolda dikili olan

²⁰ Nesâî, Tahâret, 74.

²¹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 2.

çubuğu yoldan geçenlere zarar vermemesi için kaldırıp atan²² ve bu çubuğu yoldan geçenlerin hayvanlarını bağlamasına faydası olur diye²³ oraya diken iki kişi tamamen zıt iki farklı davranış yapmalarına rağmen her ikisi de manevi kazanç içindedir.

Fetva verirken meşruiyetin tespitinde niyetin belirleyici olma ilkesi esas alındığında;

Zekât vermekten kaçınmak için fetva arayanlara bu kapıyı kapatan ictihadlar tercih edilmelidir. Zekâtını biran önce ödeme gayretinde olanlara ise vaktinden önce zekât verilebilmesi, mal yerine para ile de zekâtın ödenebilmesi gibi kolaylık ihtiva eden ictihadlar tercih edilerek fetva verilmelidir.

Hastalığının tedavi süreci devam ederken orucunu da tutmaya çalışan kişiye –sağlığını tehlikeye atmamak şartıyla- kan vermek, iğne olmak, kulak damlası, göz damlası, astım spreyi... orucu bozmaz diye verilen fetvalar tercih edilmelidir.

Namazları hiç kazaya bırakmama azmi ve kararlılığı içinde olanlar için sefer, hastalık vb. şartlarda namazlarını cem edebilecekleri görüşü tercih edilmelidir. Ancak her fırsatta namaz kılmamaya bahane arayanların namazların cem ruhsatını suiistimal etmelerine fırsat verilmemelidir.

Beyü'l-îne akdi örtülü faizli borç almaya dönüşmüşse caiz görülmezken, beklenmeyen gelişmelere dayalı olarak vadeli olarak aldığı malı daha düşük fiyata satma durumunda kalan kişinin bu davranışı meşru olarak görülmelidir.

²² Hadiste yoldan zarar veren şeyin kaldırılması sadaka olarak tanımlanmaktadır. Bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 5242.

²³ Hadiste her iyiliğin sadaka sevabı kazandıracağı haber verilmektedir. Bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 4947.

d- Kolaylaştırıcı Olmak

Kur'an-ı Kerim'de zorluk ve sıkıntı çekenler için ruhsat hükümlerinin mevcut olması ve Allah Teâlâ'nın kulları için kolaylığı murat edip, zorluğu murat etmemesi,²⁴ her zorluğun yanında kolaylığın mevcut olması,²⁵ Resûlullah'ın kolaylaştırın, zorlaştırmayın emri,²⁶ iki şey arasında muhayyer olunca günah olmadığı sürece kolay olanı seçmesi²⁷ ve pek çok hükmünde kolaylığa dikkat etmesi²⁸ fıkıhta kolay olanın muteber olduğunu açıkça göstermektedir. Naslardaki bu yaklaşımın bir sonucu olarak *“Meşekkat teysiri celbeder”*²⁹ *“Bir iş zîk oldukta müttesi' olur (genişletilir).”*³⁰ şeklinde fikhî kâideler benimsenmiş ve hüküm verirken kolaylaştırma ilkesine başvurulmuştur.

40

Kolaylık ilkesi, hükümlerde esas alındığında iki hususa dikkat etmek gerekmektedir. Birincisi; kolay ile zor bazen kişiye, zamana ve bölgeye göre değişebilmektedir. Önceki asırlarda hesap ile vakitlerin tespiti zor, güneşe ve aya bakarak tespit daha kolay iken; bugün astronomi ilmindeki gelişmelere paralel olarak hesap ile vakitlerin tespiti insanlık için göz ile yapılan tespite nazaran daha kolaydır. Ataerkil bir aile yapısında yetişen için kendisi adına başkasının söz sahibi olmasını kabul etmek kolay, bireyselliğin hâkim olduğu günümüz nesli için ise bunun kabulü zordur. Fiziksel güçlü

²⁴ Bakara Suresi, 2/185.

²⁵ İnşirah Suresi, 94/5-6.

²⁶ Ebu Dâvûd, Edeb, 17, 4835.

²⁷ Ebu Dâvûd, Edeb, 4, 4785.

²⁸ Hz. Peygamber'in hükümlerinde kolaylığın göz önüne alındığını gösteren örnekler için bk. Ahmet Özdemir, *Hz. Peygamber'in Fikhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler* (Ankara: Murat Kitabevi, 2015), 85-90.

²⁹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 17.

³⁰ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 18.

olan ile duygusal bakımdan güçlü olanın bir işteki kolaylık-zorluk tanımı birbirinden farklı olabilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus kolaylığın ibadetten ve şahsî sorumluluklardan kaçmak için bir araç olarak kullanılmamasıdır. Dolayısıyla kolaylık ilkesinin, meşruiyet tespitinde niyeti belirleyici kılma ilkesi ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi durumda art niyetlere kapı açılmış olur ki bu, teşrîin hikmeti ve gayesi ile bağdaşmayacaktır.

Fetva verirken kolaylaştırıcılık ilkesi esas alındığında;

Yiyecek-içeceklerin meşruiyeti hakkında fukaha arasındaki ihtilaf zuhur eden konularda yeryüzündeki nimetlerden daha geniş bir çerçevede yararlanmanın insanlık için taşıdığı kolaylık ve ruhsat göz önüne alınarak bahse konu olan bu yiyecek ya da içeceğin helal/mubah olduğunu söyleyen icthad tercih edilmelidir.

Abdest almanın zaman zaman zorluklara yol açabileceği göz önüne alınarak karşılaşılan meselede abdestin bozulmadığını söyleyen mezhep görüşüne göre hareket edilmelidir.

İbadet yapma gayretinde olmasına rağmen elinde olmayan sebeplerle ibadetin edasında zorluklar yaşayan kişiler için mezhep görüşleri içinde kolay ve kişinin uygulayabilecek olduğu icthad esas alınarak mesele çözülmelidir.

Akitlerin sıhhatine dair olan farklı görüşlerde mümkün mertebe cevazı ifade eden görüş tercih edilmelidir.

Talak bahisleri içinde aile birliğinin bozulduğu ve devam ettiği şeklinde iki farklı görüş bulunduğu ailenin bozulmasında ortaya çıkabilecek zorluklar göz önüne alınarak talakın gerçekleşmediğini ifade eden icthad tercih edilmelidir.

Ceza ve keffaretler konusunda da müsamaha ve af yolu esas alınarak, ictihadlar arasında kolay olan alternatif -başka zararlara yol açmaması durumunda- ön planda tutulmalıdır.

Fetva verme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, Müslümanların vesveseye düşmesine fırsat vermemektir. Vesveseye düşmek insan için oldukça kuvvetli bir imtihandır. Bu sebeple vehim ve vesveseye çare olmak üzere kolaylık ihtiva eden görüşler tercihe şayandır. İnsanın vehim ve vesveseli ruh hali ve düşünce dünyası doğru adımlar atılarak çözülmediğinde zihnini kuşatmakta ve tıbbi destek almayı gerektirecek boyutlara kadar büyüebilmektedir. Fıkhî kâidelerden olan “*Tevehhüme itibar yoktur.*”³¹ ve “*Şekk ile yakîn zail olmaz.*”³² kâideleri kuruntu, şek ve vehme dayalı hareket etmemenin gerekliliğini ifade etmektedir. Dolayısıyla vesveseli kişi bir meselede fetva talep ettiğinde onun vesvesesine mani olacak şekilde hareket etmesine hangi ictihad kapı açıyorsa o ictihad tercih edilmelidir.

Fetva verirken vesveseye mani olma ilkesi esas alındığında;

Sürekli olarak abdest organlarının yıkanmasında şüpheye düşüp tekrar tekrar yıkayan kişiye fetva verirken abdestin sadece dört farzı olduğunu savunan ictihad tercih edilecektir.

Üzerinde necasetin varlığı hususunda vesveseye kapılanları sıkıntıdan kurtarmak üzere, belirli bir miktar necasetin namaza mani olmadığını söyleyen ictihad tercih edilecektir.

Boşamayı ifade eden lafızları söylemede vesveseye kapıldığı görülen kişilere fetva verirken aile birliğinin devamını sağlayan ictihada göre fetva verilecektir.

³¹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 74.

³² Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 4.

e- Örf-Âdete Riayet Etmek

Örf-âdet, fıkıh usûlünde ferî delillerden birisidir. “*Örfen ma ‘rufolan şey şart kılınmış gibidir.*”³³ “*Âdet muhakkemdir.*”³⁴ kâidelerinin veciz bir şekilde ifade ettiği üzere, dinin esaslarına aykırılık taşımama şartıyla halkın uzun zamandır yapageldiği, akl-ı selim insanlar tarafından benimsenen ve toplumda yaygınlık kazanan davranışlar, sözler ve uygulamalar fetva sürecinde mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

İctihad hazinesinden tercihte bulunurken toplumun örf-âdetlerine riayet edilmesinin pek çok faydası vardır. Bu şekilde hareket edildiğinde fikhî bilgi ile hayat arasında sıkı bir irtibat kurulur. Ortaya çıkması muhtemel problemlerin önü alınmış olur. Fertlerin gönül huzuru ile kendilerine sunulan hükmü kabul edip hayatlarında tatbik etmeleri sağlanır. Aksi durumda fikhin, toplum realitesinden uzak, gerçeklikten kopmuş, insan davranışlarına yön veremeyen bir bilgiye dönüşme tehlikesi söz konusu olacaktır.

Fıkıh ile hayat arasında sıkı bir bağ kurabilme, tercih fikhinin temel hedeflerindendir. Böyle bir bağlantı ancak toplumun örf-âdeti dikkate alınarak sağlanabilir. Bu sebeple ictehadlar arasında tercihte bulunurken toplumun sağduyu sahibi çoğunluğunun benimsediği, uzun zamandır yapılagelen bir uygulama dine aykırılık taşımadığı sürece itibara alınmalıdır.

Fetva verirken örf-âdete riayet ilkesi esas alındığında;

Kız çocuklarının sünnet ettirilme geleneği olmayan bir toplumda kız çocuklarının sünnetinin gerekli olmadığı görüşü fetvada esas olacaktır.

³³ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 43.

³⁴ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 36.

Eşyanın ödünç alınması durumunda aynısıyla geri teslim edilmesi, kasıt ya da kusur olmasa bile zararın telafisi şeklinde toplumda genel kabul ve örf oluşmuşsa, âriyet akdini tazmin gerektiren akitlerden sayan ictihad tercih edilecektir.

Meclis muhayyerliği konusunda tercihte bulunurken, yaşanan coğrafyada çarşı ve pazarda örf olan hangi uygulama ise o ictihad tercih edilecektir.

Nişanda verilen hediyelerin ve takıların ayrılık vukuunda kime ait olacağı meselesinde verilecek fetvada toplumun örfü esas alınacaktır.

القواعد الفقهية في فقه الترجيح

اليقين لا يزول بالشك.

الأصل براءة الذمة.

الأصل في الأشياء الإباحة حتى يدل الدليل على التحريم.

المشقة تجلب التيسير، إذا ضاق الأمر اتسع، الضرر يزال.

درأ المفاسد أولى من جلب المصالح.

العادة محكمة.

تصرف الإمام على الرعية منوط بالمصلحة.

لا ينكر تغير الأحكام بتغير الأزمان.

لا عبرة للتوهم.

يختار أهون الضررين، يتحمل الضرر الخاص لدفع ضرر عام.

Soru: Fukaha görüşleri arasında tercihlerde bulunurken hangi fikhî kâidelerden istifade edildi?

Cevap: İctihadlardan tercihlerde bulunulurken göz önünde tutulan başlıca fikhî ilke ve kâideler:

- * Aile birliğinin devamının sağlanması ön planda tutulmalıdır.
- * Bir meselede hüküm verirken fayda-zarar dengesi gözetilmelidir. Fayda ile zarar aynı anda bulunan durumlarda zararın kaldırılmasına veya önlenmesine öncelik verilmelidir.
- * İslam Dininin fert ve toplum hayatı için öngördüğü hikmetler gözetilmelidir.
- * Dünyevî nimetlerden yararlanmada aksine delil olmadığı sürece helallik esastır.
- * Eşyada aslanan –aksine bir delil olmadığı sürece-mubah olmasıdır.
- * Fıkıh ile yaşanan hayat arasında sıkı bir irtibat kurulmalıdır.
- * Fıtratın ve doğal dengenin korunmasına önem ve öncelik verilmelidir.
- * Gücünün üstünde bir yükü kimse sorumlu tutulmamalıdır.
- * Hileli ve art niyetli teşebbüslere kapı aralanmamalı, hüsn-ü niyet ise korunmalıdır.
- * İbadetlerini yapma azmi ve gayreti içinde olanlara mümkün olan ruhsat ve imkânlar sunulmalıdır.
- * İki zararlıdan birisini almak gerekince daha az zararlı olan tercih edilmelidir.
- * İnsanlığın ilmî ve teknolojik gelişmeler ile ulaştığı verilerden ve bilgilerden yararlanılmalıdır.
- * Kötüye, zararlıya ve günaha götürme ihtimali kuvvetli olan durumlarda helal olan hususlar yasaklanır.
- * Mekasidu’ş-Şerîâ’ya muhalif hükümlerden kaçınılmalıdır.

- * Müslüman kimliğinin inşası ve korunması sağlanmalıdır.
- * Nassa aykırı olmayan örf ve âdetlere itibar edilmelidir.
- * Nimet-külfet dengesi sağlanmalıdır.
- * Servet ve milli gelir belirli ellerde toplanmayıp tüm topluma yayılmalıdır.
- * Toplumda haramların işlenmesine engel olabilecek durumlar ve şartlar ön planda tutulmalıdır.
- * Umumun zararının önlenmesi için zarar-ı has ihtiyar olunmalıdır.
- * Fıkḥî sorulara verilen cevaplar yeni soru ve sorunlar üretmemeli, çözüm odaklı olmalıdır.
- * Vesvese ve kuruntuya kapılar kapatılmalıdır.
- * Zorluk durumlarında kolaylık hükümleri devreye girmelidir.

المبادئ المتبعة في الترجيح:

ينبغي أن يكون الحفاظ على وحدة الأسرة أولوية.
 تجب مراعاة الحكمة التي ارتأها الإسلام لحياة الفرد والمجتمع.
 الأصل أن التمتع بنعم الدنيا حلال ما لم يرد دليل يوجب النهي أو التحريم.
 ينبغي أن يكون الحفاظ على الفطرة السليمة والتوازن الطبيعي له الأولوية.
 لا ينبغي أن يُكَلَّف أحدٌ بما لا يطيق.
 ينبغي أغلق باب الحيل وخبث النية للحفاظ على النية الحسنة.
 ينبغي تحريم المباح في الحالات التي من الممكن أن تؤدي إلى الحرام.
 ينبغي الاستفادة من البيانات والمعلومات التي توصلت إليها البشرية من خلال التطورات العلمية والتكنولوجية.

يجب ضمان بناء الهوية الإسلامية وحمايتها.

لا ينبغي أن تكون الإجابة على المسائل الفقهية سببًا لمسائل ومشاكل جديدة.

Soru: Tercih fikhının fıkıh usûlündeki hangi şerî (aslî-ferî) deliller ve konular ile irtibatı bulunmaktadır?

Cevap: Fıkıh usûlünde ferî deliller başlığı altında yer alan istihsan, mesâlih-i mürsele- örf-âdet ve sedd-i zerâî delilleri ve hikmetü't-teşrî ve makâsıdü's-şerîa konuları ile tercih fikhının çok yakından irtibatı bulunmaktadır.

Hanefilerin yaygın bir şekilde başvurdukları istihsan delilinde hukukun o an itibari ile ulaştığı genel kâidenin hilafına hareket etme söz konusudur. Nas ile istihsan çeşidinde bizzat nas tarafından alternatif yol sunulurken, diğer istihsan çeşitleri olan zaruret, ihtiyaç, örf, maslahat ve hafî kıyasta müctehidler yeni duruma uygun çözümleri –şeriatın ana hedefine ulaşabilmek için- sunmaktadırlar. Dolayısıyla istihsan, fikhî donuk, katı kurallar ve kâideler bütünü olmaktan çıkarak hayat ile fıkıh arasında sağlam bir bağ kurmaktadırlar. Bu davranış şekli tercih fikhının temel hedefleri ile birebir mutabıktır.

Mesâlih-i mürsele ile örf-âdet delilinin tercih fikhındaki önemi konusuna, tercih fikhında ictehadlar arasında tercihlerde bulunurken gözetilmesi gereken metodolojik temel esasların açıklandığı kısımda kamu yararını gözetmek ve örf-âdete riayet etmek başlığı altında yer verilmiştir.

Mefsedete, günaha ve zarara götüren yolların kapatılmasını ifade eden sedd-i zerâî delilinde duruma, şartlara, bölgeye ve insanlara göre değişen hükümlere ulaşmak söz konusu olmaktadır. Fetva verirken bu şekilde sosyal ve psikolojik şartları gözetererek hareket etmek tercih fikhının hedeflediği temel gayeler arasındadır. Dolayısıyla tercih fikhının sedd-i zerâî ile yakından bağlantısı söz konusudur. Tercih fikhında

şerî hükümlerin hikmetleri, dinin varlık gayesi, İslam'ın insan ve toplum hayatı için çizdiği rota ve hedefler ulaşmak istenilen ana gayelerdir.

Soru: Tercih fıkıhı ile mezhep iltizamı anlayışının arasında hangi farklar vardır?

Tercih Fıkıhı ile Mezhep İltizamı Mukayesesi

Tercih Fıkıhı	Mezhep İltizamı
Fıkıh hazinesinden azami istifade mümkündür.	Tek bir mezhebin ürettiği fikhî bilgi ile sınırlıdır.
Fıkıh ile hayat arasında sağlam irtibat kurulur. İnsanlara hayatlarında fikhî bilginin rehberlik yapması kolay olur.	Fıkıh ile hayat arasında zaman zaman bağlantı kurulamaz. Kopukluk kaçınılmazdır.
Fikhî meselelerin çözümünde hile-i şeriyye başvurmaya ihtiyaç duyulmaz.	Fikhî meselelerin çözümünde bazen hile-i şeriyyeye başvurmak söz konusu olur.
Mezhep müntesipleri arasında birlik-beraberlik ve kardeşlik duyguları hâkimdir.	Mezhep taassubu ve tarafgirlik hâkimdir.
Güncel fikhî meselelere çözümler sunmak daha kolaydır.	Güncel fikhî meselelerin bir kısmı çözümsüz kalır.
Mezhep görüşlerinin tespiti için kapsamlı bir fıkıh tedrisi gerekir. Bilgileri analiz ve sentez edebilme yeteneğine ihtiyaç duyulur.	Tek mezhebin öğretilmesi yeterli görülür. Mevcut bilgilerin ezberlenmesi ve nakledilmesi ağırlıklıdır.
Farklı toplum kesimlerine hitap edebilme bakımından avantajlıdır.	Farklı toplum kesimlerine hitap edebilme bakımından dezavantajlıdır.
Kanunlaştırma faaliyetlerine uygundur.	Kanunlaştırmının tek bir mezhep bağlamında olamayacağı ortaya çıkmıştır.

I - HÜKMÎ VE HAKİKÎ TEMİZLİK

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Müslümanlar, üzerlerine necasetin bulaşmasından sakınarak ve farz olan namaz ibadeti için abdest alarak pir-ü pâk bir şekilde hükmi ve hakikî temizlik hayatın ayrılmaz bir parçası olarak yaşamaya çalışmalıdırlar. Bununla birlikte insanoğlu hayat serüveninin inişli çıkışlı yollarında zaman zaman zorluklar, engeller ve çaresizlikler ile karşılaşabilmektedir. Böyle bir durum ortaya çıkınca dinin tanıdığı tüm ruhsatları kullanmak her bir Müslüman için haktır. Sadece bir mezhep mensubuna özel bir ruhsat söz konusu olamaz. Dolayısıyla fıkıh külliyyatı içindeki tüm icthadlara bu zorluk durumunun çözümü için müracaat meşru olur.

49

Temizlik konuları sıklıkla vesveseye düşülebilen konulardır. Vesvesenin temel çözümü zihne gelen düşünceye itibar etmemek olduğundan vesveseli kişilerin tüm ruhsatlardan yararlanmaları gerekir. Hatta kişi abdestini ve temizliğini eksik yaptığı zannı taşıdığı halde bile geri dönüş yapmadan ibadetine devam etmelidir.

İbadetini yapmak için çareler arayan kişiler için mezhep görüşleri engelleyici değil, çözüm sunucu olarak işlev görmelidir. İbadet sorumluluğundan kaçmak için yollar arayanlara ise suiistimal kapısı kapatılmalıdır.

Bir fıkıh mezhebine göre abdestli ve temiz sayılan kişinin eda ettiği ibadetin geçersiz olacağını söylemek doğru değildir.

Su nimetinin temin edilmesinin ve kullanabilmenin zaman zaman zor olduğu göz önüne alınarak abdestin ve guslün yeniden alınması gerektiğini ifade eden görüş yerine, abdestin yenilenmesini gerekli görmeyen görüşün tercih edilmesi daha isabetlidir. İsteyenlerin nur üstüne nur olarak yeniden abdest almasının önünde ise bir engel yoktur.

II- Sorular ve Cevapları

Abdestte Vesvese

Soru: Abdest ve gusülde vesveseye düşen bir kişi nasıl hareket edebilir?

Cevap: Bir uzvunu yıkayıp yıkamadığında vesvese yaşayan kişi o uzvun yıkanması farz değildir diyen mezhebin görüşü ile hareket edebilir. Buna göre; namaz abdesti alırken niyeti unutan veya uzuvları yıkama sırasını karıştıran, mazmaza ve istinşak yapmayan; gusül abdestinde besmele çekme veya ağız ile burun içini yıkama konusunda tereddüde düşen vesveseli kişinin tekrar abdest almasına gerek yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre namaz abdestinde yüzü, el ve kolları, ayakları bir defa yıkamak ve başın dörtte birini mesh etmek farzdır.³⁵ Şâfiî mezhebine göre ise dörtte bir diye bir kayıt olmaksızın başa mesh caiz olur.³⁶ Gusül abdestinde bütün vücudun yıkanması ittifakla farzdır. Abdeste besmele ile başlamak, niyet, ağız ve burun yıkamak, sıra, muvalât ve ovmanın hükmü konusunda ise fukaha arasında ihtilaf mevcuttur.³⁷

³⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzî el-Cessâs; *İhtisaru İhtilafi'l-fukaha li't-Tahavi* (Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1995), I, 134-136; Vecdi Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmi Halî* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), I, 236, 279.

³⁶ Ebû İshak İbrâhim b. Ali eş-Şîrâzî, *Muhtasar fîmâ ihtelefe fîhi Ebû Hanîfe ve 'ş-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2018), 28.

³⁷ Ebû Şüca' Fahreddin Muhammed İbnü'd-Dehhan, *Takvîmü'n-nazar fî mesâilî*

Tercih Sebebi: Vesveseye kapılmak, bir çeşit hastalık durumudur. Hastalıklar ruhsat kapılarını açar. İnsanın içinden gelen kuruntularla, istemsiz şekilde zihnini meşgul eden durumlarla mücadele edebilmesinin en önemli yolu, o düşünceyi görmezden gelerek hareket etmesidir. Vesveseye itibar edildiği ölçüde karda yuvarlanan kartopu misali günden güne vesvesenin insan davranışları üzerinde etkisi artacaktır. Bu sebeple temizlik, ibadetler, nikâh gibi meselelerde vesveseye düşmüş olan kimseler için fıkhnın zenginliğinden yararlanarak çözümler sunmak gerekir.

Bir Müslümanın yaptığı bir davranış ve uygulama, herhangi bir müctehid tarafından meşru görülüyorsa bu ictihad onu sorumluluktan kurtaracaktır. Bu bilinçle hareket edildiğinde vesvesenin sönmesi daha kolaydır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) abdestinin bozulduğuna dair vesveseye düşen kişiye “*Bir ses işitmedikçe veya koku duymadıkça namazını kesme.*”³⁸ buyurması vesvesenin itibara alınmaması gerektiğini göstermektedir.

Abdesti Unutmak

Soru: Abdest aldığından emin olduğu halde abdesti bozup bozmadığını hatırlamayan kişi abdestli sayılır mı?

Cevap: Abdest alan kişi abdesti bozup bozmadığını hatırlamazsa abdestli sayılır.

hilâfiyye zâia fî nebezi mezhebiyye nâfia (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001), I, 56; Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî et-Tağlibî el-Bağdâdî, *Uyûnü’l-mesâil*, thk. Ali Muhammed İbrahim (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009), 62-63; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah İbn Kudâme; *el-Muknî’ fî fikhî İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, thk. Mahmud el-Arnaûd (Cidde: Mektebetü’s-Sevâdî, 2000), 28.

³⁸ Ebû Dâvûd, Tahâret 67, 176, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987).

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre abdest aldığı hatırladığı halde, abdesti bozup bozmadığında şüpheye düşen kişi abdestlidir.³⁹

Tercih Sebebi: Fıkîhî kâidelerden olan “*Şek ile yakîn zâil olmaz*”, “*Bir şeyin bulunduğu hal üzere kalması asıldır*” “*Bir zamanda sabit olan şeyin hilafına delil olmadıkça bekasıyla hükmolunur*.”⁴⁰ kâideleri şüpheye itibar edilmemesi gerektiğini ifade eder. Şüphe, vehim, kuruntu gibi olumsuzlukları insan hayatından mümkün mertebe uzaklaştırmak gerekir. Ayrıca abdest alanların sürekli olarak abdestli olduklarını hatırlamalarını gerekli görmek zorluk ve meşakkate yol açar.

Özür Sahibi Olanların Abdesti

Soru: Özür sahibi olan kimsenin her vakit için ayrı abdest alması gerekir mi?

Cevap: Özür sahibi olanlar özür durumu dışında abdesti bozan bir şey meydana gelmedikçe abdestlidirler. Her vakit için ayrı abdest almaları gerekmez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre, özür sahibi olan kimsenin başka bir abdesti bozan durum olmadığı sürece her vakit abdest alması gerekli değildir.⁴¹

Tercih Sebebi: Özür durumu elde olmayan sebeplerle gerçekleşmektedir. Hastalık durumunda mümkün mertebe ruhsat hükümlerinin tercih edilmesi tabîdir.

³⁹ Ebû'l-Mevahib Hüseyin b. Muhammed el-Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafîyye beyne cumhuri'l-fukaha* tahkik ve dirase Hâlid b. Sa'd el-Haşlan (Riyad: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 2001), 1/41; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/33; Ebû İbrâhim İsmail b. Yahyâ b. İsmail el-Müzenî, *el-Muhtasar* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990), 5/96.

⁴⁰ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye 4-5-10. Maddeleri.

⁴¹ Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997), I, 65.

Vaktin girmesi ya da çıkması ile özürlü için abdestin bozulduğuna hükmetmek zorluk ve meşakkate sebep olacaktır.

Camilerde ezan okunduktan sonra fazla bir süre beklemeden hemen namaz kılınmaya başlandığından dolayı cemaate yetişebilmek için camiye çok geç gitmemek gerekmektedir. Özür sahibi kişi abdest almak için namaz vaktini bekler ise çoğu zaman cemaate yetişemeyecektir. Dolayısıyla cemaat sevabından mahrum kalacaktır.

Özür Sahibi Olanın İmameti

Soru: Sürekli abdesti bozulan kişi (özür sahibi) namazda imam olabilir mi?

Cevap: İmamette efdal olan özür durumunda olmayanların namaz kıldırması olmakla birlikte, özür sahibi olanlar da namazda imamlık yapabilirler.

53

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfi mezhebine göre özür hâli durumunda olanın sağlıklı olanlara imameti sahihtir.⁴²

Tercih Sebebi: Her insan zaman zaman özür hali ile karşı karşıya kalabilir. Bu durum resmi olarak bir camide görevde olan bir imamlar için de söz konusu olabilmektedir. Özür halinde imamet yapamamak görevlerin ifasında meşakkate yol açabilmektedir. İmamet için daha efdal bir imam görevlendirilmesi yapıncaya kadar mevcut din görevlisinin namazları kıldırabilmesi cemaatin devamında kolaylık sağlayacaktır.

Abdestli İken Tenasül Uzvuna Dokunmak

Soru: Bir kişinin avret mahalline el sürmesi ile abdesti bozulmuş olur mu?

⁴² Nevevî, *Minhâcü'l-tâlibin*, 17.

Cevap: Necis bir şey çıkmadığı sürece tenasül uzvuna sadece dokunmakla abdest bozulmuş olmaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre tenasül uzvuna (avret mahalline) elin dokunması ile abdest bozulmuş olmaz.⁴³

Tercih Sebebi: Avret mahalline el dokunması ile abdestin bozulması özellikle gusül abdesti alırken zorluğa sebep olacaktır. Gusül esnasında bu durumdan kaçınmak pek mümkün olmayacağından her gusül sonunda tekrar namaz abdesti almak gerekli hale gelecektir. Harcanan suyun ve banyoda geçirilen sürenin artması söz konusu olacaktır.

Abdestli İken Kadına Dokunmak

Soru: Abdestli olan bir erkeğin elinin mahrem bir akrabası olan kadınlara veya eşine dokunduğunda abdesti bozulur mu?

Cevap: Erkeklerin abdesti kadınlara dokunması ile bozulmaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre erkeklerin kadınlara dokunması ile abdesti bozulmaz.⁴⁴

Tercih Sebebi: Bir erkeğin kadına dokununca abdestinin bozulması, gün içinde abdestli olmak isteyenlerin tekrar tekrar abdest almasını gerektirecektir. Bu durum belli ölçüde meşakkat doğuracaktır.

Az Necasetin Hükmü

Soru: Elbisede bir iki damla necaset olması namaza mani midir?

Cevap: Kan, idrar gibi necis bir maddenin çok az miktarda

⁴³ Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah el-Mevsilî, *el-Muhtar*, talik Orhan Çeker, (Konya: Tekin Kitabevi, 2014), 19.

⁴⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/30.

elbisede bulunması namaza mani değildir. Ancak temizleme fırsatı bulunca necaseti gidermek efdal olandır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre necaset-i galizanın (ağır necaset) bir dirhemden daha az miktarı namaza mani olmaz.⁴⁵

Tercih Sebebi: Elbisede zerre miktarı bile necaset olmamalı demek neredeyse tatbiki mümkün olmayan bir hüküm vermek demektir. Özellikle tuvalet sonrası idrar akıntısının elbiseye az da olsa değmesi söz konusu olabilmektedir. Gün içinde iş yerinde, çarşıda, pazarda kıyafet değiştirmek ya da elbiseyi temizlemek pek mümkün değildir. Dolayısıyla bir dirhemden ya da avuç içinden daha az miktarın namaza mani olmayacağı görüşü ümmet için bir rahmettir.

Şeytanın kulları ibadetten alıkoyma yollarından birisi vesvese vererek usandırmak ve bıktırmaktır. Necasetin en ufak bir miktarının bile namaza mani olması kişide vesveseye kapı açabilecektir. Önce her vakit için elbise değiştirme, elbiseyi yıkama gibi işlemlerle başlayan süreç bir müddet sonra üstesinden gelinemeyen bir zorluk haline dönüşerek ibadetin kabul olmayacağı düşüncesinden hareketle ibadetin tamamen terk edilmesine yol açabilecektir. Az necasetin namaza mani olmayacağı görüşü tercih edilerek vesveseye kapı kapatılmalıdır.

Suya Sinek Düşmesi

Soru: Kovanın içine sinek düştü. Bu su ile abdest alabilir miyiz?

Cevap: Kovaya düşen sinek suyu necis yapmaz. Bu su ile abdest alınabilir.

⁴⁵ Merginânî, *el-Hidâye*, 1/35.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre az suya akıcı kanı olmayan sinek, akreb vb. hayvan düşmesi ile su necis olmaz.⁴⁶

Tercih Sebebi: Özellikle kırsal bölgelerde insan hayatı ile tabiattaki çeşitli canlılar aynı mekânda kesişebilmektedir. Böcek, sinek vb. hayvanlardan suyun sakınılması çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Su imkânlarının kısıtlı olduğu düşünüldüğünde suyun israf edilmeden, yerli yerinde kullanılması da önem taşımaktadır.

Ma-i Musta'melin Hükmü

Soru: Abdest alırken elbisemize yıkadığımız organdan akan su değse bir mahzuru var mıdır? Abdest önlüğü diye bir şey kullanmak gerekli midir?

Cevap: Abdest alırken bir organın yıkanmasından artan, dökülen suyun vücudumuza veya elbisemize değmesi ile o bölge necis olmaz. Abdest için suyun başka yerlere temasını engellemek için özel önlükler ve örtüler kullanmaya ihtiyaç yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine ve Hanefî mezhebinde İmam Muhammed'e göre ma-i musta'mel temizdir.⁴⁷

Tercih Sebebi: Abdest alırken ister istemez az ya da çok mutlaka organdan akan su vücuda ve elbiseye isabet etmektedir. Fıkıhta umûmü'l-belvâ (kaçınılması pek mümkün

⁴⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 1/62; Ukberî, *Ruûsü'l-mesail*, 1/96.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 1/67; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/56; Gazzâlî, *el-Vasît*, 1/114; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/23; Ebû Hafs Siraceddin Ömer el-Gaznevî, *Zübdetü'l-ahkâm fî ihtilâfî mezâhibi'l-eimmeti'l-erbaati'l-a'lâm* (Dimaşk: Müessesetü'r-Risale, 2017), 76.

olmayan) durumları için özel hükümler beyan edilmiştir. Ma-i musta'meli necis kabul etmek üstesinden gelinemeyecek meşakkate yol açacaktır. Şüphe ve vesvese durumlarına kapı açacaktır. Abdestteki şüphe ve kuruntu namazda da huzura mani olacaktır.

Toprak Dışındaki Maddelerle Teyemmüm Abdesti Almak

Soru: Toprak dışındaki maddelerle teyemmüm abdesti almak mümkün müdür?

Cevap: Teyemmüm abdesti toprakla alınabildiği gibi, yer cinsinden olan diğer şeylerle de alınabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Ebû Hanîfe'ye göre yer cinsinden olan her çeşit (taş, kum, çakıl, tuğla, kiremit vb.)⁴⁸ madde ile teyemmüm yapılabilir.⁴⁹ İmam Mâlik'e göre de temiz türlü yer cinsinden olan (toprak, taş, kum, zırnık...) ile teyemmüm yapılır.⁵⁰

Tercih Sebebi: Teyemmüm abdesti insanların ibadetlerini yapabilmesi için bir ruhsat olarak beyan edilmiştir. Bu sebeple mümkün mertebe kolaylık kapısı açılmalıdır. Toprağa ulaşma imkânının kısıtlı olduğu bölgeler olabileceği göz önüne alınmalıdır.

Temiz olmak şartıyla yer cinsinden olan her türlü şey ile teyemmüm yapılabilir demek, ibadetini yapmak istediği halde toprak bulmakta zorlanan kişilere ibadetini zamanında eda etme imkânı sunar. Ruhsat hükümlerinin ana gayesi hedeflenmiş olur.

⁴⁸ Hüseyin Algül vdğr., *İlmihal* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/209.

⁴⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 1/53; İbnü'd-Dehhan, *Takvîmü'n-nazar*, I, 94.

⁵⁰ Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 93.

Teyemmüm İle Birden Fazla Farzı Eda Etmek

Soru: Teyemmüm abdesti alan kişi her namaz vakti ayrı ayrı teyemmüm yapması gerekir mi?

Cevap: Teyemmüm abdesti ile kişi, abdesti bozulmadığı ya da su bulunmadığı sürece istediği kadar ibadet yapabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre teyemmüm abdesti ile birden fazla farz namazın edası mümkündür.⁵¹

Tercih Sebebi: Teyemmüm abdestinin meşruiyetinin temel gerekçesi ibadet yapabilmesi için kullara ruhsat ve kolaylık tanımaktır. Her namaz vakti için tekrar teyemmüm abdesti almanın gerekli görülmesi sıkıntıya yol açabilecektir. Çünkü teyemmüm yapılması caiz olan maddelerin kişinin yanında sürekli bulunması her zaman mümkün olmayacaktır.

Vakit Girmeden Teyemmüm Abdesti Almak

Soru: Henüz namazın vakti girmeden teyemmüm abdesti almak mümkün müdür?

Cevap: Namazın vakti girmeden teyemmüm abdesti alınabilir ve o abdest ile kişi, abdesti bozulmadığı sürece istediği kadar namaz kılabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre namazın vakti girmeden önce teyemmüm abdesti almak caizdir.⁵²

Tercih Sebebi: Teyemmüm yapılabilecek maddeler kişinin her daim yanında, çevresinde bulunamayabilir. Dolayısıyla vakit girmeden de teyemmüm abdesti alınabilmesi kolaylık

⁵¹ Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail* thk. Abdullah Nezîr Ahmed, (Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1987), 117.

⁵² Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/55.

sağlayacaktır. Namazın vakti girmeden teyemmüm abdesti alınamayacağı görüşünden hareket edilince bu kişinin camiye erkenden girip namazı camide beklemesi, namaz öncesinde vaaz dinlemesi pek mümkün olmayacaktır.

Cenaze Namazı İçin Teyemmüm

Soru: Cenaze namazına yetişebilmek için teyemmüm abdesti alınabilir mi?

Cevap: Cenaze namazına iştirak etmek isteyen kişi abdestsiz ise ve abdest alıncaya kadar cenaze namazının kılınacağı aşikârsa teyemmüm edebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Ebû Hanîfe ve İbn Teymiyye’ye göre abdest almakla meşgul olununca cenaze namazına yetişemeyeceğini anlayan kişi teyemmüm alarak cenaze namazına iştirak edebilir.⁵³

Tercih Sebebi: Cenaze namazı kısa süren bir namazdır. Cenaze namazına başlandığında orada abdestsiz olan kişi için iki ihtimal vardır. Birincisi abdest alacak kadar zaman olmadığından dolayı cenaze namazına katılmamak, ikincisi ise teyemmüm alarak hemen cenaze namazına iştirak etmek. İkinci durumun tercih edilme sebebi hem sevaba ulaşma arzusu, hem de ölüye karşı son vazifeyi yapabilmektir. Aksi durumda her iki hayırdan da mahrumiyet söz konusu olacaktır.

Cenaze Yıkarken Necaset Çıkması

Soru: Cenazenin yıkanması esnasında ölüden necaset çıkması durumunda abdest ve gusül tekrarlanır mı?

⁵³ Cessâs; *Ihtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, 1/147; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 94; Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, thk. Sâmi b. Muhammed (Riyad: Dâru Atâati'l-İlm, 2019), 140.

Cevap: Cenaze yıkama işlemi devam ederken ölüden necaset çıkarsa yıkama işlemine devam edilir. Yeniden abdest ve gusül aldırma gereği yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine ve Mâlikî fukahasının çoğuna göre cenaze yıkanırken ölüden necis bir maddenin çıkması durumunda kefen kirlenmemesi için necasetin çıktığı yer temizlenir, abdest ve gusül tekrarlanmaz.⁵⁴

Tercih Sebebi: Cenaze yıkama işlemi belirli zorluğu olan bir süreçtir. Ölüün iradesi bulunmadığından vücuda hâkimiyeti mümkün değildir. Dolayısıyla gassal yıkamaya başladıktan sonra ölüden necaset çıkması mümkün olabilmektedir. Her necaset çıktığında tekrar yıkama işlemine baştan başlamak meşakkate sebep olacaktır.

Yabani Hayvan Derisini Kullanmak

Soru: Ayı, kurt, kaplan vb. yırtıcı hayvanın derisini kullanmak caiz midir?

Cevap: Domuz dışında ayı, kurt, kaplan vb. yırtıcı hayvanların derisinden tabaklanma sonrasında istifade etmek mümkündür. Ancak deri avcılığı, hayvanlar âlemindeki popülasyon sürecine ciddi zarar vermesi ve dengenin bozulması durumunda meşruiyetini kaybedecektir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre domuz dışındaki tüm hayvanların derileri tabaklandığı zaman temiz olur.⁵⁵ Şâfiî mezhebine göre domuz ve köpek dışında eti yenmeyen hayvanların derileri tabaklanırsa temiz olur.⁵⁶

⁵⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/301; Ebû Ömer Cemaledin Yusuf Kurtubî İbn Abdülber Nemerî, *el-İstizkâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 3/7.

⁵⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/85.

⁵⁶ Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/93.

Tercih Sebebi: Dünyada artan nüfus oranına karşı alternatif kazanç kapılarının açık olması insanlar için maslahattır, faydadır. Bu sebeple doğal dengeyi bozmadığı sürece bu tür avcılık faaliyetlerine izin vermek isabetli olacaktır. Ancak kamu otoritesi maslahata dayalı olarak çeşitli av süreçlerini yasaklayabilmektedir. Bu tür durumlarda ilgili yasaklara riayet etmek gerekir.

Abdestli İken Kan Akması

Soru: Ara sıra burnu kanayan, diş fırçaladığında diş eti kanayan kişi abdest almak zorunda mıdır?

Cevap: Burnu kanayan ya da vücudundaki yaradan kan akan kişinin abdesti bozulmuş olmaz. Kanın avret mahallinden çıkması durumu ise farklıdır. Böyle bir durumda abdest bozulmaktadır. Gerekli şartlar oluşmuşsa özür hali hükümleri geçerli olur.

61

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Mâlikî mezhepleri ve İbn Teymiyye ön ve arka avret mahalli dışında vücuttan kan akması halinde abdesti bozmayacağına müttefiktirler. Hanbelî mezhebine göre kan az miktarda ise bozulmaz, çok olursa abdest bozulur.⁵⁷

Tercih Sebebi: Ağız-burun temizliğinde ister istemez kan akması söz konusu olabilmektedir. Vücuttan çıkan kanın abdesti bozduğunun kabul edilmesi, abdestli olmaya devam edebilmede meşakkate yol açmakta, namazı vaktinde eda etmede tembelliğe yol açabilmektedir. Ezan okunma

⁵⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 1/32; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/64; Ebû Muhammed Muvaffâkuddîn İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968), 1/136; Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 136.

esnasında kan akması durumunda ise cemaate katılmaya engel olmaktadır.

Tuvaletin Yönü

Soru: Bina içinde kibleye doğru olan tuvaletleri kullanmak caiz midir?

Cevap: Binaların içindeki tuvaletlerin yönü orayı kullanmaya mani değildir. Kişinin yatarken kibleye ayak uzatmaması, tuvalette o yöne yönelmemesi gibi hususları fetva boyutu ile değil, kişisel dinî duyarlılık tercihi olarak değerlendirmek, örfe ve vicdana bu konuda söz hakkı vermek isabetli olacaktır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre açık alanda, çölde kibleye doğru tuvalet ihtiyacını gidermek caiz değildir. Ancak evlerde, bina içinde olunca bir sakınca olmaz.⁵⁸

Tercih Sebebi: Kişi kendi dizaynı ile yaptığı yapıda tuvalet yönü itibari ile istediği tasarrufta bulunabilir. Ancak günümüzde insanlar büyük çoğunlukla başkaları tarafından projelendirilmiş binalarda meskûn olmaktadır ve binalar yapılırken yapının durumuna göre bir tuvalet yeri ve yönü belirlenmektedir. Bu şartlarda her yapıda tuvaletin yönünün kiblenin farklı istikametinde olmasını beklemek ve aksi durumda o tuvaletin kullanılamayacağını söylemek meşakkate yol açacaktır.

⁵⁸ Muhamem b. Abdullah es-Sardefî er-Rîmî, *el-Menâi'l-bedâ fi ma'rifeti ihtilâfi ehli's-şer'iati*, thk. Seyyid Muhammed Muhanni (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 1/50; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, *el-İstizkârü'l-câmi' li-mezâhibi fukahâ'i'l-emsâr* thk. Salim Muhammed Ata-Muhammed Ali Muavvad (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 2/443.

Şehvet Olmaksızın Meni Akması

Soru: Şehvet olmayan bir anda, ağır yük kaldırması veya darp edilmesi sebebi ile erkekten meni akması durumunda gusül gerekli olur mu?

Cevap: Şehvet olmaksızın meni akması durumunda gusül abdesti alma zorunluluğu yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre, ağır yük kaldırma, soğukta kalma, dövülme gibi bir sebeple şehvet olmaksızın meni gelmesi durumunda gusül abdesti almak gerekli olmaz.⁵⁹

Tercih Sebebi: Gusül abdesti almak için uygun zaman, yer ve suyun temini ister istemez sıkıntı ve zorluk içermektedir. Ayrıca, gusül konusunda vesveseye düşenler için guslü gerektiren durumların kısıtlı olması şüphe ve zandan kurtulma bakımından yararlı olacaktır.

Su Olmayan Yerde Eşi İle Birlikte Olmak

Soru: Su olmayan yerde ya da suların kesileceği bilgisi varken bir kişi eşi ile birlikte olabilir mi?

Cevap: Kişi su olmadığı için teyemmüm yapmak zorunda kalacağını bilse bile eşi ile cinsel birliktelik yapmasında sakınca yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre seferde adamın eşi ile birlikte olup sonra su olmadığı için teyemmüm etmesi mubahtır.⁶⁰

⁵⁹ Muhammed Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr ala Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992), 1/160; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/146; Gaznevî, *Zübdetü'l-ahkâm*, 72.

⁶⁰ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 1/149.

Tercih Sebebi: Teyemmüm ümmete ruhsat olması için vaz edilmiştir. Müminlere normal ve meşru hayatlarına her şartta devam edebilme imkânı verilmesi bir rahmettir. Suyu ulaşma ya da hastalık, engellilik vb. durumlar sebebi ile suyu kullanabilme bazen oldukça uzun süre alabilmektedir. Bu kişileri eşiyile aile hayatı sürdürmekten men etmek zorluklara yol açacaktır.

Mukayyed Su ile Temizlik

Soru: Gül suyu ile bedende ya da elbisede bulunan necis maddeyi temizlemek mümkün müdür?

Cevap: Necis bir madde ile karışım olmadığı sürece mukayyed sular ile hakikî necasetin temizlenmesi mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre temiz maddeler karışıp mukayyed suya dönüşen sıvılarla beden ya da elbisedeki hakikî necaset temizlenir. Ebû Yûsuf'tan bu sularla sadece elbise temizlenir fakat beden temizlenmez görüşü de rivayet edilmiştir.⁶¹ İbn Teymiyye'ye göre su olarak isimlendirilen bütün mutlak ve mukayyed sular temizdir.⁶²

Tercih Sebebi: Hakikî necasetten temizliğin sadece mutlak su ile sınırlı olması meşakkate yol açabilir. Temiz bir madde karışmış mutlak su ile de necasetin izale edilebilmesi bir kolaylıktır.

⁶¹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 1/83.

⁶² Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 131.

II - İBADETLER

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

İbadetlerin tereddüt ve şüpheden beri olarak huzur içinde edasına fırsat sunulması hedeflenmiştir.

İbadetini eda ederken zorluklar yaşayanlara ruhsat hükümleri ve kolaylık yolları gösterilmiş; Müslümanların güç ve takatlerinin üstünde bir ibadet mükellefiyetinin olmayacağı göz önünde tutulmuştur. Güç ile sorumluluk arasındaki denge korunmuştur.

İbadetlerin hem fert hem de toplum hayatına faydaları ve katkıları bulunmaktadır. Fıkıhî görüşler arasında tercihte bulunurken bu faydalara azami seviyede ulaşmak, toplumda ibadet bilincinin yerleşmesine katkı sunmak hedeflenmiştir.

Fıkıh-ahlâk bütünlüğü ön plana çıkarılarak, hile ve dolambaçlı yollara kapılar kapatılmıştır. Hüsn-ü niyetle yapılan ile su-i niyet ile yapılan arasında fark olduğu vurgulanmıştır.

İbadetlerdeki temel prensibin şahsî sorumluluk olduğu benimsenerek, buna aykırı uygulamalara muhalif kalınmıştır.

İbadet yapmak isteyeneye engelleyici ve sınırlayıcı davranmak yerine mezhep görüşleri içinden tercihlerde bulunarak uygun çözümler sunulmuş; ibadet yapmaktan kaçınma yollarını arayanlara ise ruhsat kapıları kapatılmıştır.

Zekât, öşür, fitre gibi malî sorumluluklarda nimet-külfet dengesi ve sosyal yardımlaşma fonksiyonu gözetilmiştir.

İbadetlerin feyz ve bereketinden azami istifade imkânları sunulmaya çalışılmıştır.

Müslümanların birlik ve beraberlik içinde yaşamalarını sağlamaya yönelik tercihlerde bulunulmuştur.

II- Sorular ve Cevapları

NAMAZ

Kible Yönünde Hata

Soru: Kibleyi tespit etmek üzere araştırıp çaba gösterdikten sonra namaz kıldıktan sonra yöneldiği tarafın kibleden farklı istikamet olduğu ortaya çıkan kişinin namazı sahih olur mu?

Cevap: Kibleyi tespit için elinden gelen çabayı gösterdiği halde daha sonra kible yönünde hata yaptığı anlaşılan kişinin namazlarını kaza etmesi gerekli değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre kiblenin ne tarafta olduğunda tereddüt olan durumlarda sorup öğrenme imkânı yoksa doğru yönü bulmak için kendisi araştırır ve çaba gösterir sonra bu yöne doğru namazını kılar. Daha sonra kible yönünde hata edildiği anlaşılsa kıldığı namaz sahih sayılır.⁶³

67

Tercih Sebebi: Kible tespit konusunda elinden gelen çabayı göstermesine rağmen hata yapan kişiyi sorumlu tutmak, güç ve takat üstünde bir mükellefiyete yol açacaktır. Kible yönünü araştırıp, soruşturup hareket eden kişi daha sonra kible yönü acaba hatalı çıkar mı gibi bir endişeye kapılmadan huzur içinde namazını kılacaktır.

Oturarak Namaz Kıldırarak

Soru: İmam bir mazereti sebebi ile oturarak namaz kıldırabilir mi?

⁶³ Zemahşerî, *Ruûsü 'l-mesail*, 142; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 2/126.

Cevap: İmamette efdal olan sağlıklı kişinin mihrapta olmasıdır. Ancak cemaat arasında imamlık görevini yapabilecek kişi yoksa imam oturarak namaz kıldırabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebine göre imam kıyam yapamayacak durumda ise başkasının kıldırması efdaldır. Ancak bununla birlikte kıyam yapamayan imam kendisi oturarak cemaat ise kıyam yaparak namaz kılarlar ise namaz sahihtir.⁶⁴

Tercih Sebebi: İmanın hiçbir şekilde oturarak namaz kıldıramayacağı görüşünden hareket edilince, camide görevli imanın ayakta duramama rahatsızlığı ortaya çıktığında başka bir kişi imamlık yapabilecek durumda değilse namazların cemaatle kılınması mümkün olmayacaktır. Geçici bir süre de olsa imanın oturarak namaz kıldırabilmesi durumunda ise, o camide cemaatle namaz kılma ve cemaat sevabına kavuşma imkânı elde edilebilecektir.

Yolculukta Vasıta Üzerinde Namaz

Soru: Seferî olan kişi ulaşım vasıtası üzerinde seyahat ederken farz namazları vasıtada (araçta) ima ile kılmayı mı yoksa namazları cem ederek kılmayı mı tercih etmelidir?

Cevap: Seferî durumda olanlar öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını vasıtada ima ile kılmak yerine cem ederek kılmayı tercih etmelidir. Sabah namazı başka namazla cem edilemediğinden vasıta üzerinde kılınmalıdır. Seyahat süresinin uzun olması gibi sebeplerle diğer vakit namazlarını cem etme imkânı olmaması durumunda da vasıta üzerinde namaz kılınmalıdır.

⁶⁴ Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/115.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre seferilik halinde öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını cem ederek kılmak mümkündür.⁶⁵

Tercih Sebebi: Vasıta üzerinde namaz kılındığında kible, kıyam, rükû gibi namazın pek çok rükününün ima ile eda edilmesi söz konusu iken, cem ederek kılındığında namazın vakti dışında diğer tüm rükünler tam olarak eda edilmektedir.

Fukahaya göre, farz namazların vasıta üzerinde kılınabilmesi için karşılaşılmaması kuvvetle muhtemel zararların mevcut olması gerekmektedir ve bazı fakihlere göre ima ile kılınan namaz daha sonra tekrar iade edilmelidir.⁶⁶ Cem ederek kılınan namazın ise tekrar iadesi gerekmemektedir. Bu durum namazı cem ederek kılmanın ima ile kılmaya göre daha öncelikli olduğunu gösterir.

Namazı cem ederek kılma imkânı olmadığında yapılması gereken namazı kazaya bırakmadan vasıta üzerinde kılmaktır. Namazın kazaya bırakılması sadece diğer tüm imkânların yok olması durumunda söz konusu olur.

Yolculukta Namazların Kasrı

Soru: Yolculukta farz namazları kısaltmadan kılmak mümkün müdür?

Cevap: Seferi olanların dört rekât farzları kısaltarak kılmaları efdal olmakla birlikte, namazlar seferi iken kısaltılmadan da kılınabilir. Özellikle seferilik hükmünün gerçekleşmesinde

⁶⁵ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/96; Ebû Saîd Abdüsselâm et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvene* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 1/205; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/200; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili*'l, 1/314.

⁶⁶ Mezhep görüşleri için bk. Ahmet Özdemir, “Yolculukta Namazın Vasıta Üzerinde Kılınması” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi ASEAD*, 4/5 (2017), 55-57.

tereddüt olan durumlarda namazların kısaltılmadan dört rekât olarak kılınması mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Şâfiî'ye göre seferilik halinde namazların kasrı sünnettir. Ruhsat hükmündendir. Evla olan kısaltarak kılmaktır ancak kısaltılmadan kılınması durumunda namaz fasid olmaz.⁶⁷ İmam Mâlik'e göre de seferilik halinde namazların kasrı sünnettir.⁶⁸ Hanbelî mezhebine göre namazların kasrı ruhsat hükmündendir.⁶⁹

Tercih Sebebi: Çağımızda ulaşım imkânlarının ve alternatiflerinin artması, şehir sınırlarının bazen birbirinden ayrılmaz hale gelmesi zaman zaman seferiliğin başlangıcı ve sona ermesi konusunda tereddütlerin doğmasına yol açmaktadır. Bu durumlarda seferilik halinde namazların kasrının farz olmadığı görüşünden hareket edilerek fikhî soruların kolaylıkla çözüme kavuşturulması mümkün olacaktır.

Seferilik halinde namazların kasrının sünnet ve ruhsat olduğu esas alındığında seferilik hakkındaki tereddütlü durumlarda namazın geçerliliğinde şüpheye düşmeden gönül huzuru ile namaz kılmak mümkün olacaktır.

İmamın Kadınlara İmamete Niyeti

Soru: İmam, kadın cemaat için de imamlık yapmaya diye niyet etmediğinde kadınlar o cemaate katılıp namaz kılabilirler mi?

Cevap: İmamların namaz kıldırırken niyette kadınlar için de namaz kıldırılmaya diye bir belirleme yapmasına gerek yoktur. Kadınlar o imama tâbi olarak cemaatle namaz kılabilirler.

⁶⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/208; Rîmî, *el-Menâi'l-bedia*, 1/208.

⁶⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1, 235.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/198; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 1/306.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre imamın kadın cemaat için özel olarak imamete niyet etmesi gerekli değildir.⁷⁰

Tercih Sebebi: Bir camide cemaatle namaz kılmak isteyen kadının imamın nasıl niyet ettiğini bilebilmesi pek mümkün değildir. İmamın kadın için ayrıca niyet etmesini şart koşturmak, kadınlar için namazın sıhhati bakımından şüphe ve tereddüt doğuracak ve kadın cemaatin camiden uzaklaşmasına yol açacaktır.

Kadınların İmameti

Soru: Kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılabilirler mi?

Cevap: Kadınlar kendi aralarında bir kadının imamlık yapması ile cemaatle namaz kılabilirler.

71

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebine göre kadınlar kadın cemaate imamlık yapabilirler. Saf düzeni olarak ileride durmayıp kadın cemaatin ortalarında aynı safta dururlar.⁷¹

Tercih Sebebi: Kadınların kadınlara imamlık yapabilmesinin ve beraberce namaz kılabilmelerinin sağlayacağı faydalar bulunmaktadır. Tek başına kılarken bilgi eksikliğine dayalı olarak hatalar yapıyorsa cemaatle kılınırken bu hataların farkına varmaları mümkün olacaktır. Cemaatle namaz, kadınların kendi aralarında kaynaşmasına, bilgili bir hemcinslerinin etrafında ilim-sohbet halkası kurmalarına, namaz kılma bilinci kazanmalarına fırsat sunacaktır.

⁷⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali Mâzerî, *Şerhü'l-Telkin* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2008), 1/581; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ en-Nevevî, *el-Mecmu' şerhi'l-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 4/203.

⁷¹ Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/117.

Seferilik Süresi

Soru: Kaç güne kadar seferilik ruhsatı devam eder?

Cevap: Seferilik süresi 15 güne kadar devam eder.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre 15 günden az kalınan yerde seferilik hükmü devam eder.⁷²

Tercih Sebebi: Seyahat imkânının artmasına bağlı olarak günümüzde hem seyahat yapma sıklığı hem de seferi bulunma süresi artmış durumdadır. Seferilik haline mahsus hükümler olması ve ruhsatların ortaya çıkması kulların yolculuk esnasında karşılaşılabilecekleri zorlukları aşmada önemli katkılar sunmaktadır. Seferlik süresi olarak fukaha görüşleri içinde daha uzun sürenin tercih edilmesi meşakkatten teysire yönelme gayesi taşımaktadır.

Kaza Borcu Olanın Sünnet Namaz Kılması

Soru: Namazları kaza borcu olanın sünnet namaz kılmasında bir sakınca var mıdır?

Cevap: Bir kişinin kaza borcu olması sünnet namazları kılmasına mani değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre kaza namazlarını kılmak nafil namaz kılmaya göre daha önemli ve daha evla olmakla birlikte maruf olan sünnet namazlar ile duha ve tesbih namazları, hakkında rivayet mevcut olan nafileler bu kuralın dışında olup, kazası olanlar zikredilen bu namazları kılar.⁷³

⁷² Mevsilî, *el-Muhtar*, 34.

⁷³ *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, Burhanpurlu Şeyh Nizam vdğr. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1991), 1/125.

Tercih Sebebi: Kaza borcu olanlar sünnet, nafile namaz kılamaz demek, insanların yıllar boyu sünnet namaz kılmamasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla nafile namaz kılma sevabından mahrum kalmaktadırlar.

Kaza namaz borcu olanlar nafile namaz kılamaz görüşünün temel hedefi olan kaza borcunun bir an önce kılınmasını temin etmedir. Ancak mevcut durumda gözlenen, insanların kaza namazı kılmadığı gibi nafile namaz da kılmaması şeklindedir.

Mushaftan Okuyarak Namaz Kılmak

Soru: Namazda mushafa bakarak Kur'an okuyan kişinin namazı bozulur mu?

Cevap: İdeal ve efdal olan namazda ezbere Kur'an okunmasıdır. Ancak ezberi olmayıp namaza yeni başlayanlar veya münferid olarak uzun kıraat ile namaz kılmak isteyenler mushafa bakarak Kur'an okuyabilirler. Bütün herkesin sürekli mushafa bakarak Kur'an okuyarak namaz kılması ise hem Hz. Peygamber ve ashabının tatbikatına uymaması hem de başka din ve inançta olanlara benzerliğe yol açması sebebi ile sakıncalı olacaktır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre namazda mushafa bakarak Kur'an okuyan kişinin namazı batıl olmaz.⁷⁴

Tercih Sebebi: Henüz Kur'an ezberi yapamamış kişiler ya da Kur'an'dan bazı sûreleri ezberlemiş olmakla birlikte nafile olarak uzun kıraat ile namaz kılmak isteyenler ile sınırlı olmak üzere mushafa bakarak Kur'an okumayı meşru kabul etmek ruhsat hükmündedir.

⁷⁴ Gazzâlî, *el-Vasit*, 2/184; Rîmî, *el-Menâi'l-bedîa*, 1/179; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/411.

Gıyabi Cenaze Namazı

Soru: Gıyabi cenaze namazı kılınabilir mi?

Cevap: Cenazenin namaz mahallinde olması mümkün olmadığı durumlarda gıyabi cenaze namazı kılmak mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî ve Şâfiî mezheplerine göre başka bir beldedeki mevta için gıyaben cenaze namazı kılınması caizdir.⁷⁵

Tercih Sebebi: Hayatı boyunca önemli faaliyetler yapmış insanların vefat haberi toplumda derinden etki bırakmakta ve insanlar cenaze namazı kılarak o şahsa karşı son görevlerini yapmak istemektedirler. Cenazenin başka şehirde ya da ülkede bulunması sebebi ile bizzat katılma imkânı olmayan durumlarda gıyaben cenaze namazı kılmaya faziletine erişme mümkün olabilecektir.

Bir kişi için ülkenin farklı beldelerinde gönüllü katılımlarla cenaze namazının kılınması, hayatı doğru ve verimli yaşayarak iyi bir izlenimle emaneti teslim edebilme gayreti bakımından yeni neslin bilinçlenmesine katkı sunacaktır.

Erkeğin Eşinin Cenazesini Yıkaması

Soru: Erkek ölen karısının cenazesini yıkayabilir mi?

Cevap: Kadınların kadın gassaller tarafından yıkanması esas olmakla birlikte, erkeklerin ölen eşlerinin cenazesini yıkaması mümkündür.

⁷⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/382; Şemseddin Muhammed b. Ahmed er-Remli, *Nihayetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), II, 486.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî mezheplerine göre erkekler ölen eşlerinin cenazelerini yıkayabilirler.⁷⁶

Tercih Sebebi: Normal şartlarda erkeğin erkek, kadının kadın tarafından yıkanması asıl olmakla birlikte zaman zaman eşlerin birbirlerinin cenazelerini yıkamalarına ihtiyaç hâsıl olmaktadır. Özellikle kadını yıkayacak başka bir kadın bulunamadığında kocanın cenazeyi yıkayabilmesi bu probleme çare olacaktır.

Şehide Cenaze Namazı Kılmak

Soru: Şehit olanların cenaze namazı kılınır mı?

Cevap: Allah yolunda savaşırken şehit olanların cenaze namazı kılınır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre şehit olanların cenaze namazı kılınır.⁷⁷

Tercih Sebebi: İslam şehitliğe büyük önem verdiği için şehitlerin İslam toplumunda müstesna bir konumu vardır. Müslümanlar şehitlerin cenaze namazına katılma arzusu taşırlar. Çoğu zaman büyük kitleler halinde şehit cenaze namazı kılınmasının sebebi budur. Bu teveccühün izharına fırsat sunulması şehitliğin öneminin toplum fertleri tarafından müşahade edilmesine fırsat sunacaktır.

Vücudun Bir Kısımına Cenaze Namazı

Soru: Depremde yıkıntı altında kalıp vücudunun yarısından az kısmına ulaşılabilen kişinin cenaze namazı kılınır mı?

⁷⁶ Mâzerî, *Şerhü'l-Telkin*, 1/1125; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/146; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 1/371; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 164.

⁷⁷ Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 23; Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *İhtiyârâtü'l-fikhiyye*, (Kahire: el-Mektebü'l-İslâmî liihyâi't-turâs, 2005), 282.

Cevap: Kaza, âfet gibi çeşitli sebepler ile vücudunun yarından az kısmına ulaşılabilen ölümlerin cenaze namazı kılınır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre vücudun ulaşılan kısmı az ya da çok olmasına bakılmaksızın yıkanır ve cenaze namazı kılınır.⁷⁸

Tercih Sebebi: Cenaze namazı ölü için bir dua niteliğindedir. Namazın kılınması ölü için bir rahmettir. Cenazenin yakınları da merhum için cenaze namazı kılma arzusu taşıyacaktır. Namaz kılınmadan defin olursa birçok kişi için bu durum ciddi bir üzüntü sebebi olacaktır.

İntihar Edenin Cenaze Namazı

Soru: İntihar eden kişilerin cenaze namazı kılınabilir mi?

Cevap: İntihar eden kişilerin cenaze namazı kılınabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre kendini öldüren (intihar eden) kişilerin cenaze namazı kılınır.⁷⁹

Tercih Sebebi: İntihar büyük günahdır. Ancak her intihar edenin durumu birbirinin aynı değildir. Bir kısmı bilinci yerinde iken intihar ederken, bazı insanlar ise aklî muvazenesini kaybedip ya da aldığı ilaçların yan etkisi olarak intihar etmektedir. Bu ayrımı ilk etapta yapmak zordur.

Ölenin yakınları rahmete ve bağışlanmaya vesile olması arzusu ile cenaze namazı kılmayı talep etmektedirler.

⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, 5/254-255; Ebû Ya'la Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ, *et-Ta'likû'l-kebîr fi'l-mesâilî'l-hilâfiyye beyne'l-eimme*, Dımaşk: Dâru'n-Nevadir, 2014), 4/222; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 1/381.

⁷⁹ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, I, 399; Nevevî, *el-Mecmu'*, 5/267; Mâzerî, *Şerhü'l-Telkin*, 1/1173.

Yaşadıkları üzüntü cenaze namazı kılınmadığında katbekat artacaktır.

Cuma Namazını Birden Fazla Camide Kılmak

Soru: Günümüzde şehirlerde, kasabalarda cuma namazının birden fazla camide kılınması caiz midir?

Cevap: Cuma namazı aynı şehirde birden fazla camide kılınabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî mezhebine göre bir şehirde ihtiyaç ne kadar ise o kadar sayıda camide Cuma namazı kılınabilir.⁸⁰

Tercih Sebebi: Şehir nüfusu yüzbinler, milyonlarla ifade edilen rakamlara kadar çıkabilmektedir. Her yerleşim yerinde sadece bir yerde Cuma namazı kılınabilmesi hemen hemen imkânsızdır. Çünkü bu kadar büyük kalabalıkların tek bir mekânda toplanması güvenlik, ulaşım, organizasyon ve yer temini gibi pek çok farklı açıdan zorluk taşımaktadır.

Cuma Namazı İçin Devlet Başkanı İzni

Soru: Bir ülkede Cuma namazı kılabilmek için devlet başkanının iznine ihtiyaç var mıdır?

Cevap: Müslümanların Cuma namazı kılmak için devlet başkanının iznine ihtiyaç yoktur. Ancak bir Müslüman toplumda fitne ve bölücülük ortaya çıkmışsa ve halkın din duygusunun sömürülmesi söz konusu ise birlik ve beraberliğin sağlanıp art niyetlilerin bertaraf edilmesi amacıyla Cuma namazı kılmak için devlet başkanının izni şart hale gelir.

⁸⁰ Rîmî, *el-Menâi'l-bedâi*, 1/227.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre Cuma namazının kılınabilmesi için devlet başkanının iznine ihtiyaç yoktur. Hanefî mezhebine göre ise Cuma namazında imamın izni alınır.⁸¹

Tercih Sebebi: Bu soruya verilen cevapta fıkıh hazinesindeki iki farklı görüşten de istifade edilmiştir. Cuma namazının kılınabilmesi için devlet başkanının iznini almaya çalışmak başkana ulaşma ve resmi süreçleri takip etme bakımından zorluklara yol açacaktır. Azınlık durumunda olunan yerlerde bu izin belki hiç alınamayacaktır. Dolayısıyla Cuma namazı kılmada mahrumiyet doğabilecektir. Bu sebeple bu durumda Cuma namazının kılınabilmesi için devlet başkanının iznine ihtiyaç yoktur. Ancak bir İslam devletinde kaos ve fitne amaçlı hareket edenler zuhur edince, mescid-i dırar gibi mekanlar kurulunca birlik ve beraberliği sağlamak üzere kamu otoritesinin izninin alınması önemli hale gelecektir.

Cuma Namazında Cemaat Sayısı

Soru: Camide sadece iki cemaat olduğunda Cuma namazı kılınır mı?

Cevap: Cuma namazının kalabalık cemaatle kılınması efdaldır. Ancak camide imamdan başka iki kişi varsa Cuma namazı kılınabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve İmam İbn Teymiyye'ye göre camide imam haricinde iki cemaat bulunması Cuma namazının edası için yeterlidir.⁸²

⁸¹ Rîmî, *el-Menâi 'l-bedâ*, 1/227; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/392; Mâzerî, *Şerhü't-Telkîn*, 1/956.

⁸² Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-*

Tercih Sebebi: Köyden kente göçün etkisi ile Türkiye’de pek çok köyde çok az sayıda insan yaşamaktadır. Bu kişilerin birçoğu da başka köylere gitmekte zorlanacak yaşlı kişilerdir. İki cemaatle Cuma namazı kılınabileceği görüşünün tercih edilmesi, bu tür yerleşim yerlerinde yaşayanlar için Cuma namazının feyz ve bereketinden istifade edebilmeleri için bir rahmettir.

Hastanın Namazı Cem Ederek Kılması

Soru: Hasta olan kişi meşakkat olması durumunda namazlarını cem ederek kılabilir mi?

Cevap: Hastalar namazları vaktinde kılarken ciddi ölçüde meşakkat ile karşılaşmaları durumunda öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlarını cem ederek kılabilirler.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî mezhebine göre hastalık sebebi ile ortaya çıkan zaaf namazı vaktinde kılmada meşakkate yol açması durumunda namaz cem edilerek kılınabilir.⁸³ İmam Mâlik’e göre de aklını (bilincini) kaybetmekten korkan veya ağır durumda olan hastalar namazı cem edebilir.⁸⁴

Tercih Sebebi: *Meşakkat teysiri celbeder*⁸⁵ kâidesi gereği ibadetlerin edasında ciddi zorluk söz konusu olduğunda kolaylık sunan fikhî görüşün tercih edilmesi ümmet için rahmettir. İbadetini yapmak istediği halde zorluklarla karşılaşan hastaya namazını cem ile eda edebilme imkânı sunulması onun moral ve motivasyonunu artıracaktır.

mübtediti, (İstanbul: Edâ Neşriyat, 1991), 83; Burhân b. Kayyım el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 142.

⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/205.

⁸⁴ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/204.

⁸⁵ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 17.

ORUÇ

Unutarak Oruç Bozmak

Soru: Unutarak orucunu bozan kişiye kaza ya da keffaret gerekir mi?

Cevap: Oruç tutarken unutarak orucu bozan bir fiil işleyen kişi oruca devam etmelidir. Hatırladığında derhal oruca devam eden bu kişinin kaza ve keffaret sorumluluğu yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre unutarak orucunu bozan kişinin orucu bozulmuş olmaz. Dolayısıyla kaza ve keffaret gerekli değildir.⁸⁶

Tercih Sebebi: Unutmak bireylerin ellerinde olmayan bir durumdur. Güç-sorumluluk dengesi bakımından orucunu unutarak bozan kişiyi sorumlu tutmamak isabetlidir.

Dinin kolaylaştırma ilkesinin hayata tatbiki, oruçlunun unutulmasını geçerli bir mazeret saymakla sağlanabilecektir.

Özellikle ramazan ayının ilk günlerinde oruçlu olunduğunun unutulması sıklıkla rastlanılan ve çoğu zaman kaçınılması zor olan bir durumdur.

Unutma iradi bir eylem olmadığı için, bile bile unutma söz konusu olmayacağına göre buradaki ruhsat hükmün suistimali mümkün değildir.

⁸⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr el-Mervezî, *İhtilafü'l-fukaha* (Riyad: Mektebetu Edvai's-Selef, 2000), r. 70; Gaznevî, *Zübdetü'l-ahkâm*, 186.

Ramazanda Oruçken Bilerek Yemek-İçmek

Soru: Ramazan günü oruçlu iken yeme-içmeden sakınma konusunda ihmal, ihlal veya tereddütlü bir durum ortaya çıksa ve keffaret orucu tutacak azim ve kararlılığı da bulunmuyorsa bu kişinin ne yapması gerekir?

Cevap: Bu kişinin o günün orucunu kaza etmesi yeterlidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre ramazan ayında yiyerek veya içerek oruç bozulması durumunda kaza gerekir. Oruç keffareti, cinsel birliktelik sebebi ile oruç bozulunca gerekli olur.⁸⁷

Tercih Sebebi: Keffaretler zorluğu olan yükümlülüklerdir. Bu sebeple keffaret sebeplerini daha dar kapsamda kabul edilmesi kolaylık ve rahmete vesiledir.

Orucu yeme-içme yoluyla bozunca keffaret gerekmez denilmesi potansiyel olarak ibadetin daha özensiz yapılmasına sebep olabilir. Ancak bu olumsuz duruma Müslümanlara ramazan ayına hürmet bilinci kazandırılarak engel olmak mümkündür. Orucu bozmanın ramazan gününü oruçlu geçirme sevabından mahrumiyete yol açacağı, geçerli bir mazerete dayalı olmadan kazaya bırakılan orucun fazilet ve uhrevî kazanç bakımından ramazanda tutulan oruca denk olmadığı vurgulanarak bu bilinç sağlanabilir.

Orucun gıda olarak bozulma şekline dair kaza mı keffaret mi gerekeceği hususunda oldukça fazla ihtilafli durumlar bulunmaktadır. İlmihal kitaplarının oruç bahsi bu tanım ve tasniflerle doludur. Bu tür tereddütlü durumlarla karşılaşınca

⁸⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/105-108; Cessâs, *İhtisaru İhtilafi'l-fukaha*, II, 29; Şirâzî, *Muhtasar*, 61; Ebu'l-Kâsım Ömer el-Hırakî, *Muhtasar* (Tanta: Dâru's-Sahâbe li'Türâs, 1993), 49-50.

oruç yeme-içme ile bozulunca sadece kaza gerekeceği görüşü fikhî birçok soruyu çözmede yardımcı olmaktadır.

Oruç Keffaretinde Tercih İmkânı

Soru: Oruç keffareti olarak bir kişinin -sağlığı oruç tutmaya müsait olmasına rağmen- altmış fakiri doyurması mümkün müdür?

Cevap: Oruç keffaretinde köle azadı, peş peşe altmış gün oruç ve altmış fakiri doyurma seçeneklerinden birisi tercih edilebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre oruç keffaretinde tahyir (keffaret seçeneklerinden istediğini seçme) söz konusudur.⁸⁸

Tercih Sebebi: Oruç keffareti olarak peş peşe altmış gün orucun gerekliliği, birçok kişi için üstesinden gelinmesi oldukça zor bir görevdir. Keffaretin seçimli olması özellikle oruca yeni başlayanlar veya oruç tutup tutmama bakımından tereddüt içinde olanlar için ciddi bir kolaylık sunacaktır. Oruç keffaretinin seçimli olması durumunda altmış fakirin doyurma seçeneği daha çok tercih edileceği için ihtiyaç sahibi olanlara yönelik sosyal yardımlaşma fırsatı doğacaktır.

Oruca Gündüz Niyet Etmek

Soru: Ramazan orucu veya nafil oruçlar sabah uyandıktan sonra niyet edilerek tutulabilir mi?

Cevap: Ramazan ayında farz oruçlara, diğer zamanlarda da nafil oruçlara öğleden önce niyet etmek mümkündür.

⁸⁸ Muhammed el-Arabî el-Karavî, *el-Hulâsatü'l-fikhiyye ala mezhebi's-sadeti'l-mâlikiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.), 199; Muhammed b. Abdurrahman ed-Dımaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme fi ihtilafi'l-eimme* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987), 92; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 216.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre ramazan orucuna, muayyen adak orucuna ve nafilâ oruca öğleden öncesine kadar niyet edilebilir.⁸⁹ Şâfiî mezhebine göre zevâlden önce, Hanbelî mezhebine göre gündüzün herhangi bir saatinde nafilâ oruçlara niyet edilebilir.⁹⁰

Tercih Sebebi: Farz ve nafilâ oruç tutmak isteyen kişiler için oruca niyet süresinin gece ile sınırlı olmaması ibadetin edasında ruhsat ve kolaylık sağlayacaktır. Gece uyanamayan kişi sahur yapmadan da sabah yapacağı niyetle o gün oruç tutabilecektir.

Nafilâ Orucun Kazası

Soru: Nafilâ oruca başlayan kişi bir mazereti olmaksızın orucunu bozarsa kazası gerekli olur mu?

Cevap: Nafilâ oruçların tamamlanması efdal olmakla birlikte bozulması durumunda kazası gerekli değildir.

83

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre başlanan nafilâ orucun ve nafilâ namazın tamamlanması müstehaptır. Bir kişi mazereti olsun ya da olmasın başladığı nafilâ orucu bozarsa bu orucu kaza etmesi gerekli değildir.⁹¹

Tercih Sebebi: Nafilâ ibadetin bozulma durumunda kaza mükellefiyetinin olması, bazı kişiler için hiç nafilâ ibadet yapmama davranışına sebep olabilecektir. Nafilâ orucun bozulması durumunda kaza borcu olmaması ise daha fazla bir şekilde bu tür nafilâ ibadetlere yönelim sağlayacaktır.

⁸⁹ Mevsilî, *el-Muhtar*, 44-45.

⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/114; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 2/495; Şâfiî, *el-Umm*, 2/104.

⁹¹ Mâverdî, *el-Hâvî*, 3/468; Hırakî, *Muhtasar*, 51.

Hasta ve Yolcunun Ramazanda Oruç Tutması

Soru: Hasta veya yolcuların ramazan orucunu tutması mı kazaya bırakması mı efdaldır?

Cevap: Hasta ve yolcular kendi şartlarına ve imkânlarına bakarak karar vermelidirler. Efdal olan durum, kişilere ve mevcut şartlara göre farklılık gösterir. Mesela, uzun yolda araç kullanacak olan kişiler açlık sebebi ile dikkat eksikliği gösterecekse oruç tutmaması efdaldır. Araç kullanmayan ve oruç tutmaya alışkın bünyeler için ise oruçlu olmak efdaldır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Fukaha hasta ve yolcunun ramazanda oruç tutup tutmama bakımından üç farklı görüş beyan etmiştir. Bunlar: Oruç tutması efdaldır. Orucu kazaya bırakması efdaldır. Bu konuda efdaliyet yoktur, her iki şekilde de davranabilir.⁹²

Tercih Sebebi: Canın ve malın zarardan korunması zarûrât-ı dîniyye kapsamındadır. Hüküm verirken göz önünde tutulması gerekir.

Fukahanın hasta ve yolcuların ramazanda oruç tutmaması hususunda farklı görüşler sunması hasta ve yolcu olanların kendi şartlarını gözeterek efdal olanı belirleyebilmelerine imkân vermektedir.

Orucu Kazaya Bırakma Mazereti Gün İçinde Sona Eren Kişi

Soru: Yolcular ramazanda gün içinde evlerine dönerse, hayız olan kadın gün içinde temizlenirse iftar vaktine kadar oruçlu gibi yeme ve içmeden uzak durması gerekir mi?

⁹² İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 68; Serahsî, *el-Mebsût*, 3/166.

Cevap: Mazereti sebebi ile oruç tutmayan kişiler gün içinde bu mazeretler ortadan kalkmış olsa, yeme içmeye devam edebilirler.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Mâlik’e göre gündüz yolculuğu sona eren kişi akşama kadar yeme-içmeye devam edebilir.⁹³ Şâfiî mezhebine göre misafirliği sona eren ya da sağlığına kavuşan hastanın günün devamında imsak etmesi vacip değil müstehaptır.⁹⁴

Tercih Sebebi: Oruç tutmayan bir kişilerden sanki oruçlu gibi yeme-içmeden sakınmaya devam etmelerini istemek oruç tutmaktan daha zor gelecektir. Çünkü oruçlu kişi farzın edasının verdiği güç ve motivasyona sahip iken bu kişiler için böyle bir destek söz konusu olmayacaktır.

⁹³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 70.

⁹⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, 6/262.

ZEKÂT-FİTRE

Çocuğun Malından Zekât

Soru: Çocuğun malı nisap miktarına ulaştığında bu maldan zekât ödenmeli midir?

Cevap: Nisap miktarına ulaşan çocuğun malı üzerinden bir kamerî yıl geçince zekât ödenmelidir. Ancak çocuk yetim ve öksüz olup, kendisine miras, vasiyet vb. yollarla kalan malı yerli yerinde değerini koruyacak kimse bulunmuyorsa, çocuğun bu malından zekât ödenmemelidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre çocuğun malından zekât ödemek yükümlüğü vardır.⁹⁵ Hanefî mezhebine göre, çocukların mallarından zekât vermek gerekli değildir.⁹⁶

Tercih Sebebi: Bu sorunun cevaplanmasında fıkıh hazinesindeki iki farklı görüşten istifade edilmiştir.

Zekât sırf bedeni bir ibadet olmayıp, malî ibadetler kapsamındadır. Malî ibadetlerde şahsî mükellefiyet şartları yerine kamu yararı ön planda tutulmalıdır.

Çocuğun malından zekât alınmadığında, bazı zenginlerin mallarını çocuklarının üstünde göstererek zekâttan kaçınma

⁹⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/3; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 2/435; Tirmizî, *İhtiyârâtü'l-fikhiyye*, 203; Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/139.

⁹⁶ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr el-Kudûrî, *Memû'l-Kudûrî* (Kahire: Mektebetü Muhammed Ali Sabih, 1965), 24.

davranışı içine girme ihtimali bulunmaktadır. Çocuğun malından zekât alınmaması fakir ve ihtiyaç sahiplerinin aleyhinedir. Zekâtın bereket, arınma, temizleme gibi etkilerine çoğun malı da ihtiyaç duyar. Zekât zengin malı için berekete sebep oluyorsa çocuğun malı için de berekete sebep olur.

Çocuğun malları ile yakından ilgilenecek bir velisinin olmaması durumunda ise, çocuğun malında zekât mükellefiyeti yoktur görüşü esas alınmalıdır. Çünkü aksi durumda, çocuk ergenliğe ulaşip reşit oluncaya kadar her yıl zekât ödenerek maddi olarak malın ciddi oranda azalması söz konusu olacaktır. Bu durum vasiyet ve mirastan beklenen faydanın elde edilememesine yol açacaktır.

Zekâtta Havl-i Havelân Şartı

Soru: Nisap miktarı parası olan kişinin yıl içinde parasında artış olursa zekâtı nasıl verir?

87

Cevap: Nisap miktarı malda -yıl içinde gerçekleşen ziyade miktar üzerinden bir yıl geçmesi beklenmeden- yılsonunda elde mevcut miktar ne kadar ise o esas alınır. 80,18 gram altına sahip olmakla birlikte takvim başlamış olur. Mesela o kamerî yıl içinde üç ay sonra 10 gram, beş ay sonra 5 gram ziyade olsa, toplam 95,18 gram üzerinden zekât verilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre aynı türe ait mallar zekât ödenirken bazılarının üzerinden bir yıl geçmemiş olsa bile birbirine ilave edilir ve yılsonunda topluca zekâtı verilir.⁹⁷

Tercih Sebebi: Zekât hesaplarken ele geçen her bir malın üzerinden ayrı ayrı havl-i havelân hesaplanması maliye ve bütçe alanında uzmanlık gerektirecek kadar güç bir iştir.

⁹⁷ Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 203.

Böyle bir hesaplama yapılabilmesi için güne gün malî girdi ve çıktılarının tutulması gerekir. Bu durum zekât ibadetinde pek çok kişi için üstesinden gelemeyeceği bir zorluk doğurur.

Vaktinden Önce Zekât

Soru: Zekât ile mükellef olan kişi, vaktinden önce zekâtını verebilir mi?

Cevap: Zekât vermekle mükellef olan bir kişi nisaba ulaşan malının zekâtını, o seneki zekât yılının dolmasını beklemeden verebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, zekât mükellefi olanlar nisaba ulaşan mallarının ve paralarının zekâtını, o yıl dolmadan önce verebilirler.⁹⁸

88

Tercih Sebebi: Zekâtın yılın dolmasını beklemeden verilebilmesi zekât alacak olan ihtiyaç sahiplerinin daha erken bu imkâna kavuşmasını sağlayacaktır.

Deprem, sel gibi doğal afetlerde büyük miktarda yardımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Zekâtın önceden verilebilmesi bu tür acil durumlarda daha fazla yardımın toplanmasını temin edecektir.

Zekât verecek olan kişinin zekât verilmesi uygun bir kişi gördüğünde/bulduğunda zaman kaybetmeden sorumluluğunu yapmasına fırsat sunacaktır.

Fıtır Sadakasının Para Olarak Verilmesi

Soru: Fıtır sadakası buğday, arpa, hurma, üzüm olarak vermek yerine para olarak verilebilir mi?

⁹⁸ Mevsilî, *el-Muhtar*, 40; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *el-Vasîl fi'l-mezheb* (Kahire: Dâru's-Selâm, 1417), 2/446; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/473; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l*, 2/436.

Cevap: Fıtır sadakasını para ile vermek mümkündür. Paranın fakirlerin ihtiyacını karşılamada daha yararlı olduğu toplumlarda para tercih edilmeli, ürünleri temin etmede zorluklar yaşanan toplumlarda ise buğday, arpa, hurma, üzüm tercih edilmelidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre fıtır sadakası olarak hadiste zikredilen ürünlerle verilebileceği gibi bunların değeri para olarak da verilebilir. Fakirin yararına olanın tercihi efaldır.⁹⁹ Zekât da malın kendisi yerine değeri ile ödenebilir.¹⁰⁰

Tercih Sebebi: İhtiyaçların çeşitlendiği ve paranın temel değiş-tokuş aracı olduğu toplumlarda fıtır sadakasının para olarak verilmesi fakirin lehine bir durumdur.

Sanayileşmiş modern toplumlarda buğday, arpa gibi ürünlerin verilmesi durumunda kuvvetle muhtemel olan durum, bu ürünlerin fitre alanlar tarafından satılıp elde ettikleri nakit ile ihtiyaçlarını karşılamalarıdır. Ancak bu, hem ekstra meşguliye hem de muhtemelen daha az nakit elde etmeye yol açacaktır.

Ürün kıtlığı yaşandığı, para ile bile ürünlere ulaşmanın zor olduğu zamanlarda ve bölgelerde ise fakirin menfaatine olan, doğrudan ürünlerin fıtır sadakası olarak verilmesidir.

Mâlû'd-dımâr Zekâtı

Soru: Bir kişi gasbedilen ya da denize düşen malının zekâtını vermekle sorumlu mudur?

⁹⁹ Damad Abdurrahman Şeyhîzâde Efendi, *Mecmaü'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Ârabî, t.y.), 1/229.

¹⁰⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 2/34; Bûsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, 1/359.

Cevap: Kişi elinden çıkıp tekrar geri dönmesi beklenmeyen mallarının zekâtını vermekle yükümlü değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre mâlû'd-dimârın zekât sorumluluğu yoktur.¹⁰¹ Mâlû'd-dimâr devlet tarafından müsadere edilen, gasbedilen, kaybolan, düşman tarafından alınan, denize düşen mallar gibi elde bulunmayan, ele geçmesi de umulmayan mallardır.¹⁰²

Tercih Sebebi: Kişinin elinden çıkıp tekrar geri dönmesi beklenmeyen mallarda zekât sorumluluğunu kabul etme durumunda, nimetinden istifade edilemeyen bir mala mükellefiyet tanımlanmış olacaktır. Nimet külfet dengesi söz konusu olmamaktadır.

Mâlû'd-dimâr durumundaki mal büyük miktarda olup uzun süredir haber alınamamış ise bu malda zekât mükellefiyeti zorluk ve meşakkate sebep olacaktır.

Mâlû'd-dimâr konumunda iken maldan zekât alınsa ve bu mal kişinin mülkiyetine bir daha hiç girmese sahip olunmayan bir malın/paranın zekâtı verilmiş olacaktır ki bu durum mükellefiyet anlayışı bakımından tutarlı değildir.

Zekât Yılı Dolmasına Yakın Malın Telef Edilmesi

Soru: Bir kişi zekât yılının dolmasına bir-iki gün kala, nisap miktarı malından bir kısmını zekâttan kaçınmak maksadıyla telef ederse zekât mükellefiyeti düşer mi?

Cevap: Zekât vermekten kaçınmak amacıyla zekât yılının dolmasına birkaç gün kala elindeki malı kasıtlı olarak telef eden kişinin zekât mükellefiyeti düşmez.

¹⁰¹ Mevsilî, *el-Muhtar*, 40; Hasan b. Nesûhin el-Büsnevî, *Câmiü'l-mezâhib limâ fihî min ihtilâfi'l-mezâhib* (Riyad: Dârü Faris, 2022), I, 356.

¹⁰² Mehmet Erkal, "Zekât", *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, <https://islamansiklopedisi.Org.Tr/Zekat#1> (27.06.2024).

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre zekâtın vücubundan önce kişi bu elindeki malı zekâtтан kaçınmak amacıyla telef ederse zekât mükellefiyeti düşmez.¹⁰³

Tercih Sebebi: İnsanların hem ibadetlerde, hem de diğer sorumluluklarında art niyet ile hareket etmelerine mani olmak gerekir. Fıkıh-ahlâk bütünlüğü ön plana çıkarılmalı; hile ve dolambaçlı yollara meşruiyet tanınmamalıdır.

İnsanların zekâtтан kaçınmalara fırsat vermek, o maldan zekât alarak istifade edebilecek ihtiyaç sahiplerinin aleyhine sonuçlar doğuracaktır.

Mükellefiyetten kaçınma refleksine izin verilmesi, hayatın başka alanlarında da sorumluluklarından kaçan fert portresine yol açabilir.

Borcun Zekâta Etkisi

Soru: Borçlu olan kişi parasının zekâtını vermek ile mükellef olur mu?

Cevap: Borçlu olan kişinin öncelikle yapması gereken borcunu ödemek olmalıdır. Normal şartlar altında borçlu olmak zekâtın vücubiyetine manidir. Ödeme vadesi gelmiş bir borç çıkarıldıktan sonra kalan miktar nisaba ulaşmışsa zekâtla mükellef olunur. Ancak bir kişi zekâtтан kaçınmak için su-i niyetle sürekli borçlu olmaya çalışıyorsa ve bu borcu zekât vermemek için bahane olarak ileri sürüyorsa bu kişi hakkında borç zekâtın vücubuna mani değildir görüşünden hareketle fetva vermek isabetli olacaktır.

¹⁰³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/13; Karavî, *el-Hulâsatü'l-fikhiyye*, 167; Dimaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme*, 72.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre borçlu olmak zekâtın vücubiyetine mani olur.¹⁰⁴ Şâfiî mezhebinde meşhur görüşüne göre borç zekâtın vücubuna mani değildir.¹⁰⁵

Tercih Sebebi: Bu sorunun cevabında niyetin davranışlara etkisi göz önüne alınarak iki farklı ictihaddan istifade edilmiştir. Bir kişinin ödemekle sorumlu olduğu borcu bulunmasına rağmen elinde bulundurduğu mallara bakılarak zekât ile sorumlu tutulması, zorluk ve meşakkate yol açacaktır. Zekâtı ödediği için kul hakkı kapsamındaki borcunu ödememe/ödeyememe ihtimali doğacaktır. Dolayısıyla normal şartlarda borç zekâtın vücubiyetine mani olur. Ancak bu hükmü zekâttan kaçınmak için bahane olarak kullanmak hüsn-ü niyetle çalışmaktadır. Bu sebeple bu tür olumsuz davranışlara engel olacak nitelikte fetva vermek ve art niyetlere tolerans göstermemek teşriin ruhuna uygun olmalıdır.

Balın Zekâtı

Soru: Balın zekâtı/öşrü var mıdır?

Cevap: Balın onda bir oranında öşrü verilmelidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre baldan öşür verilir. Ebû Hanîfe'ye göre üretilen balın miktarının az ya da çok olmasına bakılmaz, öşür verilir.¹⁰⁶

Tercih Sebebi: Bal üreticiliği günümüzde önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Bu kaynağın zekâttan muaf tutulması toplumda nimet külfet dengesi bakımından probleme yol açar.

¹⁰⁴ Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 217.

¹⁰⁵ Muhammed ez-Zühri el-Gamravî, *es-Sirâcü'l-vehhâc şerhi alâ metni'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 102.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 2/62; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/20; Dimaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme*, 78.

Zekâtın fert ve toplum bakımından sağlayacağı faydalara ulaşmak, elde edilen gelirlerden zekât vererek mümkün olur.

Borç Verilen Paranın Zekâtı

Soru: Bir kişi, borcunu inkâr etmeyen ve ödeme imkânı içinde olan şahısta bulunan borç verdiği parasının zekâtı vermekle mükellef midir?

Cevap: Karz akdi ile verilen paranın ya da malın zekâtı, mal teslim alınıncaya kadar yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre borç verilen malın zekâtı kabzedilinceye kadar yoktur. Yıllar sonra mal teslim alınsa sadece bir defa zekâtı verilir.¹⁰⁷

Tercih Sebebi: Toplumda faizli akitlerin ortadan kalkması için her fırsatı değerlendirmek gerekir. Karz akdi insanların ihtiyaç duydukları parayı temin etme imkânı sunduğu için faizli işlemlere alternatif durumdadır. Karz verilen paranın zekâtının olmaması karzın yaygınlaşmasına, faizli akitlerin azalmasına yardım edecektir.

Zekât Verirken Yanılmak

Soru: Fakir zannettiği kişiye zekât verdikten sonra bu kişinin zengin olduğu ortaya çıkarsa zekât mükellefinin zekâtı tekrar vermesi gerekli midir?

Cevap: Zekât mükellefi olan kişi zann-ı galibine göre fakir olduğunu düşündüğü bir şahsa zekât verdiğinde, daha sonra o şahsın fakir olmadığı anlaşılırsa zekât geçerli kabul edilir, tekrar zekât vermesi gerekmez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed’e göre fakir zannettiği kişinin zengin olduğu

¹⁰⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/315; Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, I, 434.

ortaya çıkması durumunda zekâtın tekrar ödenme mecburiyeti yoktur.¹⁰⁸

Tercih Sebebi: Elinden gelen çabayı göstermesine rağmen doğru kişiye zekât veremeyen kişiyi tekrar zekât vermekle sorumlu tutmak meşakkat ve sıkıntıya yol açacaktır. Ayrıca zekât öderken sürekli bir tereddüt hali ortaya çıkacaktır.

Ölenin Zekât Borcu

Soru: Zekâtını ödemedi ölen kişinin mirasından zekât ödemek gerekli midir?

Cevap: Ölen kişinin zekât borcunun ödenmesi gereklidir. Ancak mirasın çok az olması ve ölünün birinci mirasçılarının madden zorluk yaşayacaklarının görülmesi durumunda zekât borcunun düşmesi ve kalan malın mirasçılara taksim edilmesi mümkün olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre insan öldüğü zaman zekât borcu düşmez, geride bıraktığı maldan zekât ödenir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre dünyevî hüküm itibari ile zekât borcu düşmüş olur. Ancak vasiyeti varsa malından zekât ödenir.¹⁰⁹

Tercih Sebebi: Sorunun cevabında fıkıh hazinesindeki iki farklı görüşten istifade edilmiştir. Normal şartlar altında ölenin geride bıraktığı maldan zekât verilmesi fakirlerin lehine olacağı için tercih edilmiştir. Ancak ölenin eşinin ve çocuklarının ciddi sıkıntı çeceklerinin tespit edilmesi

¹⁰⁸ Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 28; Bûsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, 1/396.

¹⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 2/53; Mâverdî, *el-Hâvî*, 3/368; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/509; Ebû Şüca' Fahreddin Muhammed İbnü'd-Dehhan, *Takvîmü'n-nazar fî mesâilî hilâfîyye zâia fî nebezi mezhebiyye nâfia* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), I, 207; İbn Rüşt, *Bidâyetü'l-müctehid*, IV, 153; Cessâs, *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, I, 442.

durumunda -fakirlik ve hısımlık birleştiği için- öncelik onlara verilerek tüm malın mirasçılara taksim edilmesi tercih edilmiştir.

Kadının Takısının Zekâtı

Soru: Kadınlar bilezik, gerdanlık vb. takılarının zekâtını vermekle sorumlu mudurlar?

Cevap: Başka zenginlik kaynağı olmayıp sadece takıları bulunan kadınların bu altın, gümüş takılarının zekâtı yoktur. Ancak düzenli gelir kaynağı olan, başka gelir kalemleri ile de nisap miktarı malı bulunan kadınlar sahip oldukları takıların da zekâtını vermelidirler.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre kadınların altın, gümüş takılarının zekâtı vardır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre kadınların süs amaçlı kullandıkları takılarının zekâtı yoktur.¹¹⁰

Tercih Sebebi: Sorunun cevabında fıkıh hazinesindeki iki farklı görüşten istifade edilmiştir. Kadınlar malî imkân bakımından aynı konumda değildir. Maaşı ve düzenli geliri olan kadınlar süs takılarından zekât verirken zorlanmayacaklardır. Ancak düğünde takılan altın takılarından başka geliri olmayan kadınlar için bu altın ve gümüşler takı olmasının yanında maddi ihtiyaç olunca her an kullanılabilen bir değer niteliğindedir.

Zengin kadınlar için takının temel fonksiyonu süs olması iken, geliri olmayan kadınlar için bu takılar bazen takılarak bazen de bozdurularak kullanımda olan eşyalardır.

¹¹⁰ Gazzâlî, *el-Vasît*, 2/475; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/11; İbnü'd-Dehhan, *Takvimü'n-nazar*, 1/209; Cessâs, *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, I, 430; Tirmizî, *İhtiyârâtü'l-fikhiyye*, 202.

Kadının Eşine Zekât Vermesi

Soru: Kadının zekâtını kocası alabilir mi?

Cevap: Kadının zekâtını kocası alamaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine ve İmam Ebû Hanîfe'ye göre kadının zekâtını kocası alamaz.¹¹¹

Tercih Sebebi: Zekâtın temel hedefi toplumda gelir seviyesi düşük ve ihtiyaç sahibi kişilere maddi yardım ulaştırmaktır. Zengin kesimden fakir kesime gelir transferinin sağlanmasıdır. Para ve malın belli ellerde toplanmayıp, tabana yayılmasıdır. Aile içinde eşler arasında zekât alma işlemi olması durumunda bu hedeflere ulaşılamayacaktır. Karısından zekât alan koca muhtemelen bu para ile ailesi için harcamalar yapacağından dolayı bu zekât malının bir kısmı tekrar kadının istifadesine sunulmuş olacaktır.

Müellef-i külûba Zekât

Soru: Gayr-i müslim komşuya zekât verilebilir mi?

Cevap: Bir Müslüman gayr-i müslim komşusunun gönlünü kazanarak İslam'a meylini sağlamak amacıyla zekât verebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Şâfiî'nin bir kavline göre ve Hanbelî mezhebinde ihtiyaç duyulması halinde Müellef-i külûba zekât verilebilir.¹¹²

Tercih Sebebi: İslam toplumunun ana gayesi i'lây-ı kelimetullah olmalıdır. Bu hedefe ulaşmak için farklı metotlara başvurmak gerekir. Müellef-i külûba zekât verilmesi bu ulvî hedefe ulaşmada bir araç hükmündedir. Bazen İslam'ı

¹¹¹ Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 28; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 1/345; Cessâs, *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, I, 480.

¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/475; Büsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, 1/391; Tirmizî, *İhtiyârâtü'l-fikhiyye*, 207.

sevdirmek için bazen de kişinin şerrinden emin olmak için zekâtta hisse ayrılması faydaya ulaşma ya da zarardan emin olma kapsamında bir maslahat ihtiva etmektedir.

Öşür Verilecek Ürünler

Soru: Bir sene çürümeden muhafaza edilemeyen toprak ürünlerinden öşür vermek gerekir mi?

Cevap: Toprakta yetiştirilen bütün ürünlerin bir sene çürümeden muhafaza edilip edilmemesine bakılmaksızın öşrünün verilmesi gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Hanîfe'ye göre toprakta yetiştirilen bütün ürünler (ot, kamış, odun hariç) öşre tâbidir.¹¹³

Tercih Sebebi: Öşür, sahip olunan nimetlere şükür vazifesidir. Ürünlerden fakirlerin payına düşen kısımdır. Zenginliğin belli ellerde dolaşmayıp tüm topluma yayılmasında bir araçtır. Önemli olan ürünün kısa ya da uzun süreli muhafaza edilebilir olup olmaması değil, bu hasattan elde edilen gelir miktarıdır. Çabuk bozulan mal üreterek de zenginliğe ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla toprakta yetiştirilen bütün ürünleri öşre tâbi kılmak bahsi geçen hedeflere ulaşmayı sağlayacaktır.

¹¹³ Kudûrî, *Metnû'l-Kudûrî*, 27.

KURBAN

Kurban Kesim Günleri

Soru: Kurbanlık hayvanı bayramın dördüncü günü kesebilir miyiz?

Cevap: Kurban bayramının dördüncü gününde de kurban kesmek caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebine göre kurban bayramında dört gün kurban kesilebilir.¹¹⁴

98

Tercih Sebebi: Kurban kesmede yoğunluk yaşanması, ilk günler kurban temin edilememesi, kurbanlık hayvanda çıkan sağlık problemi sebebi ile yeni kurbanlık hayvan almanın zaman istemesi gibi pek çok farklı sebebe dayalı olarak bayramın ilk günlerinde kurbanın kesilememe ihtimali ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla kurban kesilebilme zamanının bayramın her gününü kapsamı ümmet için bir rahmettir, kolaylıktır. Kurbanlık hayvanı bayramın dördüncü günü bulabilen kişinin ibadetten mahrum kalması yerine kurbanın kesebileceğinin söylenmesi hem bu kişinin, hem de toplumun menfaatinedir.

İbadet yapmak isteyeneye engelleyici, sınırlayıcı davranmak yerine mezhep görüşleri içinden tercihlerde bulunarak ibadetin edasına yardımcı olmak temel yaklaşım olmalıdır.

¹¹⁴ Mâverdî, *el-Hâvî*, 15/124; Rîmî, *el-Menâi 'l-bedâ*, 1/407.

Kurbanın Hükümü

Soru: Kurbanın hükümü nedir?

Cevap: Kurban kesmek, kurbanlık hayvanın kolay bulunabildiği ve kurbanın topluma önemli katkılar sunduğu ülkelerde vacip; kurbanlık hayvanın zor bulunabildiği, kesim imkânlarının kısıtlı olduğu ülkelerde ise sünnet hükmündedir.

Mezhep/Fukahha Görüşü: İmam Ebû Hanîfe kurban kesmenin vacip olduğu görüşündedir. Çoğunluk fukahaya göre ise udhiyye kurbanı sünnet/müstehaptır.¹¹⁵

Tercih Sebebi: Bu sorunun cevabında fıkıh hazinesindeki iki farklı görüşten istifade edilmiştir. Kurban kesim işleminin kolay olduğu ve kurbanlık hayvandan toplumun oldukça fazla istifade ettiği ülkelerde bu yaygın etkinin devamını sağlamak üzere vacip olduğu ifade edilirken; kurbanlık hayvanın temini ve kesiminde ciddi problemler yaşanan ve hayvanların sayı bakımından az olması sebebi ile canlı hayvanlardan daha çok istifade edilen toplumlarda –mevcut ihtiyaç ve şartlar göz önünde tutularak-¹¹⁶ kurbanın vücup değil tavsiye hükmünde olduğu benimsenmiştir.

¹¹⁵ Ukberî, *Ruûsü'l-mesail* 'l-hilafîyye, 6/852; Rîmî, *el-Menâi'l-bedia*, 1/406; Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 515; Hırakî, *Muhtasar*, 146; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/237.

¹¹⁶ Fetva verirken yerel şartları dikkate almak hakkında bk. Ahmet Özdemir, *Güncel Fıkıh problemlerinin Çözümünde Temel İlkeler ve Sözlük* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2024), 21-25.

HAC-UMRE

Kadının Hac-Umre Yolculuğu

Soru: Kadın yanında eşi veya mahrem yakını olmadan hacca ve umreye gidebilir mi?

Cevap: Kadın yanında eşi veya mahrem yakını olmadan güvenliğinin sağlandığı bir grubun içinde hacca ve umreye gidebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre bir kadın güvenilir kadın grubu ile hacca gidebilir. Kadının mahrem yakınının olmaması haccın vücbiyetine engel değildir.¹¹⁷

Tercih Sebebi: Kadınların hac ve umre ibadeti yapabilmeleri için yanlarında eş veya mahrem yakınlarının bulunması şart koşulduğunda eşi olmayan ve mahrem yakını da kendisiyle gelmeyen kadınlar bu önemli ibadetin feyz ve bereketinden mahrum kalacaklardır.

Yaşadığımız çağda kadınların iş, ticaret, gezi vb. pek çok amaçlarla güvenilir gruplar içinde seyahat yapması yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde kadınlar eşi veya mahremi olmadan da güvenli bir şekilde seyahat edebilmektedirler.

¹¹⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcû'l-tâlibin* (Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 39; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/106; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 256.

İhramlının Gölgelemesi

Soru: İhramlının şemsiye, örtü, çadır vb. ile gölgelemesi caiz midir?

Cevap: İhramlı kişilerin şemsiye, örtü, çadır vb. ile gölgelemesi caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre ihramlının çadırdan, mahmilde gölgelemesi caizdir.¹¹⁸

Tercih Sebebi: Hac ve umre ibadetinin edasında belirli ölçüde zorluk bulunmaktadır. Bu sebeple ibadetin edasında mümkün mertebe ruhsatlara yer vermek ümmet için rahmete ve kolaylığa vesile olacaktır.

İhramdan Çıkarken Saçların Tıraş Edilmesi

Soru: İhramdan çıkarken erkeklerin saçlarının çok az kısmını kesmesi mahzurlu mudur?

101

Cevap: İhramdan çıkarken erkeklerin saçlarının tamamını tıraş etmeleri faziletli olmakla birlikte çok az bir kısmını kesmekle de ihramdan çıkmak mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebine göre ihramdan en az üç saç telinin kesilmesi ile çıkılması mümkündür.¹¹⁹ İmam Sevrî tek bir saç telinin kesilmesinin yeterli olacağı görüşündendir.¹²⁰

Tercih Sebebi: İhramlının saçının az bir kısmını tıraş etmesinin yeterli görülmesi *kolaylaştırın-zorlaştırmayın* prensibine dayalıdır.

¹¹⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 2/186; Mâverdî, *el-Hâvî*, 4/128.

¹¹⁹ Mâverdî, *el-Hâvî*, 4/163; Rîmî, *el-Menâi'l-bedîa*, 1/394.

¹²⁰ Cessâs, *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 2/183.

İhramlının Unutarak Koku Sürünmesi

Soru: İhramlı bir kişi unutkanlıkla üzerine koku sürünürse ne yapması gerekir?

Cevap: İhramlı olanlar unutarak koku sürünmüşse bu davranış sebebi ile ceza ve keffaret söz konusu değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ihramlı iken unutarak koku sürünen kişiye bir ceza yoktur. Fidyeye vermesi ya da kurban kesmesi gerekli değildir.¹²¹

Tercih Sebebi: Bir kişi ihrama girdiğinde o ana kadar kendisine helal ve meşru olan ve gündelik hayatında yapageldiği pek çok iş yasak hale gelmektedir. Alışkanlıkların da etkisi ile unutularak bazı ihram yasaklarının ihlali söz konusu olabilmektedir. Böyle bir durumda kişinin sorumlu olmaması unutmanın genel olarak mükellefiyeti düşürdüğü prensibi ile uyumludur.

Müzdelife Vakfesi Zamanı

Soru: Müzdelife’de izdihamdan kaçınmak için fecirden önce hareket edilebilir mi?

Cevap: Müzdelife’de izdihamdan kurtulmak amacıyla daha fecir doğmadan hareket edilebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre Müzdelife’den gece yarısından sonra ayrılmak caizdir.¹²²

Tercih Sebebi: Günümüzde milyonlarca insan aynı yıl hacetmektedir. Bu derece kalabalık olması can güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere çeşitli tedbirler almayı gerekli kılmaktadır. Müzdelife’den gece yarısından sonra

¹²¹ Mâverdî, *el-Hâvî*, 4/105; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hılaftiyye*, II, 615.

¹²² Şâfiî, *el-Ümm*, 2/233; Ukberî, *Ruûsü'l-mesail*, 2/633; Rîmî, *el-Menâi'l-bedia*, 1/392.

ayrılabilirliği görüşünden hareket edilerek yaşanması muhtemel problemlerden kaçınmak mümkün olabilmektedir.

Hac Menasikinde Sırada Değişiklik Yapmak

Soru: Hac ibadeti esnasında hayvan kesimi tamamlanmadan tıraş olan hacının fidye ödemesi ya da ceza kurbanı kesmesi gerekir mi?

Cevap: Hacda, daha henüz hedy kurbanı kesilmeden tıraş olunmuşsa bu sıra ihlali sebebi ile ceza ve keffaret ödemesi gerekli değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebine göre zebhden önce tıraş olanın fidye vermesi ya da kurban kesmesi gerekli değildir.¹²³

Tercih Sebebi: Hz. Peygamber’in hac ibadeti görevleri arasında takdim, tehir yapılmasına dair sorulara müsamaha ile cevap vermesi,¹²⁴ bu hususta mezhep görüşleri arasında kolay olanı tercih etmede temel gerekçedir.

Hac İle Mükellefiyet Şartı

Soru: Hacca gidecek biniti, aracı olmayan kişiye haccetmesi farz olur mu?

Cevap: Uzak mesafede yaşayıp kendisini Harem’e ulaştıracak aracı olmayan kimseye hac farz değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Hanbelî ve Şâfiî mezheplerine göre bedeni kuvvetli olsa bile bir Müslümanın hac ibadeti ile mükellef olması için onu Mekke’ye ulaştıran bineğinin (râhile) olması şarttır.¹²⁵

¹²³ Şîrâzî, *Muhtasar*, 68; Nevevî, *el-Mecmu’*, 8/216.

¹²⁴ Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 87, 2014.

¹²⁵ Kâsânî, *Bedâiü’s-sanâi’*, 2/122; Gazzâlî, *el-Vasit*, 2/582; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/214.

Tercih Sebebi: Harem bölgesine ulaşabilmek için binite, araca ihtiyaç duyduğu halde bunlara sahip olmayan kişiye uzun yolu yürüyerek kat etme sorumluluğu yüklemek güç ve takatin fevkinde bir durum olacağı için bu kişiye hacın farz olmadığı görüşü tercih edilmiştir.

Ölenin Yerine Haccetmek

Soru: Kendisine hac farz olduktan sonra ölen kişinin yakınları onun adına haccetmeleri gerekli midir?

Cevap: Ölen kişinin mirasçılarının ölen vasiyet etmemişse onun adına haccetme sorumlulukları yoktur. Dileyenler kendi adlarına hac ve umre yapıp, bu ibadetin sevabının ölen yakınlarına ulaşması için dua ve niyazda bulunabilirler.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre kişi ölmeden önce kendisi adına hacca gidilmesini vasiyet etmişse, terikesinin üçte biri ile hacca gidilir. Vasiyet yoksa mirasçıların böyle bir sorumluluğu yoktur. Ölenin uhrevî sorumluluğu vardır.¹²⁶

Tercih Sebebi: İbadetlerde asıl olan kişinin kendisinin eda etmesidir. Hacda vekâlet mümkündür. Ancak bu vekâletin bizzat hac mükellefi tarafından verilmesi gerekir. Böyle bir vekâlet olmadan mirasçıları yükümlü tutmak ibadetlerdeki temel prensip olan şahsî sorumluluğa aykırı olacaktır.

Ölen adına onun talimatı ve vekâleti olmaksızın yakınlarını hac ile mükellef tutmak, hayatında eksik bıraktığı diğer ibadetlerin de yakınları tarafından edasının zorunluluğunu gündeme getirebilecektir. Bu durum ise, dinde temeli olmayan çeşitli uygulamalara zemin hazırlayacaktır. Buna

¹²⁶ Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 255; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 2/221.

kapıyı kapatmak için ölünün ibadetlerinden mirasçıların yükümlülüğü olmadığı görüşü tercih edilmiştir.

Bedel Haccına Gidecek Kişi

Soru: Hacca kendi gitme imkânı olmayanın yerine başkasının hacca gitme durumunda, bedel haccı için gidecek bu kişinin daha önceden hacı olma şartı var mıdır?

Cevap: Bedel hacca giden kişinin önceden kendisi hac ibadetini yerine getirmiş bir kişi olma mecburiyeti yoktur. Ancak daha efdal olan, hac ibadetini önceden yapmış olan bir kişiye bu vekâletin verilmesidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre efdal olan kendi adına daha önce hac yapan bir kişinin olmasıdır. Ancak hac yapmayan bir kişinin de bedel haccına gitmesi caizdir.¹²⁷

105

Tercih Sebebi: Bedel hacca gidebilecek kişileri sadece hacca gitmiş olanlar ile sınırlamak, bu görevi yapmak üzere görev verilecek uygun bir şahsı bulmada zaman zaman zorluklara yol açabilecektir. Bu sebeple hacı olmayanların da bedel haccına gidebileceği görüşü, kişinin kendi istediği belki ailesi içinden, ilmine ve dindarlığına güvendiği bir kişiyi göndermesini sağlayacaktır.

İhramlının Yıkanması

Soru: İhramlının gusül abdesti dışında banyo yapması ve başını yıkaması sakıncalı mıdır? İhram yasağı ihlali sayılır mı?

Cevap: İhramlı olanlar banyo yapabilirler. Saçlarını yıkayabilirler.

¹²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/104; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 2/213.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Haneî, Hanbelî ve Şâfiî mezheplerine göre, ihramlının hamama girmesi, banyo yapması, başını yıkaması caizdir.¹²⁸

Tercih Sebebi: İhramlının sıcak hava şartlarında farz olan gusül abdesti dışında da vücudunu ve başını yıkabilmesi önemli bir kolaylık sağlayacaktır. Aksi durumda zorluk kaçınılmaz olacaktır.

¹²⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 2/191; Nevevî, *el-Mecmu'*, 7/351; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/279.

III - YİYECEK-İÇECEK

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Müctehidlerin haram olduğu hakkında ittifak ettikleri yiyecekler ve içecekler haramdır. Ancak fukahanın ihtilaf ettiği yiyecek maddelerinde; dünyada artan nüfus oranları ve beslenme bakımından yetersizliklerin mevcudiyeti sebebi ile mümkün mertebe o yiyeceğin-içeceğin helal olduğunu ifade eden görüş tercih edilmiştir.

Perakende sektörünün gelişmesi ve hazır yiyeceklerin tüketiminin yaygınlaşması sektörel olarak raf ömrü uzun gıdaların üretimine insanları sevk etmiştir. Bunu sağlamak için çeşitli katkı maddelerinin kullanımı yaygın hale gelmiştir. Helal sınırını geniş tutan görüşler tercih edilerek yeni ürünlerden daha çok istifade edilmesi ve yaşanan çağın şartlarına uyum sağlanması hedeflenmiştir.

Yiyecek-içecek alanında sahanın geniş tutulmasının, istihdam ve ihracat bakımından da daha geniş bir sahanın açılmasını sağlayacağı göz önünde tutulmuştur.

II- Sorular ve Cevapları

Midye-Karides Yemek

Soru: Balık dışındaki diğer deniz mahsulleri yenilebilir mi?

Cevap: Deniz mahsullerinden midye, karides, istiridye vb. yemekte bir sakınca yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri sadece suda yaşayabilen deniz ürünlerinin yenilmesinin mubah olduğunda hem fikirdir. İmam Mâlik deniz domuzunu istisna etmiştir.¹²⁹

Tercih Sebebi: Artan dünya nüfusunun gıda ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için besin çeşitliliğine imkân veren görüşlerin tercih edilmesinde umumî yarar bulunmaktadır.

Gıda katkı maddelerinin yaygınlaştığı günümüzde deniz mahsullerinden gıdalar için katkı maddeleri üretimi söz konusu olmaktadır. Doğrudan olmasa bile dolaylı olarak pek çok insanın hayatında bu ürünler bulunmaktadır. Deniz ürünlerinden sadece balık türlerini mubah kabul etmek insanlar için sıkıntıya ve zorluğa yol açacaktır.

Deniz mahsullerinde geniş bir çerçevede mubah alan sunulması, istihdam alanında genişlemeye yol açarak insanlara alternatif geçim fırsatları sunacaktır. Ülkeler için de ihracat imkânlarında artış sağlayacaktır.

Hayvan Kesiminde Besmele

Soru: Bir Müslümanın hayvan keserken besmele çekip çekmediğinin bilinmemesi etin yenilmesine engel olur mu?

Cevap: Müslümanın hayvan keserken besmele çekip çekmediğinin bilinmemesi etin yenilmesine engel değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre Müslüman kişi besmeleyi kasten terk etmişse o et yenilmez ancak, unutarak besmele çekmemişse yenilir. Şâfiî mezhebine göre hayvan kesiminde besmele çekmek vacip değil, müstehaptır. Bu sebeple ister kasıtlı ister unutarak

¹²⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, 2/199; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/27; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/394.

besmele çekmemiş olsun Müslümanın kestiği hayvan yenilir.¹³⁰

Tercih Sebebi: Hayvan kesiminde besmele çekildiğinin tespitinde zorluk yaşanabilmektedir. Çünkü kişinin unutup unutmadığının belirlenmesi çoğu zaman kişinin sadece beyanına dayalı kalmaktadır. Hayvan kesiminde besmele çekmenin müstehap olduğu görüşünün tercih edilmesi bu hususta kolaylık sağlayacaktır.

At Eti Yemek

Soru: At eti yemek caiz midir?

Cevap: At eti yemek caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine ve Hanefî mezhebinde İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed’e göre at eti yemek helaldir.¹³¹

109

Tercih Sebebi: Bir hayvanın yenilebilir olarak kabul edilmesi, o hayvanın insan hayatında daha fazla bulunmasına katkı sağlayacaktır. At etinin yenilebilir olması at yetiştiriciliği için cazip bir etken olacaktır.

Artan dünya nüfusunun gıda ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için besin çeşitliliğine imkân veren görüşlerin tercih edilmesinde umumî yarar bulunmaktadır.

İklim koşulları at yetiştiriciliğini gerekli kılan bölge halkı için at etinin yenilebilir olması gıda temini bakımından önemli yararlar barındırmaktadır.

¹³⁰ Cessâs; *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 3/198; Karâfî, *ez-Zahîra*, 4/134; Şâfiî, *el-Ümm*, 2/249; Mâverdî, *el-Hâvî*, 15/95.

¹³¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 2/275; Mevsilî, *el-İhtiyar li ta'lîlî'l-Muhtar* (İstanbul: Pamuk Yayınları, t.y.), 720; Şîrâzî, *Muhtasar*, 144; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilâfiyye*, 5/841; Rîmî, *el-Menâî'l-bedia*, 1/419.

Vahşileşen Hayvanların Tezkiyesi

Soru: Azgınlaşan ve yakalanması imkânsız hale gelen boğanın boğazı kesilmeyip av gibi uzaktan atış yapılarak öldürülmesi durumunda eti yenilebilir mi?

Cevap: Yakalanması ve normal tezkiye yolu ile kesilmesi mümkün olmayan azgın hayvanların sakinleştirici ile de tutulması mümkün olmayınca vahşi hayvanlara yapılan muamele ile öldürülmesi mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre vahşileşen deve, dana gibi hayvanların normal kesim şekli ile boğazından kesilmesi mümkün olmadığına vücudunun diğer bölgeleri ile de tezkiyesi mümkün olur.¹³²

110

Tercih Sebebi: Yakalanması mümkün olmayan hayvanların boğazından kesilerek tezkiye işleminin yapılmasını talep etmek güç ve takat üstü bir duruma yol açacaktır. Dolayısıyla bu tür durumlarda dinin ruhsat ve kolaylık hükümleri esas alınmalıdır.

¹³² Nevevî, *el-Mecmu'*, 9/122; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/4; Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 125-126; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/389.

IV - AİLE HAYATI

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Sağlıklı bir toplum yapısında aile kurumunun varlığı oldukça önem arz etmektedir. Aile ilk eğitimin alındığı, kültürel mirasın nesilden nesile aktarıldığı, değerlerin yaşanarak öğrenildiği, yardımlaşma ve dayanışmanın üst düzeyde yaşandığı bir birlikteliktir. Ailenin kişileri günahıtan koruma fonksiyonu vardır. Bu derece öneme sahip olması sebebi ile fikhî görüşler arasında tercihte bulunurken mümkün mertebe ailenin devamını sağlayan, talakın vuku bulmadığını ifade eden icthadlar tercih edilmiştir.

111

Günümüzde hayat felsefesi olarak bireyselliğin ve özgürlüğün ön plana çıktığı, kadınların sosyal, ticarî, kültürel alanda ve eğitim hayatının içinde yer aldığı göz önüne alınmıştır.

Hükümler arasında tercihte zarûrât-ı dîniyye kapsamında olan maslahatların korunması hedeflenmiştir.

Aileler arasında cezaî boyutları da olan tartışmaların çıkmasına yol açabilecek durumlardan kaçınılmaya gayret gösterilmiştir.

Aile kurumundan beklenen görevlerin ihmaline yol açabilecek sorumluktan kaçma, şahsî çıkarı peşinde koşma, birilerini aldatma gibi davranışlara kapı kapatılmıştır.

Ailedeki hiçbir ferdin mağdur olmamasına yönelik olarak tercihlerde bulunulmuştur.

Nikâhta aleniyete ve resmiyete önem verilmiştir.

Toplumun örf-âdetine değer verilmiş, çağımızda kadın-erkek ayrımı yapılmadan reşit olan herkesin her türlü akdi yapmasının geçerli olacağı genel kabulü göz önünde tutulmuştur.

Önceki yüzyıllarda yaşanan zorluklar ve sıkıntılı tecrübelerden hareketle benzer durumların olmaması için gayret gösterilmiştir.

Dinin genel amaç ve maksatlarına aykırılık doğuracak davranışlara, despot ve zalimlerin zayıf insanlara karşı istediği şekilde hareket etmesine dayanan işlemlere kapı kapatılmıştır.

Zararın izale edilmesine, mefsedetin önlenmesine öncelik verilmiştir.

112

Şahısların edâ ehliyetinde ortaya çıkan noksanlık halinde tasarruflarında kısıtlılık kabul edilmiştir.

Zann-ı galibe dayalı olan bilgi, hüküm inşa etme bakımından yeterli olarak kabul edilmiştir. İnsanların vesveseye düşmemeleri için tedbir alınmıştır.

II- Sorular ve Cevapları

Velisiz Nikâh

Soru: Kadın, velisi olmadan nikâh akdi yapabilir mi?

Cevap: Ergenliğe ulaşmış tam eda ehliyetine sahip olan bir kadın velisi olmadan nikâh akdi yapabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Hanîfe'ye göre, âkıl-bâliğ olan kadın nikâh akdini velisinin izni olmaksızın bizzat yapabilir.¹³³

¹³³ Cessâs; *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 2/247; Mevsîlî, *el-Muhtar*, 112.

Tercih Sebebi: Günümüzde kadınlar sosyal, ticarî ve kültürel hayatın içinde yer almaktadır. Birçok önemli akitte bizzat taraf olmaktadır. Bu faaliyetleri yapabilen bir kişinin nikâh akdinde de söz sahibi olması tabîdir.

Hayat felsefesi olarak bireyselliğin ve özgürlüğün ön plana çıktığı toplumlarda dinin ana maksat ve hedeflerine aykırılık olmadığı sürece bu temayülün göz önüne alınması gerekir. Aksi durumda hayatında dine ve inanca mesafeli duran insanların artması kaçınılmazdır.

Gizli Nikâh

Soru: Bir erkek ve kadın kimseye duyurmadan nikâh akdi yapabilir mi?

Cevap: Gizli bir şekilde kimseye duyurmadan nikâh akdi yapılamaz. Meşru değildir.

113

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri nikâhta şahit bulunmasının gerekliliğini, Mâlikî mezhebi ise ilan olunuyorsa şahitsiz nikâh yapılabileceğini ifade etmiştir.¹³⁴ Nikâhın gizlenmesi İmam Mâlik’e ve İmam Ahmed b. Hanbel’den gelen bir rivayete göre nikâhı batıl kılar.¹³⁵

Tercih Sebebi: Şahitsiz ya da ilansız yapılan nikâh akdi, aleniyet şartını taşımadığından yanlış anlaşılma, dedikodu, suizan gibi pek çok olumsuzluklara yol açacaktır.

Aile kurmak, karşılıklı hak ve sorumluluklar doğuran ciddi bir hukukî işlemdir. Nikâhta gizlilik, birçok hukukî problemlere

¹³⁴ Mervezî, *İhtilafü'l-fukaha*, r. 86; Bağdâdî, *Uyünü'l-mesâil*, 299; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye*, 4/53.

¹³⁵ Büsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, I, 532. Bağdâdî, *Uyünü'l-mesâil*, 300.

yol açacaktır. Bu sebeple nikâha resmiyet kazandırılarak bu sakıncaların bertaraf edilmesi gerekir.

Gizlice evlenmeye çalışmanın sebeplerine bakıldığında; sorumluktan kaçma, şahsî çıkarı peşinde koşma, birilerini aldatma, ölen babasının maaşını alabilme gibi saiklerin olduğu görülmektedir. Bu hususlar fıkıhın itibar edeceği gerekçeler değildir.

Nikâh akdi sadece iki kişi arasındaki bağ ile sınırlı kalmayıp, ailenin diğer fertlerini de etkileyen bir vasfa sahiptir. Gizlice yapılan nikâh, aileler arasında cezaî boyutları da olabilen birçok tartışmanın çıkmasına yol açabilecektir.

Nikâhta Kızın Rızası

Soru: Kızın rızası ve isteği olmadığı halde bir baba zorla kızını evlendirebilir mi?

Cevap: Evlilik çağındaki bir kızın nikâhı onun rızası alınmadan yapılamaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre velinin ergen bir kızı razı olmadığı bir nikâha zorlaması caiz değildir. Kız reddediyorsa nikâh yapılmaz.¹³⁶

Tercih Sebebi: Eda ehliyeti teorisinde kadın-erkek ayırımı yapılmadan ergenlik sonrası rüştünü ispatlayan herkesin akit yapabileceği kabul edilmektedir.

Çağımızda kadın-erkek ayırımı yapılmadan reşit olan herkesin her türlü akdi yapmasının geçerli olacağı genel kabul görmektedir. Şirketlerde milyonlarca lira değerinde akit ve işlem yapabilen, kamuda pek çok alanda görev alan kadınların nikâh akdini kendi rızası ile yapması tabii görülmelidir.

¹³⁶ Kudûrî, *Metnû'l-Kudûrî*, 87; Tirmizî, *İhtiyârâtü'l-fıkhiyye*, 292.

Kadının Evlilik Akdinde Şart Koşması

Soru: Bir kadın evlenirken başka şehre taşınmamayı veya kocasının başka bir kadınla evlilik yapmamasını şart koşmuşsa bu şarta riayet gerekli midir?

Cevap: Kadın yaşadığı şehirden başka yere taşınmamayı veya kocasının başkası ile evlenmemesini şart koşmuş, erkek de bunu kabul etmiş ise kocanın bu şarta riayet etmesi gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü

Hanbelî mezhebine göre kadının kocasından başka şehre göçmemeyi, başkası ile evlenmemesini şart koşması vefa gösterilmesi gereken şartlardandır. Bu şarta riayet etmek gerekir. Koca şarta aykırı davranırsa kadının nikâhı fesh hakkı olur.¹³⁷

Tercih Sebebi: Koca evliliğin başlangıcında kabul ettiği şartlara sonradan uymazsa o ailede huzur ve uyumu sağlamak pek mümkün olmayacaktır. Aile kurumundan beklenen görevlerin ihmaline yol açacaktır.

Söz verip sözünde durmamak kişinin ahlâkî zaafı olarak görülecek ve o şahsa duyulan güven azalacaktır.

Kadının mağdur olmasına ve üzülmesine yol açan bu durum, muhtemelen tarafların ailelerini de etkileyen daha karmaşık problemlerin doğmasına sebep olabilecektir.

Kız Çocuklarının Sünneti

Soru: Kız çocuklarını sünnet ettirmek gerekli midir?

Cevap: Kız çocuklarını sünnet ettirmek gerekli değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî

¹³⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/93.

mezheplerine göre erkek çocuklar sünnet ettirilir. Kız çocukların sünneti gerekli değildir.¹³⁸

Tercih Sebebi: Toplumlarda kız çocuklarının sünnet ettirilmesi yaygın kabul gören bir davranış değildir. Birçok toplumun örf-âdetinde böyle bir uygulama yer almaz.

Küçüklerin Evlendirilmesi

Soru: Bir baba beş yaşındaki çocuğunu evlendirebilir mi?

Cevap: Veliler küçük çocuklarını evlendiremez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İbn Şübrüme ve Ebû Bekr b. el-Asam'a göre babalar küçük çocuklarını evlendiremez.¹³⁹

Tercih Sebebi: Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesinde “12 yaşını itmam etmemiş olan sağır ile 9 yaşını itmam etmemiş olan sağıre hiç bir kimse tarafından tezvîc edilemez.” diye belirlenen 7. Maddesinin gerekçesi esbâb-ı mucibe lâyihasında şu şekilde tasrih edilmiştir:

Sağır ve sağîrenin velileri tarafından cevaz-ı tezvîcine eimme-i erbaa (r.a.) hazeratı kail olduklarından şimdiye kadar muamele bu yolda cereyan etmiş ise de zamanımızda ahvâlin tebeddülüne binâen diğer bir usul ittihazına lüzum görülmüştür. Şöyle ki her zamanda ve bilhassa hayat için mücadelenin son derece kesb-i şiddet ettiği şu zamanda çocuklar hakkında ebeveynin ilk vazifesi onları ta'lim ve terbiye ederek işbu alem-i cidalda nâil-i zafer olacak ve muntazam bir aile teşkil edebilecek bir hale getirmekten ibaret iken

¹³⁸ Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 504; Karâfî, *ez-Zahîra*, 13/280; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1/64.

¹³⁹ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, II, 257; Kemâleddin Muhammed İbnü'l-Hümmam, *Şerhu fethü'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y), III/274.

bizde ebeveyn ale'l-ekser çocuklarının tahsil ve terbiyesini bi'l-küllîye ihmal ederek mücerred mürüvvetlerini görmek veya nâil-i miras kılınmak maksadıyla onları daha beşikte iken nişanlayagelmışlerdir. Netice bîçareler dünyalarını görmeksizin tezvîc ve âtiyen felaketlerine düğünlerle vaz'-ı esas edilmiştir. Hiçbir mekteb yüzü görmeyen ve lisânını okuyup yazmaktan kat'-ı nazar, emr-i dine dâir bir kelimeye bile muttalî olmayan bu türlü çocukların teşkil edegeldikleri ailelerden çoğu cenin-i mürde-zâd gibi zıfâflarının daha ilk aylarında infisâha mahkûm olmuştur. Memleketimizde ailelerin temelsizliğini mücib olan esbâbdan biri de budur. Bu türlü nikâhlardan mütevellid dâvâların derecesini anlamak için kütüb-i fikhîyyede sağırenin eb ile ced tarafından tezvîci ve eb ile cedden maada evliya tarafından tezvîci ve ikinci sûretde sinn-i bulûğa vasıl olan sağır ve sağırenin hıyar-ı bulûğunu keyfiyyet-i isti'mali hakkındaki ebvâb ve füsule nazar etmek ve mehâkim-i şer'îyyenin sîcillâtını tedkik eylemek kâfidir. Hâlbuki İbn-i Şübrüme ve Ebû Bekri'l-Esam (r.a.) hazerâtı sığâr üzerine velâyet ancak onların menfaati maksadına mübtenâ olub kabûl-i teberruat gibi ihtiyac olmayan yerlerde velayet dahi sabit olmayacağına ve onları tezvîc etmekte gerek tab'an, gerek neseb gibi şer'an bir faide mütesavver olmadığı cihetle onların nikâha ihtiyaçları bulunmadığına nazaran sağırlerin kable'l-bulûğ hiç kimse tarafından tezvîci caiz olmadığına kail olmuşlar ve ale'l-husus nikâh muvakkat bir şey olmayıp mâ-dâme'l-hayat devam eden bir akid olduğunu ve eğer velîlerin onlar hakkında icra ettikleri akd-i nikâh muteber olsa ahkâm ve âsarı bulûğdan sonra onların harekâtını tahdid edecek bir muammelede bulunmağa hiç kimsenin salahiyyeti olmadığını ilave eylemişlerdir. Müşârun ileyhimanın işbu mütalaâtını asırlardan beri devam eden

felâketli tecrübeler te'yid ettiğinden onların re'yi kabul edilerek yedinci madde o yolda tanzim edilmiştir.¹⁴⁰

Ebenin Tek Başına Şهادeti

Soru: Kadın ebenin doğan çocuk ile ilgili şهادeti geçerli olur mu?

Cevap: Kadın ebenin gerekli tezkiye yapıldıktan sonra doğan çocuk ile ilgili şهادeti geçerlidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kadın ebenin çocuk hakkındaki şهادeti geçerli olur.¹⁴¹

Tercih Sebebi: Kadın ebenin çocuk hakkındaki şهادeti kabul edilmediği zaman, başka şahit ve delil de yok ise meselenin çözüme kavuşturulması zorlaşacaktır.

Tehdit Altında Yapılan Talak

Soru: Bir kişi tehdit altında boşanmaya zorlansa yapılan bu boşama işlemi geçerli olur mu?

Cevap: Hür iradesini kullanamayacak şekilde tehdit altında olan kişinin yaptığı boşama geçerli değildir. Bununla birlikte erkekler, yaşanan ülkenin mevzuatını şahsî çıkarı için ve kadını mağdur etmeye yönelik kullanıyorsa ve fıkıhın mağdur durumdaki kadınları korumaya yönelik kuralları o ülkede işletilemiyorsa boşama yetkisini suiistimal eden bu kocaların tehdit altındaki iradeleri geçerli kabul edilerek kadının mağduriyeti önlenir.

¹⁴⁰ *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, Yayına hazırlayan Orhan Çeker, (Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017), 76-77.

¹⁴¹ Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 529; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10/136.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ikrah altında olanın boşaması muteber değildir.¹⁴² Hanefî mezhebine göre mükrehin talakı, nikâhı, nezri muteberdir.¹⁴³

Tercih Sebebi: Soruya cevap verilirken fıkıh hazinesindeki iki farklı ictihaddan istifade edilmiştir. İkrah altındaki tasarruflara hukukî geçerlilik tanımak, gücü elinde bulunduran zorba, despot ve zalimlerin zayıf insanlara karşı istediği şekilde hareket etmelerine fırsat verecektir. Buna engel olmanın yolu mükrehin akit ve tasarruflarının geçerli olmadığını beyan etmektir. İkrah altında verilen kararların ve yapılan akitlerin geçerliliğini kabul etmek, rızaya dayanmayan işlemlere kapı açacaktır. Bu durum dinin genel amaç ve maksatlarına aykırılık doğuracaktır.

Erkeklerin boşama yetkisini suiistimal etmeleri gibi özel şartlar altında mükrehin tasarruflarının geçerliliğine hükmetmek ise, daha büyük zarardan korunmak için az zarara katlanma kuralı gereğidir ve istisnâî çözüm amaçlıdır.

Hukuk-ı Aile Kararnâmesinde “İkrah ile vuku bulan talâk muteber değildir.” diye belirlenen 105. Maddesinin gerekçesi esbâb-ı mucibe lâyahâsında şu şekilde tasrih edilmiştir:

Bir de talâk-ı mükrehin müteber olması cumhur tarafından kabul edilmiş ise de lafz-ı talâkın zevcden kerhen sadır olduğu hâkim huzurunda sabit olduktan sonra ona şer'an bir çare bulmaktan aciz kalmak muvafık-ı maslahat olmadıktan başka emsalini teşvik etmek demektir. Halbuki Haniyye'de bir kimse talâk-ı ikrara cebrolunup o da ikrar eylerse talâk

¹⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/382; Mervezî, *İhtilafü'l-fukaha*, r. 156; Büsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, 1/618; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 348.

¹⁴³ Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 143; Cessâs; *İhtisaru İhtilafü'l-fukaha*, 2/429.

vâki olmayacağı beyan edildiği gibi Telvîh 'de dahi mükrehen talâkın batıl olduğu gösterilmiştir. Ve İmam-ı Mâlik b. Enes el-Esbahî hazretlerinin de makbulu olan re 'y-i mezkûr ahval-ı zamana daha muvafık görülmekte, 105. madde ona göre tanzim edildi.

Mefkudun Evliliğinin Sona Ermesi

Soru: Kendisinden haber alınamayan, hayatta olup olmadığı bilinmeyen bir kişinin hanımı başkası ile evlenmek için ne kadar süre beklemesi gerekir?

Cevap: Kendisinden haber alınamayan, hayatta olup olmadığı bilinmeyen mefkudun normal şartlarda dört yıl; savaş, deprem, toprak altında kalma, tsunami gibi afet şartlarında bir yıl geçtikten sonra evliliğinin sona erdiğine hükmedilir. Bu süre dolunca kadın vefat iddeti bekleyip yeni bir evlilik yapabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre, mefkudun durumu hâkime ulaştıktan sonra dört sene beklemesi gerekir. Bu süre bitince kadın vefat iddeti (dört ay on gün) bekler sonra evlenebilir. Düşmanla savaş yaparken kaybolup kendisinden alınamayan kişi hakkında mezhepte farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden arasında bir yıl beklenir görüşü bulunmaktadır.

144

Tercih Sebebi: Mefkudun karısının bir ömür boyu bekledikten sonra evliliğinin sona ereceğini söylemek kadının mağduriyetine yol açacaktır. Bu açıdan makul bir süre tayini yeterli görülmelidir.

Zarar izale edilmelidir. Faydayı temin etmek yerine mefsedetin

144 İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/90-91; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 387.

önlenmesine öncelik verilmelidir.¹⁴⁵ Adamın muhtemel kazancına karşılık, kadının kesin zararı söz konusudur.

Normal şartlarda dört yıl, ölüm ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda bir yıl beklemek mefkud hakkında zann-ı galip oluşması için yeterlidir.

Sarhoşun Talakı

Soru: Sarhoşun talakı geçerli midir?

Cevap: Kişinin sarhoşken talak ifade eden beyanlarda bulunması evliliğini sona erdirmez. Sarhoşun talakı geçerli değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Osman b. Affan (r.a), Rabîa, Ubeydullah b. Hasan, Leys b. Sa’d, İshâk, Kerhî, Tahavî, Osman el-Bettî ve Ebû Sevr’e göre sarhoşun talakı geçerli değildir.¹⁴⁶

Tercih Sebebi: Sarhoşun talakının geçerliliği kabul edildiğinde, gerçek manada boşama arzu edilmediği halde aile birlikteliği sona erecektir. Sarhoşun talakının geçerliliği çoğu zaman onun karısının ve çocuklarının mağduriyetine yol açmaktadır.

Boşamanın geçerliliği bakımından en dar çerçevede meseleyi ele alan fikhî görüşleri esas almak aile birlikteliğinin mümkün mertebe devamına yardımcı olacaktır.

Tam bir kasıt ve irade olmaksızın ortaya konulan beyanlar ile talakın vuku bulduğunu kabul etmek, hülle gibi olumsuzlukların toplumda yaygınlık kazanmasına yol açmaktadır.

¹⁴⁵ İbn Nüceym, *el-Eşbah ve’n-nezair*, 99.

¹⁴⁶ Mervezi, *İhtilafü'l-fukaha*, r. 116; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 3/241; Cessâs; *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, 2/431; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 351.

Hukuk-ı Aile Kararnâmesinde “*Sarhoşun talakı muteber değildir*” diye belirlenen 104. Maddesinin gerekçesi esbâb-ı mucibe lâyihasında şu şekilde tasrih edilmiştir:

Cumhur-ı ulema hazeratı sekri tarik-i haram ve tarik-i mübah ile olmak üzere ikiye taksim edip tarik-i haram ile sekrân olan kimsenin talâkını mûteber ve tarik-i mübah ile sekrân olan kimsenin talâk-ı gayr-i muteber olduğuna kail olmuşlardır. Halbuki burada maksad cinnet-i muvakkata halinde bulunan kimsenin talâkı meselesidir. Mecnûnun talâkı vâki olmadığına nazaran bu hükümde olan sekrânın talâkı dahi sûret-i mutlakada mûteber olmamak lâzım gelir. Sekrin tarik-i haram veya tarik-i mübah ile olmasına göre talâk hususunda bir fark olmamak icab eder. Gerçi zevc bir emr-i haramı irtikâb ettiğinden dolayı hakkında ceza tertib edilebilirse de cinnet-i muvakkata halinde yaptığından dolayı hiçbir hüküm ifade etmemesi iktiza eden bir fi’line eser tertib ederek bir ailenin mahvına gitmek beyninde bir münâsebet tasavvur edilememiş ve ale’l-husus zamanımız gibi fısın şuyû’ bulduğu bir zamanda ailelerin sebat ve devamını sarhoşluğun haram yolla veya tarik-i mübah ile olması beynindeki farka bina etmek onları pek çürük bir temele istinad ettirmek demek olacağı derkâr bulunmuştur. Halbuki Muhammed b. Sellâm hazretleri talâk-ı sekrânın gayr-i vâki olduğuna kail olduğu gibi Kerhî ile Tahâvî bunu ihtiyar etmiştir. Tatarhaniyye’de dahi mesele böyle nakledilmiştir. İmam-ı Şâfiî hazretlerinden mervî olan iki kavilden biri de budur. Osman b. Âffan (r.a.) hazretlerinden de böyle rivayet edilmiştir. Esbâb-ı sâlifeye binaen layihada sarhoşun talâkı vâki olmadığı kabul ve 104. madde bu yolda tanzim edildi.

Ölüm Hastalığında Boşama

Soru: Ölüm hastalığında olan bir kişi yıllarca beraber hayat

sürdüğü karısını boşadığını ifade etse ve birkaç gün sonra ölse karısı mirasçı olabilir mi?

Cevap: Marazu’l-mevt durumunda olan kişi için eda ehliyeti bakımından ehliyet arızası söz konusu olur. Karısını boşadığını söyleyip kısa bir süre sonra ölse karısı mirasçı olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre marazu’l-mevt durumunda olan kişi karısını boşadığını telaffuz etse, iddet süresi bitmeden ölmesi durumunda eşinin mirasçılığı düşmez, kocasının mirasından hissesini alır.¹⁴⁷

Tercih Sebebi: İnsandaki marazu’l-mevt hali, eda ehliyeti bakımından kısıtlılık doğurur. Ölüm düşüncesi ve ruh hali içinde olanların tüm tasarruflarını geçerli kabul etmek mağduriyetlere sebep olabilmektedir. Sağlıklı bir düşünce ortaya koyabilme yetisinin azaldığı bu dönemde insanın hukukî işlem yapabilme bakımından çeşitli kısıtlanmaya uğraması tabiidir.

Öfkeli İken Talak

Soru: Bir adam aşırı öfke halinde eşini boşadığını söylese talak gerçekleşir mi?

Cevap: Bir kişi sağlıklı düşünemeyecek ölçüde öfkeli iken karısını boşadığını ifade etse talak vuku bulmaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İbn Teymiyye ve İbn Kayyim’a göre aşırı öfke halinde talak vuku bulmaz.¹⁴⁸

Tercih Sebebi: Aile gibi önemli bir kurumun sona ermesi aile fertlerini derinden etkileyen bir durumdur. Bu sebeple

¹⁴⁷ Cessâs; *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 2/432; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/86.

¹⁴⁸ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *İslâmü'l-muvakkıîn an Rabbi'l-âlemin*, thk. Muhammed Abdüselam (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991), 3/47; 4/40.

mümkün mertebe talakın vuku bulmadığını ifade eden ictihadların ifta faaliyetinde tercih edilmesi en isabetli yoldur.

Aileyi sona erdirmeye yönelik tam bir bilinç ve irade içinde olmadan kullanılan lafızlar ile talakın vuku bulunduğunu söylemek, insanları hile ve dolambaçlı yollar aramaya sevk etmektedir. Bu tür çareler aramak yerine talakın bu durumda gerçekleşmediğini kabul ederek çözüme gitmek en makul olanıdır.

Talakta Şüphe Duyan Kişi

Soru: Bir adam eşine boşama lafzını söyleyip söylemediğinde şüpheyi düşerse talak gerçekleşir mi?

Cevap: Bir adam karısına karşı boşama lafzını söyleyip söylemediğinde şüpheyi düşse talak gerçekleşmez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre eşine karşı boşama iradesini kullanıp kullanmadığında şüphe eden adama bir şey lazım gelmez. Talak vuku bulmaz.¹⁴⁹

Tercih Sebebi: Ailenin dağılması gibi ciddi bir meselede tevehhüme ve şüpheyi itibar edilmemelidir.

Toplumun temel taşı mesabesinde olan aile yuvasının öneminden dolayı mümkün mertebe ailenin devamını sağlayan görüşler tercih edilmelidir.

İnsanların vesveseye düşebildikleri konulardan birisi de talaktır. Vesveseye kapıyı kapatmak için şüphe ve tereddüt durumlarına itibar edilmemelidir.

¹⁴⁹ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, 2/425; Mâverdî, *el-Hâvî*, 10/272; Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/299.

Evli Olmayanın Talakı

Soru: Henüz evlenmeden evleneceği kadını boşadığını söyleyen kişi o kadından boşanmış olur mu?

Cevap: Nikâh yapmadan önce evleneceği kadını boşadığını söyleyen kişinin bu beyanı ile talak gerçekleşmez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre nikâhtan önce genel olarak kadınları ya da bir kadını kastederek boşadığını ifade eden kişi hakkında talak hükümleri gerçekleşmez.¹⁵⁰

Tercih Sebebi: Gençler arasında aile kurmanın teşvik edilmesi gerekir. Çünkü aile birlikteliğinin azaldığı toplumlarda bireysellik, sıla-i rahim bağının kopması, yalnızlık, kimsesizlik gibi birçok problemin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu sebeple fikhî görüşler arasında tercihte bulunurken mümkün mertebe talakın gerçekleşmediği görüşün alınması isabetli olacaktır.

Kişinin belki cahillik ya da kızgınlık sonucu önceden söylemiş olduğu talak ifadesi ile ömür boyu bağlı kalması aile kurma bakımından o erkeğin önünde ciddi bir engel olacaktır.

Bir Mecliste Üç Talak

Soru: Bir adam eşine aynı anda üç defa boşadığını söylerse kaç talak söz konusu olur?

Cevap: Adamın karısına aynı mecliste birden fazla talak ifadesini kullanması durumunda üç talak gerçekleşmez. Aralarında beynûnet-i kübrâ söz konusu olmaz.

¹⁵⁰ Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye*, 4/175; Mâverdî, *el-Hâvî*, 10/25; Rîmî, *el-Menâî'l-bedâi*, 2/244; Müzenî, *el-Muhtasar*, 5/291.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İbn Teymiyye'ye göre, aynı mecliste birden fazla boşamalar tek talak sayılır.¹⁵¹

Tercih Sebebi: Toplumun temel yapısını oluşturan aile birlikteliğinin mümkün mertebe devamını sağlayan ictihadların tercih edilmesi dinin temel gayelerine muvafıktır.

Birbirlerinden ebediyyen ayrılma niyeti olmayan bir erkeğin tek mecliste üç talak ifadesi kullanması sebebi ile eşinden üç talak ile ayrıldığına hükmedildiğinde evliliğin devamı için hileli yollara ve zorlama yorumlara başvurulmaktadır. Böyle bir sıkıntıya düşmemek için bu ifadenin üç talak kabul edilmemesi en isabetli tercihtir.

Şartlı Talak

Soru: Bir adam şu işi yaparsam ya da şu işi terk etmezsem karım boş olsun dese ve sözünün hilafına hareket etse talak gerçekleşir mi?

Cevap: Sözü kuvvetlendirme amacıyla şartlı talak lafzının kullanılması ile talak vuku bulmaz. Söze aykırı davranılırsa yemin keffareti ödemek gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İbn Teymiyye'ye göre bir adam boşamayı kastetmeyerek bir iş yapmak ya da yapmamak üzere şartlı talak beyanında bulunsa sözünün hilafına hareket ederse yemin keffareti vermesi yeterli olur.¹⁵²

Tercih Sebebi: Öfkeli iken talak lafzı kullanılması bahsinde ifade edildiği üzere; aileyi sona erdirmeye yönelik tam bir bilinç ve irade içinde olmadan kullanılan lafızlar ile talakın vuku bulduğunu söylemek, insanları hileli ve dolambaçlı yollar aramaya sevk etmektedir. Bu tür çareler aramak yerine

¹⁵¹ Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 123.

¹⁵² Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 124.

talakın bu durumda gerçekleşmediğini kabul ederek çözüme gitmek en makul olanıdır.

Çağımızda aile kurumunun zayıfladığı, ailenin kurulması ve devamının sağlanması için devletlerin politikalar geliştirilmeye çalıştığı bir gerçektir. Böyle bir ortamda fakih, ailenin önemini farkında olarak mümkün mertebe ailenin devamını sağlayan ictihadları tercih etmelidir.

Süt Kardeşlik

Soru: Bir iki defa bir kadından süt emen çocuk, o kadının çocukları ile evlenebilir mi?

Cevap: Beş ayrı zamanda süt emmedikçe o kişinin çocukları ile evlenmesine mani yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre bir kişi ilk iki yaşı içinde fasıllı olarak beş defa süt emmedikçe nikâha mani olan süt hısımlığı doğmaz.¹⁵³

Tercih Sebebi: Evlenip uzun yıllar geçtikten ve çocuk sahibi olduktan sonra eşlerin aynı kadından süt emdikleri ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda süt hısımlığı doğması için ilave şartlar ileri süren görüşler aile birlikteliğini koruyabilmeye yardımcı olmaktadır.

Aile İçi Problemlerde Hakemlerin Yetkisi

Soru: Evliliklerinde problem olan, ciddi anlaşmazlık içinde olan eşlerin durumunu ele alan tarafların belirlediği hakemlerin ayrılığa karar verme yetkileri var mıdır?

Cevap: Eşler arasında şiddetli geçimsizlik olması durumunda her iki tarafın hakemleri bu aile birliğinin devam edemeyeceği

¹⁵³ Şâfiî, *el-Ümm*, 5/29-30; Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 2/314; Hırakî, *Muhtasar*, 119; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye*, 4/380.

düşüncesine ulaştıklarında tefrik kararı alabilirler ve bu karar geçerli olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî Mezhebine göre hakemler sadece vekil konumunda değildir. Eşlerin ayrılmasına onlardan vekâlet ya da izin almadan karar verebilirler.¹⁵⁴

Tercih Sebebi: Hakem kararının geçerliliğini eşlerin onayına ve vekâletine bağlı kılmak hakemlik müessesesinin gücünün büyük oranda ortadan kalkmasına sebep olmaktadır.

Hakem kararının tarafları bağlayıcı olması, dayanılması güç olan hatta âdeta işkenceye dönen evlilik birlikteliğine katlanma mecburiyetini sona erdirecektir.

Nafakası Karşılanmayan Kadının Tefrik Talebi

Soru: Bir erkek karısının nafakasını karşılamaması durumunda kadın tefrik davası açabilir mi?

Cevap: Nafakası karşılanmayan kadın kocasından ayrılmak üzere tefrik davası açabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Hanbelî ve Şâfiî mezheplerine göre nafakası temin edilmeyen kadın kocasından ayrılmak üzere mahkemeye başvurabilir.¹⁵⁵

Tercih Sebebi: Kadın evlilik birlikteliğinde iken kocası tarafından nafakası karşılanmadığında sıkıntıya düşeceği açıktır. Mahkemeye durumu intikal ettirip aralarının tefrik edilmesi ile bu zarardan ve zorluktan kurtulabilecektir.

Erkekler eşlerinin nafakalarını karşılamadıklarında tefrik ile karşı karşıya kalacaklarını bildiklerinde nafaka temini hususunda daha hassas ve özverili olurlar.

¹⁵⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/140.

¹⁵⁵ Hırakî, *Muhtasar*, 121; Nevevî, *el-Mecmu'*, 18/286; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/90.

İstimna (Mastürbasyon)

Soru: İstimna (mastürbasyon) caiz midir?

Cevap: Sağlığa zarar vermemek, harama bakmamak ve dokunmamak, evlilik hukukunu çiğnememek, evlilikten uzak kalmaya bahane haline getirmemek şartıyla günaha ve zorluğa düşme durumu varsa istimna caiz olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ahmed b. Hanbel’e göre evlenme imkânı olmayanların günaha düşme korkusu, sıkıntıya/zorluğa düşme durumu varsa istimna caiz olur.¹⁵⁶

Tercih Sebebi: Sağlığa zarar vermemek şartının olmasının sebebi, İslâm’da canın, sağlığın korunması, zarûrât-ı dîniyye kapsamında olup öncelikli olarak korunma mecburiyeti vardır. Ruh ve beden sağlığını tehlikeye atacak ölçüde bir sıklıkta istimna yapılması dinen doğru olmayacaktır.

129

Harama bakmamak ve dokunmama şartının olmasının sebebi, bir erkeğin yabancı bir kadına şehvetli olarak bakması ve dokunması; aynı şekilde bir kadının yabancı erkeklere bu gözle bakmaları ve dokunmaları haramdır.¹⁵⁷ İstimna, harama götüren değil, haramdan uzaklaştıran bir fonksiyon görmelidir ki caiz olsun.

Evlilik hukukunu çiğnememe şartının olmasının sebebi, nikâh birlikteliğinin hedeflerinden birisi de cinselliğin yaşanmasıdır. Eşinden cinsel manada istifade sadece erkek için değil, kadın için de bir haktır. Hak sahibine hakkının verilmesi temel ilkedir. Bu sebeple istimna, eşini mağdur eden bir uygulamaya

¹⁵⁶ Mansur b. Yunus b. Salahiddin el-Buhûfî, *el-Minahü’ş-şafiyyat bi-şerhi müfredati’l-İmam Ahmed* thk. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak (Riyad: Dâru Künûzi İşbiyyâ, 2006), 2/587; Rîmî, *el-Menâi’l-bedâi*, 2/235.

¹⁵⁷ Bk. Nûr Suresi, 24/ 30-31.

yol açması ve evlilik hukukunun yerine getirilmesine engel olması durumunda caiz olmayacaktır.

Evlilikten uzak kalmaya bahane haline getirmeme şartının olmasının sebebi, İslam dini evlilik birliğine önem vermiş ve Müslümanları evlenmeye teşvik etmiştir. Evliliğin cinsellikten başka, yeni nesli yetiştirmek, kültür-bilgi aktarımını sağlamak, akrabalık bağına genişletmek ve güçlendirmek, yalnızlığı paylaşmak gibi fonksiyonları da vardır. İstimna, bir toplumda evlilik kurumuna ilgiyi azaltırsa istimnanın gayri meşru olduğuna hükmedilecektir.

V - MÜLKİYET HAKKI

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Mülkiyet hakkı konularında icthadlar arasında tercihte bulunurken insanlar arasında çıkması muhtemel olan kavga, anlaşmazlık gibi problemlerin asgariye indirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla önleyici tedbir ihtiva eden görüşler tercih edilmiştir.

Resmî süreçlere itibar edilmesi mülkiyet hakkının tespitinde önemli olması sebebi ile kamu otoritesine bu alanda yetki tanımı yapılmıştır.

Günümüzdeki devlet yönetim anlayışı ve kamunun toprak üzerindeki hâkimiyet telakkisine dikkat edilmiştir.

İnsanların başkalarının mallarını korumada yaygın olarak lakayt ve özensiz davrandıkları gözlemine dayalı olarak, mağduriyete yol açmamaya yönelik tercihlerde bulunulmuştur.

Örfen kabul edilen ve yaygın teamül olan hususlar, hüküm verirken göz önünde tutulmuştur.

II- Sorular ve Cevapları

Bitişik Komşunun Şüf'a Hakkı

Soru: Bitişik tarla komşum bana haber vermeden tarlasını başkasına sattı. O tarlayı benim alma hakkım var mıdır?

Cevap: Akarda bitişik komşuluk şüf'a hakkı sebeplerinden birisidir. O tarlayı satılan fiyata sizin alma hakkınız bulunmaktadır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre akarda ortaklık, irtifak haklarında ortaklık ve bitişik komşuluk şüf'a hakkı doğuran sebeplerdir.¹⁵⁸

Tercih Sebebi: Hukukun temel görevi ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözmek olduğu gibi, muhtemel problemlere daha ortaya çıkmadan önleyici tedbirler almak da hukukun bir misyonudur. Şüf'a hakkını, ileride çıkması muhtemel anlaşmazlıkları önleyen bir tedbir olarak görmek mümkündür. Bu sebeple Şüf'a hakkını ortaklıkla sınırlandırmamak toplumda insanlar arasında daha az problem çıkmasına yardımcı olacaktır.

Komşuluğa dayalı olarak tanınan şüf'a hakkını kullanan kişi istemediği ve kendisine zarar vereceğini düşündüğü insanlarla komşu olmayarak muhtemel sıkıntılardan ve zararlardan kurtulmaktadır.

132

Ölenin Şüf'a Hakkı

Soru: Ortak olan kişi hissesini sattığında şüf'a hakkını kullanarak o hisseyi almak isteyen kişi bu süreçte vefat ederse mirasçılarının şüf'a hakkı var mıdır?

Cevap: Ölenin mirasçılarının şüf'a hakkı vardır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre şüf'a hakkı olan kişinin ölmesi durumunda şüf'a hakkı mirasçılara ait olur.¹⁵⁹

Tercih Sebebi: Bir gayrimenkul satımında ortaklara, komşulara şüf'a hakkı tanınmasının pek çok hikmeti bulunmaktadır. Bu hak tanınarak ileride doğması muhtemel

¹⁵⁸ Mevsilî, *el-Muhtar*, 62.

¹⁵⁹ Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud el-Begavî, *et-Tehzib fî fikhi'l-inam eş-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 4/359; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 4/228; Cessâs, *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 4/249.

anlaşmazlıkların önü alınmış olmaktadır. Arazinin ve evin daha az bölünmesi sağlanmaktadır. İstemediği kişilerle ortak olmak istemeyen kişilere bir fırsat sunulmaktadır. Mirasçılara şüf’a hakkı tanındığında benzer faydalar elde edilecektir. Şüf’a hakkı tanınmadığında ise ölünün mirasçıları ile o akarın diğer ortakları ve komşuları arasında kavga, anlaşmazlık gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkabilecektir.

Mevat Arazi

Soru: Kimsenin sahip olmadığı, yerleşim alanından uzak kıraç bir araziyi ekilebilir hale getirsem o arazi benim mülküm olur mu?

Cevap: Kamu yönetiminin izni ve bilgisi dâhilinde mevat arazinin ihyası ile arazinin mülkiyetinin elde edilmesi mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Hanîfe’ye göre şehre yakın ya da uzak olan bir mevat araziye ihya eden kişi, devlet başkanının izni ile oranın sahibi olur.¹⁶⁰

Tercih Sebebi: Günümüzde mevat arazide kamu otoritesini devre dışı bırakmak, devlet yönetim anlayışı ve kamu malı üzerindeki hâkimiyet telakkisi bakımından kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir.

Mülkiyet tesisinde resmî süreçler olması hakkın tespitine yardımcı olmasının yanında, muhtemel mağduriyetlere ve anlaşmazlıklara da engel olacaktır.

Âriyetin Tazmini

Soru: Arkadaşıma ödünç olarak verdiğim telefon onun elinde iken kırıldı. Zararı tazmin etmesi gerekir mi?

¹⁶⁰ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, 3/518.

Cevap: Bir eşya ödünç (âriyet) olarak verildiğinde onu elinde bulunduran kişi istemeden de olsa mala zarar vermesi durumunda malı tazmin etmesi gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre âriyet tazmin gerektiren akitlerdendir. İhmal ve kusuru olsun olmasın eşyayı elinde bulunduran kişi malın telef olması halinde tazmin eder.¹⁶¹

Tercih Sebebi: Âriyetin kasıt ve kusur olmadıkça tazmini gerekmeyen emanet akitleri grubunda değerlendirilmemesinin temel sebebi, insanların başkalarının mallarını korumada yaygın olarak lakayt ve özensiz davranmalarıdır.

Yaşadığımız toplumda genel kabul ve örf de eşyanın ödünç alınması durumunda aynıysa geri teslim edilmesi, zarara uğramışsa da tazminidir. Örfen bu durum baştan kabul edilip, tasrih edilmiş gibidir.

Ecîr-i Müşterekin Sorumluluğu

Soru: Kuru temizlemeciye bıraktığım ceket makine arızası sebebi ile tahrip oldu. Dükkân sahibi tazmin ile sorumlu mudur?

Cevap: Kuru temizlemeci genel afet gibi olağandışı bir durum olmadığı sürece dükkâna bırakılan ceketini tazminle sorumludur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine ve Hanefî mezhebinde İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre karşı konulamayacak bir durum sebebi ile zarar ortaya

¹⁶¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 3/250; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/289; İbnü'd-Dehhan, *Takvîmü'n-nazar*, 1/415; Dîmaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme*, 171.

çıkmadığı sürece dükkân sahibi bırakılan eşyadan sorumlu olup zararı tazmin eder.¹⁶²

Tercih Sebebi: Esnafa bırakılan eşyanın emanet akdi grubuna dâhil edilmesi durumunda bu eşyanın korunması hususunda gereken itina gösterilmemektedir.

Müşteriye malı hususunda güvence verilmesi bu tür akitlerin daha çok yapılmasına ve ekonomik faaliyetin artarak devam etmesine katkı sunacaktır. Dolayısıyla bu sürecin satıcı konumunda olanlar için de olumlu sonuç doğurması beklenmektedir.

Âriyetin Başkasına Verilmesi

Soru: Âriyet olarak alınan eşya kullanması için başkasına verilebilir mi?

135

Cevap: Âriyet olarak alınan eşya, sahibinden habersiz olarak âriyet ya da kira akdi ile başkasının kullanımına verilemez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî mezhebine göre âriyet olarak alınan mal/eşya sahibi izin vermeden başkasına ödünç olarak verilemez.¹⁶³

Tercih Sebebi: Yaşadığımız toplumda ödünç alınan eşyanın başkasına habersizce verilmesi örf-âdete aykırıdır. Böyle yaygın bir teâmül bulunmamaktadır.

Âriyet alınan eşya izin alınmadan başkasına verildiğini eşyanın sahibi duyduğunda bundan memnun olmayacak ve aralarında anlaşmazlık, kavga ve küslük doğabilecektir.

¹⁶² Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 4/85; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/403.

¹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/168; Dımaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme fi ihtilâfî'l-eimme*, 171.

Âriyet eşyanın başkasına ödünç verilmesi eşyanın zarara uğrama veya geri teslim edilememe ihtimallerini artırmaktadır. Tek bir elde duran eşya ile birkaç el değiştiren eşya tahrip olma bakımından da aynı olmayacaktır.

Âriyet verenin taleplerine aykırı davranılmamalıdır ki, bu kişi eşyasını ödünç vermeye devam etsin. Aksi durumda bir daha âriyet vermemeye karar verebilir. Bu da o eşyadan ileriki zamanda yaralanma ihtimali olan kişilerin aleyhinedir.

Lukatanın Mülk Edinilmesi

Soru: Lukata (Buluntu) mal, sahibine ulaşılamayınca bu malı bulan kişinin olur mu?

Cevap: Lukata mal üzerinde sahibine ulaştırmak için yapılması gereken hususlar tamamlandıktan sonra bunu bulan kişinin zengin veya fakir olmasına bakılmaksızın bu kişinin mal üzerinde şahsî tasarrufta bulunması caiz olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre lukata malı bulan ister zengin, ister fakir olsun üzerinden duyuru yapıp bir yıl geçtikten sonra sahibine ulaşılamayınca bu maldan yararlanması caiz olur.¹⁶⁴

Tercih Sebebi: Lukata mal üzerinde gereken sorumluluklar yapıldıktan sonra bunu bulan kişiye ait olacağını kabul etmek, zengin fakir fark etmeksizin herkesin lukataya özen göstermesini ve gördüğü zaman bu malı sahibine ulaştırmak üzere almasını sağlayacaktır. Sadece fakirlere mülkiyet hakkı tanımak ise zenginlerin bu sorumluluğu üstlenmekten geri durmasına sebep olabilecektir.

¹⁶⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/111; Şâfiî, *el-Ümm*, 4/70.

Ortak Malda Hissenin Hibesi

Soru: Bir kişi ortak olduğu taksimi mümkün bir maldaki ya da akardaki hissesini taksimden önce hibe edebilir mi?

Cevap: Ortak olunan malın taksimi mümkün olup olmaması fark etmeksizin hisseli bu malda kişi kendi hissesini başkasına hibe edebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre şayi hisse içeren malda (müşa‘) hissenin hibesi mümkündür. Bu malın taksim olup olmaması fark etmez.¹⁶⁵

Tercih Sebebi: İnsanlara mülkiyetleri üzerinde tasarruf yetkisi bakımından mümkün merteye cevaz kapısını açan görüşlerin tercih edilmesi genişlik ve kolaylık sağlayacaktır.

Hibede Kabz Şartı

137

Soru: Bir kişi sözlü olarak bir eşyasını başkasına hibe ettiğini söylemesi ile akit kurulmuş olur mu?

Cevap: Hibenin geçerliliği için malın teslimi gerekir. Sadece sözlü beyana dayalı olarak hibe akdi bağlayıcı olmaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Şâfiî mezheplerine göre kabz hibede sıhhat şartıdır.¹⁶⁶ Fakihlerin çoğunluğuna göre hibe edilen mal icap ve kabul ile bağışlayanın mülkiyetinden çıkmaz; bağışlayanın bu malı teslim yükümlülüğü, bağışlananın da talep hakkı doğmaz. Kabz öncesi bağışlayan isterse hibesinden ahlâken doğru olmasa bile hukuken rücû edebilir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/141; Mâverdî, *el-Hâvî*, 7/534.

¹⁶⁶ Mevsilî, *el-İhtiyar*, 394, İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/142; Mâverdî, *el-Hâvî*, 7/536.

¹⁶⁷ Ali Bardakoğlu, “Hibe”, *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hibe> (03.07.2025).

Tercih Sebebi: İnsanlar zaman zaman şaka, eğlence veya mübalağa amaçlı olarak bazı mallarını, eşyalarını karşısındaki kişiye hibe ettiğini söyleyebilmektedirler. Bu tür sözlerin derhal bağlayıcı bir akit olarak görülmesi niza ve ihtilafa sebep olabilecektir. Hibede kabz şartı olunca, sadece gerçek manada hibe kastının olduğu durumlarda akit kurulmuş olacaktır.

VI - TİCARET HAYATI

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Fıkıhın ana kurallarını ihmal etmeyecek şekilde piyasada serbestlik ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi esas alınmıştır. Bu bağlamda, akitlerde genel olarak cevaz veren görüş tercih edilmiştir.

Beklenmeyen sebeplere dayalı olarak meydana gelen şartlara uygun çözümler sunularak tarafların karşılıklı olarak zarara uğramaması hedeflenmiştir.

Genel zarar ile özel zarar karşılaştığında özel zarar tercih edilmiştir. Zarar ile yarar çatıştığında zararın önlenmesine öncelik verilmiştir.

Akitlerin meşruiyetinin tespitinde zaman zaman örfe göre hüküm verilmiştir.

Toplumda günah davranışların yaygınlaşmasına yardımcı ve destekçi olmamak; iyiliklerin yayılmasına katkı sunmak hedeflenmiştir.

Tarafların zarara uğramadan işlem yapabilmelerine yönelik tercihte bulunulmuştur.

Ticarî süreçte sıkıntı, zorluk gibi olumsuzlukların ortadan kaldırılıp, kolaylık ve ruhsat ifade eden hükümlerin tercihi esas alınmıştır.

Hükümlerin teşrî' gayesine uygun hareket edilmesi hedeflenmiştir.

Akit yapan taraflar arasında kin, düşmanlık ve kavga doğurabilecek tercihler yapılmamıştır.

Fırsatçılık yapan ve bencilce davranan insanlara ruhsat kapıları kapatılmıştır.

İnsanlar için fayda ve maslahat içeren tercihte bulunulmuştur.

II- Sorular ve Cevapları

Kadının Sütünü Satması

Soru: Kadın süt ihtiyacı olan çocuklara sütünü satabilir mi?

Cevap: Kadın süt ihtiyacı olan çocuklara sütünü satabilir. Ancak süt akrabalık doğacağı için ileriki yıllarda tereddüde yol açmayacak şekilde hangi çocuğa süt verildiği/satıldığı delil ve belge ile kayıt altına alınmalıdır. Kadının sütünü satmasının caiz olması, kurlsız ve kayıtsız olarak işletilen süt bankalarının meşruiyeti için kullanılamaz.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre kadının sütünün satılmasında kerahiyet yoktur, satılabilir.¹⁶⁸

Tercih Sebebi: Yeni doğan bebeklerin sağlığı için anne sütü oldukça öneme sahiptir. Kendi annesinden süt emme imkânı olmayan çocukların başka kadının sütü ile beslenmesi fayda ve maslahat içermektedir.

Ücret karşılığı süt bulma ihtimali ücretsiz olarak temin etmeye göre daha kolaydır. Çünkü ücret kazanma talebi kadınların bu zahmete katlanmasında teşvik unsuru olacaktır.

Çocuğa süt vermek bir iyiliktir. İyiliğe maddi olarak katkı sunmak iyiliğin yaygınlaşmasına zemin hazırlayacaktır.

¹⁶⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, 9/254; Bûsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, II, 46; Bağdâdî, *Uyünü'l-mesâil*, 423.

Müsâkât Ortaklığı

Soru: Müsâkât (çıkacak ürünü belli bir oranda paylaşmak üzere meyve bahçesi veya üzüm bağı sahibiyle bunların bakım ve sulamasını üstlenecek işletmeci arasında sözleşme yapılması)¹⁶⁹ caiz olur mu?

Cevap: Müsâkât akdi caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Hanbelî mezhepleri ve Hanefî mezhebinde İmameyn’e göre müsâkât akdi meyvesi olan ürünlerde genel olarak caizdir.¹⁷⁰ İmam Şâfiî hurma ağacı ve üzüm bağında caiz olacağını ifade etmiştir.¹⁷¹

Tercih Sebebi: Akitlerde genel olarak cevaz veren görüşün tercih edilmesi tarafların, dolayısıyla da toplumun menfaatinedir.

141

Ticarî işlemlerde kısıtlayıcı olmak piyasanın küçülmesine ve para kazanma imkânının daralmasına yol açarken; fikhın ana kurallarını ihmal etmeyecek şekilde serbestlik anlayışına sahip olmak ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesine ve maddi gelir fırsatlarının artmasına yol açacaktır.

Müsâkât akdi örf-âdete aykırılık taşımayan akitlerdendir.

Meclis Muhayyerliği

Soru: Satıcı ve müşterinin akit sözleşmesini imzaladıktan sonra, satış mahallinden ayrılmadan bu yapılan akitten vaz geçme hakları var mıdır?

¹⁶⁹ Hamdi Döndüren, “Müsâkât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakat> (07.10.2024).

¹⁷⁰ Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 591; Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 84; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/291; Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye*, 3/1021.

¹⁷¹ Mâverîdî, *el-Hâvî fi fikhî'l-Şâfi*, 7/363.

Cevap: Satıcı ile alıcı arasında icap ve kabul sonrasında akit tamamlanır. Meclis muhayyerliği yoktur. Dolayısıyla akdin bağlayıcılık kazanması için satış mahallinin terk edilmesi gerekli değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre akit yapıldıktan sonra taraflar fiziken aynı mekânda olmaya devam etseler bile muhayyerlik hakları kalmamıştır.¹⁷²

Tercih Sebebi: Yaşadığımız ülkede akitler icap ve kabul ile tamam olmaktadır. Bedenen tarafların ayrılmasına dayanan meclis muhayyerliği uygulamada yoktur. Örf ve âdetin hükme etkisi göz önüne alınarak taraflar için akitlerde bu şekilde meclis muhayyerliğinin olmadığı görüşü tercih edilmiştir.

Köpek Satışı

142

Soru: Köpeklerin para ile satılması caiz midir?

Cevap: İnsanların bekçilik, avcılık gibi amaçlarla yararlandıkları köpeklerin satışı caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre köpeklerin satışı caizdir. Köpekler bekçilik, avcılık gibi amaçlarla yararlanılan hayvanlardır.¹⁷³

Tercih Sebebi: İnsanların bir işle meşgul olmaları, o uğurda sıkıntıya katlanmaları ve zamanlarını harcamaları için teşvik unsurlarına ihtiyaç vardır. Para kazanma fırsatı bu konuda kuvvetli bir motivasyondur. Emek vererek yetiştirdiği ve eğittiği köpekleri satarak para kazanan kişi, tekrar aynı faaliyete devam eder. Böylelikle bekçilik ve avcılık gibi alanlarda ihtiyaç duyulan köpeklerin piyasa arzı sağlanmış olur.

¹⁷² Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 3/46; Mâzerî, *Şerhü't-Telkin*, 2/519.

¹⁷³ Mevsilî, *el-İhtiyar*, 185; Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesail*, 291.

Daha önce de ifade edildiği üzere, akitlerde genel olarak cevaz veren görüşün tercih edilmesi tarafların, dolayısıyla da toplumun menfaatinedir.

Kira Akdinde Mirasçılarının Hakkı

Soru: Kira akdi taraflardan birisinin vefatı ile sona erer mi?

Cevap: Normal şartlar altında kira akdi tarafların ölmesi ile değil, kira süresinin sonuna gelmesi ile sona erer. Ancak kiralanan yer ölenin bizzat işletebildiği bir vasıfta ise veya orayı mirasçıların aynı şartlarda kullanma imkânı yoksa kira akdinin sona erdiğine hükmedilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre kira akdi tarafların ikisinin ya da birisinin vefatı ile akit sona ermez.¹⁷⁴

Tercih Sebebi: Kira akdinin taraflardan birisinin vefatı ile sona ermesi, kira verenin yeni kiracıyı hemen bulamaması sebebi ile maddi kaybına yol açabilir. Kira verenin mülkü ile ilgili yaptığı planlamanın aniden bozulmasına yol açar.

Kira akdinin devam etmesi kiracının mirasçılarının lehinedir. Muris oraya belirli yatırım yapmış olabilir, süresi içinde mirasçılar o malın menfaat mülkiyetinden istifade etmiş olurlar.

Kiralanan yerin veya malın ölen kiracının kullandığı şekilde mirasçılarının kullanma imkânı olmadığında kira akdi ortaya çıkan bu mücbir sebebe dayalı olarak sona ermiş olur. Böylelikle her iki taraf da zarara uğramamış olur.

¹⁷⁴ Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilâfiyye*, 3/996; Rîmî, *el-Menâi'l-bedâi*, 2/88; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-mü ctehid*, 4/17.

Kira Akdinin Feshi

Soru: Üniversiteyi kazanan çocuğumun kalması için bir ev kiraladım. Çocuk okula devam edemedi ve kaydı silindi. Kira akdini süresi dolmadan sona erdirebilir miyim?

Cevap: Kira akdinde normalde süre bağlayıcıdır. Ancak kira akdini bozmayı gerektiren bir özrün ortaya çıkması durumunda mülk sahibinin fiilî zararının ödenmesi şartıyla kira akdi feshedilebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre kira akdini bozmayı gerektiren bir özrün ortaya çıkması durumunda karşı tarafın fiilî zararının ödenmesi şartıyla¹⁷⁵ kiracıya fesih hakkı tanınır.¹⁷⁶

Tercih Sebebi: Beklenmeyen ve elde olmayan sebeplere dayalı olarak meydana gelen şartlara uygun çözümler sunulurken tarafların karşılıklı olarak zarara uğramaması hedeflenmiştir.

Kullanılma imkânı kalmadığı halde kira akdi talep etmek kiracının zarara uğraması demektir. Zor durumda olana yardımcı olmak erdemli bir davranıştır.

Haram Mal Nakliyesi

Soru: Marketlere içki nakliyesi işinde çalışmak caiz midir?

Cevap: İçki nakliyesinde çalışmak caiz değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî mezhebi ve çoğunluk ulemaya göre haram menfaatler üzerine icâre akdi yapmak caiz değildir.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Ali Bardakoğlu, “İcâre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/icare> (20.01.2025).

¹⁷⁶ *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, 4/458; Rîmî, *el-Menâî'l-bedâ*, 2/85; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/16.

¹⁷⁷ Rîmî, *el-Menâî'l-bedâ*, 2/80.

Tercih Sebebi: Haram olan bir işin toplumda yaygınlaşmasına katkı sunmak vebaldır, günahıdır.

Muhayyerlik Süresi

Soru: Satış esnasında geri verebilirim diye aldığım eşyada kaç gün muhayyerlik hakkım vardır?

Cevap: Şart muhayyerliğinde süre eşyanın niteliğine göre değişir. İhtiyaç oranı kadar süre tanınır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ve Hanefî mezhebinde İmameyn’e göre muhayyerlik süresi akdin konusuna göre değişir. İhtiyaç oranında muhayyerlik tanınır. Muhayyerlik üç gün ile sınırlı değildir. Farklı süreler belirlenebilir.¹⁷⁸

Tercih Sebebi: Örf-âdete ve piyasa teamülüne göre farklı eşyalar için farklı sürede muhayyerlik tanınması normal ve tabiidir.

Muhayyerlik için farklı süreler belirlenme hakkının olması tarafların menfaatinedir.

Piyanın kendi tabîî şartlarında hareket etmesine fırsat tanımak için akitlerde fukahanın ittifak ettiği hususlara aykırı olmamak üzere mümkün mertebe serbestlik ifade eden görüş tercih edilmelidir.

Muhayyerlik Hakkının Mirasla İntikali

Soru: Muhayyerlik şartı ile yapılan bir satım akdinde, muhayyerlik talep edenin vefat etmesi durumunda, mirasçıları bu hakkı kullanabilir mi?

¹⁷⁸ Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/24; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 3/499; İbnü'd-Dehhan, *Takvimü'n-nazar*, 1/280; Büsnevî, *Câmiü'l-mezâhib*, II, 19; Cessâs; *İhtisaru İhtilâfî'l-fukaha*, 3/51.

Cevap: Şart muhayyerliği hakkı, mirasa konu olur. Kişinin vefat etmesi durumunda mirasçıları tarafından bu hak kullanılabilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre ölen kişinin satım akdindeki şart muhayyerliği hakkı mirasçılarına intikal eder.¹⁷⁹

Tercih Sebebi: Şart muhayyerliği hakkının miras ile intikali mirasçıların menfaatinedir. Akdin diğer tarafı baştan bu hakkı kabul ettiğine göre muhayyerlik hakkının mirasçılar tarafından kullanılması onun doğrudan zararına değildir. Çünkü bu hakkın kim tarafından kullanıldığının onun için fazla bir önemi yoktur.

Bir akdin başlangıçta muhayyerlik şartı ile kurulması, yapılan bu akdin devamı ile ilgili tereddütler olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla baştan bu şekilde kurulan akdin taraflardan birisinin vefat etmesi ile hemen bağlayıcılık kazanması yerine mirasçılara söz hakkı verilmesi akitlerdeki rıza prensibine daha mutabık gözükmektedir.

Sipariş Akdinin Bağlayıcılığı

Soru: Marangoza kitaplık yapma siparişi verdim. Ürün hazır olduğunda vaz geçme hakkım var mıdır?

Cevap: Sipariş verilen ürün baştan anlaşıldığı şekilde yapılmışsa ürünü almaktan vazgeçme hakkı yoktur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Ebû Yûsuf'a göre usta siparişi tarif edildiği gibi hazırlanmışsa sipariş veren için görme muhayyerliği yoktur.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Cessâs; *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha*, 3/53; Mâzerî, *Şerhü'l-Telkin*, 2/546; Nevevî, *el-Mecmu'*, 9/211; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/273.

¹⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/243.

Tercih Sebebi: İstenildiği şekilde imal edilmesine rağmen, alıcıya vaz geçebilme hakkı tanımak üreticinin, esnafın zarara uğramasına yol açacaktır.

Toplumdaki örf-âdet, siparişe uygun imal edilen eşyada görme muhayyerliğinin olmamasıdır.

Siparişe uygun imal edilen eşyanın alımından vaz geçilmesi taraflar arasında kin, düşmanlık ve kavga doğurabilecektir.

İstisna’ akdi, insanların ihtiyaçları sebebi ile istihsanen caiz görülen bir akitir. Siparişin teslim esnasında vaz geçebilme hakkı tanınması, üreticilerin bu tür akit yapmaktan kaçınmalarına dolayısıyla da hizmet bekleyenlerin zararına yol açacaktır.

Kaporalı Satış

Soru: Bir eşya alırken satıcı kapora istiyor. Alışveriştan vazgeçersem ödediğim meblağı iade etmeyeceğini söylüyor. Bu şekilde alış-veriş yapmakta bir sakınca var mıdır?

Cevap: Alış-verişte kapora ödenmesi caizdir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Kaporalı satış (urbûn) Hanbelî mezhebine göre caizdir.¹⁸¹

Tercih Sebebi: Alım satım esnasında müşteriden kaparo talep edilmesi ticarî olarak bir örf halini almıştır.

Kaporanın caiz görülmemesi durumunda müşteriden kapora almadan satış yapmayan esnaftan insanların ihtiyaçları olan malları satın almaları mümkün olmayacaktır. Bu durum sıkıntıya yol açacaktır.

¹⁸¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 4/175.

Geç Tahliye Şartlı Satış

Soru: Evini satan kişi iki ay sonra tahliyeyi şart koşsa yapılan akit sahih olur mu?

Cevap: Evin satımında teslimin belirli bir süre geciktirilmesi (ileriki teslim tarihi net olarak belirlenerek) şart koşularak yapılan akit sahihtir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: İmam Mâlik, Leys b. Sa'd ve Hanbelî mezhebine göre satıcının belirli bir müddet daha evde oturmaya devam etme şartı koşmasında bir sakınca yoktur.¹⁸²

Tercih Sebebi: Günümüzde gayrimenkul satımında teslimin hemen yapılmayıp tespit edilen ileriki bir tarihte olması yaygın bir nitelik kazanmıştır. Ticarî örfe dayalı olarak bu görüş tercih edilmiştir.

148

İçerisinde meskûn bulunan bir gayrimenkulün satım anında teslimi çoğu zaman meşakkate sebep olmaktadır. Tarihi belirli bir şekilde bir müddet sonra teslim edebilme satıcı için kolaylık ve rahmet olmaktadır.

Selem Akdinde Malın Mevcudiyeti

Soru: Para peşin mal daha sonra teslim edilmek üzere yapılan selem akitlerinde malın piyasada vade süresince sürekli olarak mevcut bulunması şart mıdır, yoksa teslim zamanında mevcut olması yeterli midir?

Cevap: Selem akitlerinde malın piyasada vade süresince sürekli olarak mevcut bulunması şart değildir. Teslim zamanında mevcut olması yeterlidir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre müslümün fihin (seleme konu olan olarak

¹⁸² Cessâs; *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 3/136; Nemerî, *el-İstizkâr*, 6/297; İbn Kudâme, *el-Kâfî*, 2/22.

belirlenen malın) vade süresince sürekli olarak mevcut bulunması şart olmayıp, vade bitiminde normal şartlarda malın temin edilebilir olması yeterlidir.¹⁸³

Tercih Sebebi: Selem akdi, ihtiyaca mebni olarak meşru kılınan akitlerdendir. Selem yapılabilmesi için malın sürekli mevcut olmasını şart koşturmak, birçok mal üzerinde selem yapılamamasına yol açacaktır. İhtiyaç duyulan malın önceden satın alınabilme ruhsatı daraltılmış olacaktır.

Bugün piyasada var olan bir mal, ortaya çıkan çeşitli ulusal ya da uluslararası faktörlerin etkisi ile bir süre piyasada bulunmayabilir. Malın vade süresince sürekli olarak mevcut bulunması şart koşulursa bahsi geçen durumda selem akdinin sıhhati şüpheli hale gelecektir. Böyle bir şart koşulmadığında ise, teslim esnasında malın mevcut olması akdinin sıhhati için yeterli olacaktır.

Selem Akdi İle Hayvan Satışı

Soru: Hayvanların selem akdi yolu ile satışı caiz olur mu?

Cevap: Hayvanların genel vasıflarında tek düzelik yaygın olup, hayvanın sonra tesliminde büyük oranda niza çıkmayan durumlarda selem akdi yolu ile hayvanların satışı caiz olur. Ancak hayvanların selem ile satış işlemi sürekli problemlere yol açtığı istatistiki veriler ile tespit edildiği bölgelerde hayvanların selem akdine konu olması caiz olmayacaktır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre hayvanların selem akdine konu olması caizdir. Hanefî mezhebine göre ise caiz değildir.¹⁸⁴

¹⁸³ Rîmî, *el-Menâi'l-bedâi*, 1/498; Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/257; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/222.

¹⁸⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/262; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 5/187; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/209; Mâverî, *el-Hâvî fi fîkhi'ş-Şâfi*, 3/161.

Tercih Sebebi: Bu sorunun cevabında iki farklı ictihaddan istifade edilmiştir. Akitlerde niza çıkmadığı sürece cevaz ifade eden görüşün tercih edilmesi piyasanın hareketliliğine ve insanların gelir elde etmesi için alternatif yol bulmasına yardımcı olacağı için isabetli olacaktır. Ancak hukukî ihtilaflara yol açtığı görülen bölgelerde ise öncelik piyasa işlemlerinin çeşitliliğine değil, insanlar arasında niza ve problemlerin çıkmamasına verilerek bu tür akitlere cevaz vermeyen görüş tercih edilmelidir.

Karz Akdinde Vadenin Bağlayıcılığı

Soru: Borç alırken iki ay sonra geri ödeneceği ifade edilmişse bu süre dolmadan alacaklı parasını talep edebilir mi?

Cevap: Karz akdinde alacaklı ile borçlu borcun ödenmesinde vade belirlemişlerse bu vade bağlayıcıdır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre karz akdinde vade bağlayıcıdır.¹⁸⁵

Tercih Sebebi: Karz akdinde vade şartı bağlayıcı sayılmadığında borç alan kişi, her an borcun geri isteneceği yönünde bir endişe içinde olacağı için yapılan iyilik, tam olarak görevini ifa edemeyecektir. Karz-ı hasenin, teşrî' gayesine kısmen engel olan ve faydasını ciddi oranda azaltan bir durum ortaya çıkabilecektir. Karzda vadenin bağlayıcı olması, karz akdinin sadece bireysel ihtiyaçlar için değil ticarî olarak da kullanılabilir bir yöntem haline gelmesini katkı sunacaktır. Çünkü tüccarlar her ân kendisinden geri istenebilir bir borç ile ticarî bağlantılar kurma yolunu kolay kolay tercih etmezler.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Karâfî, *ez-Zahîra*, 5/295.

¹⁸⁶ Abdullah Durmuş, "Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 329-330.

Karz akdinin faizli işlemlere alternatif olabilmesi ve bu kapsamda tatbik edilmesi önerilen banka karz hesabı projesinin hayat geçmesi için¹⁸⁷ karzda vadenin bağlayıcı olması gerekir.

Ölünün Borçlarına Kefil Olmak

Soru: İnsan borçlu olarak ölüp de geride borcunu ödeyecek mal veya kefil bırakmazsa onun borçlarını üstlenmek mümkün müdür?

Cevap: Ölünün borçlarını bir kişinin üstlenmesi mümkündür.

Mezhlep/Fukaha Görüşü: Mâlikî ve Şâfiî mezhebi ile Hanefî mezhebinde İmameyn’e göre geride borcunu kapatacak mal bırakmayan ölünün borçlarını bir kişinin üstlenmesi caizdir.¹⁸⁸

Tercih Sebebi: Ölünün borçlarının üstlenilmesinin mümkün görülmesi hatta teşvik edilmesi alacaklıların mallarına, paralarına kavuşmalarına yardım edecektir.

Hayırlı ve sevaplı bir iş yapmak isteyenlerin bu davranışlarına destekleyici olmak toplumda iyiliklerin yayılmasına katkı sunacaktır.

Bir kişinin borcu ödenerek ahiret hayatına tevdi edilmesi onun fayda ve maslahatınadır. Borcu kapatılarak dünya hayatı sona ermiş olacaktır. Borçlarının kapsanması sebebiyle kul hakkı kapsamında uhrevî âlemde muaheze edilmemesi umulur.

İhtikâr (Karaborsacılık)

Soru: Hangi ürünlerde ihtikâr (karaborsacılık) yapmak caiz olmaz?

¹⁸⁷ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125-145.

¹⁸⁸ Rîmî, *el-Menâî'l-bedâi*, 2/3; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 552; Kâsânî, *Bedâiü's-sanâî*, 6/6.

Cevap: Karaborsacılık yasağı için ürün listesi belirlemek yerine, halkı zarara uğratan ve piyasanın normal işleyişini bozan her türlü şeyde ihtikâr (karaborsacılık) yasağının olduğunu kabul etmek gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine ve Hanefî mezhebinde İmam Ebû Yûsuf'a göre halkın zarara uğradığı, çarşıya zarar veren her şeyde ihtikâr yasağı vardır.¹⁸⁹

Tercih Sebebi: İnsanların zarara uğramamasını sağlamak asıldır. Serbest bir şekilde piyasanın işleyişi olumsuz eller tarafından kasten bozulması durumunda her türlü mal alımında halk için zarar, ziyan söz konusu olur.

*“Zarar-ı Âmmı Def’ İçin Zararı Hâs İhtiyar Olunur.”*¹⁹⁰ kâidesi gereğince genel zarar ile özel zarar karşılaştığında özel zarar tercih edilerek çoğunluğun zarara uğramaması sağlanır. Karaborsacının elindeki mallar gerekirse zorla sattırılarak umumun zararı engellenir.

*“Def-i Mefâsid Celb-i Menâfi'den Evladır.”*¹⁹¹ kâidesi gereğince bir konuda zarar ile yarar çatıştığında zararın önlenmesine öncelik verilir. Karaborsacı tüccarın kâr etmesi değil, halkın zarar etmemesi önceliklidir.

Şarap Fabrikasına Üzüm Satmak

Soru: Çiftçi ürünlerine daha fazla fiyat veren şarap fabrikasına üzüm satmak istemektedir. Bu akit caiz olur mu?

Cevap: Şarap fabrikasına üzüm satmak caiz değildir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî mezhebine göre şarap yapacağı bilinen kişiye üzüm satılmaz, fitne ortamı varsa

¹⁸⁹ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/313; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 6/398.

¹⁹⁰ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 26.

¹⁹¹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Madde 30.

silah satılmaz. Mâsiyete götüren ya da ona destek olan her türlü akit caiz olmaz.¹⁹²

Tercih Sebebi: Toplumda günah davranışların yaygınlaşmasına yardımcı ve destekçi olmamak gerekir. Aksi durumda vebal doğacaktır.

Üzümleri helal yolla satma yerine daha çok kazanç elde etmek için şarap fabrikasına satmak isteyen kişi kendisinden beklenen dindarlık davranışını göstermek yerine, çıkarıcı bir tavır takınmaktadır. Bu tür durumlarda fıkıh hazinesinden tercih bulunurken su-i niyete kapı kapatan icthadlar tercih edilmelidir.

Denklemin bir tarafında üreticinin daha çok kazanması, diğer tarafta ise toplumda günah ve masiyetin yaygınlaşma bulunduğu “*Def-i Mefâsid Celb-i Menâfi’dan Evladır.*”¹⁹³ kâidesi gereğince mefsedetin önlenmesi tercih edilir.

Köylünün Malını Şehirlinin Satması

Soru: Köylünün, kırsalda yaşayanların malını şehirlinin satmasında sakınca var mıdır?

Cevap: Şehir merkezinden uzak köy, çöl, kırsal vb. yerlerde yaşayan üreticilerin mallarını şehirli tüccar ve simsarların piyasaya gelmeden satın alması, piyasanın serbest hareketine mani olmadığı, üretici ve tüketicinin aldatılmasına yol açmadığı sürece caiz olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre, şehirdeki tüccarın köylünün malını önceden satın alması piyasanın

¹⁹² Ukberî, *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye*, 2/724.

¹⁹³ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Madde 30.

bozulmasına ve halkın zararına yol açmıyorsa bir sakınca olmaz.¹⁹⁴

Tercih Sebebi: Üreticinin malını sürekli kendisinin satmasını istemek, günümüzde gelişen pazarlama şartları sebebi ile neredeyse imkânsız hale gelmiştir. İletişim imkânlarının artması ile bugün üreticiler pazar fiyatlarını evlerinden öğrenebilmektedirler. Dolayısıyla köylüler malın piyasa fiyatını bilerek aracılar, tüccarlara mallarını satmaktadırlar.

Teâtî Akdi

Soru: Teâtî akdi caiz midir?

Cevap: Satım akdinde tarafların sözlü olarak irade beyanında bulunmayıp sadece eylemleriyle akit yapma iradelerini ortaya koymaları ile akit kurulabilir. Teâtî akdi caizdir.

154

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanbelî ve Hanefî mezheplerine göre akitlerde icap ve kabule delalet eden fiil yeterli olur, teâtî akdi caizdir.¹⁹⁵

Tercih Sebebi: Teâtî akdi ile işlem yapmak özellikle küçük ve orta büyüklükteki hacimli işlemlerde örf olmuştur.

Teâtî ile yapılan işlemlerde genel olarak niza ve problemlere şahit olunmamaktadır.

Özellikle küçük bütçeli satış işlemlerde sürekli olarak sözlü irade beyanı olmasını beklemek akit yapan tarafların zorlanmasına yol açması mümkündür.

Damızlık Hayvanın Kiralanması

Soru: Damızlık bir dana çiftleştirmek amacıyla kiralanabilir mi?

¹⁹⁴ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi* ' , 5/232; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 202.

¹⁹⁵ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi* ' , 5/134.

Cevap: Damızlık hayvanın döl almak, dişi hayvanlarla çiftleştirmek amacıyla kiralanması sınırlı bir süre belirlenmesi ve çiftleşmenin fiilen gerçekleşmesi şart koşulmaması şartıyla caiz olur. Erkek hayvan bir süreliğine kiralanır. Bu sürede çiftleşirse dişi hayvan sahipleri damızlık hayvanın dölünden yararlanmış olur. Çiftleşme olmazsa da kira ücreti ödenir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre belirli bir süre ile sınırlandırılarak damızlık hayvanın çiftleştirme amacı ile kiralanması caizdir.¹⁹⁶

Tercih Sebebi: Hayvan yetiştiricileri için erkek hayvanın beslenmesi ilave külfet gerektirebilmektedir. Başkalarına ait erkek hayvanın çiftleştirme amacıyla kullanılabilmesi ruhsat barındırmaktadır. Ancak bu cevaz belirsizliğe yol açmayacak şartlar altında geçerli olacaktır.

Şirket-i Vücûh

Soru: Vücûh ortaklığı (sermayesi bulunmayan iki veya daha çok kişinin ticarî tecrübe ve itibarlarını öne çıkarıp belli bir işi yapmak üzere kurdukları ortaklık)¹⁹⁷ kurmak sahih olur mu?

Cevap: Şirket-i vücûh meşru ortaklık şekillerindendir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre şirket-i vücûh caizdir.¹⁹⁸

Tercih Sebebi: Vücûh ortaklığına meşruiyet verildiğinde ticarî tecrübe ve itibara değer verilmiş olur.

Şirket türleri bakımından belirgin ve yaygın bir niza ortamı olmadığı sürece cevaz veren görüşün tercih edilmesi alternatif

¹⁹⁶ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 3/438; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/9.

¹⁹⁷ İsmail Cebeci, «Vücûh», *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/vucuh> (02.07.2025).

¹⁹⁸ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 6/57; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/11.

gelir elde etme imkânlarını artıracığı için ümmete rahmet olacaktır.

Sefihin Hacı

Soru: Sefihlerin hacr altına alınarak malî tasarruflardan engellenmesi mümkün müdür?

Cevap: Malını harcama konusunda makul davranamayan sefihler yaş sınırı olmaksızın hacr altına alınırlar.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhepleri ile Hanefî mezhebinde İmameyn'e göre sefihler yaşına bakılmaksızın hacr altına alınırlar.¹⁹⁹

Tercih Sebebi: Sefihin yaşı kaç olursa olsun malı üzerinde tasarruf hakkının kısıtlanması hem onun hem de toplumun menfaatinedir. Çünkü hacr uygulaması ile mal üzerinde savurganlık önlenerek malın düzenli harcanması temin edilecektir.

¹⁹⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/75; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/344; Mâverdi, *el-Hâvî*, 6/363; Mevsilî, *el-İhtiyar*, 273.

VII - CEZA HUKUKU

I- Bu Konulardaki Tercihlerde Esas Alınan Temel İlkeler

Hâkimin afa yanılması, ceza verirken yanılmasından daha hayırlı olduğu esas alınmıştır.

Had cezalarının ispatlanmasında ve uygulama şartlarında emniyet tedbirleri ön planda tutulmuştur.

Tarafların mağdur olmaması için alınan tedbirlere öncelik verilmiştir.

157

İnsanlar arasında kin, düşmanlık ve anlaşmazlıklara zemin hazırlanmasının önüne geçilerek kamu düzeninin bozulmaması hedeflenmiştir.

Müslümanların imaj ve kimliğinin olumsuz etkilenmemesine özen gösterilmiştir.

II- Sorular ve Cevapları

Âkile

Soru: Hataen öldürme diyetini ödemekle sorumlu kişiler kimdir?

Cevap: Hataen öldürme diyetini ödemede sorumluluğu üstlenen âkile, asabe ile sınırlı değildir. Bu konuda amaca ulaştıran farklı tanımlamalar yapılması mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre ehl-i

divan âkile olarak diyet ödemesi yapar.²⁰⁰ Aynı ücret siciline kayıtlı askerî birlik mensupları, belli bir bölgedeki aynı sanat ve meslek erbabı ile işçiler de kendi aralarında âkilenin fonksiyonunu icra edebilirler.²⁰¹

Tercih Sebebi: Kabile bağının neredeyse ortadan kalkması âkile için farklı tanımlar yapmayı gerektirmektedir.

Âkilenin asabe ile sınırlı tutulması diyetlerin ödenememesine dolayısıyla da mağduriyetlere yol açacaktır.

Zimmînin Malını Telef Etmek

Soru: Müslüman olmayan bir vatandaşın şarabını telef eden, domuzunu öldüren Müslüman tazminle sorumlu mudur?

Cevap: Müslüman ehl-i zimmenin malına zarar verirse tazmin eder.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre, bir Müslüman zimmî statüsündeki gayri müslimlerin şarabını dökse, domuzunu öldürse bunları tazminle sorumludur.²⁰²

Tercih Sebebi: Zimmîler Müslümanlarla aynı coğrafyada yaşayan, vatandaşlık statüsünde kişilerdir. Zimmînin şarap ve domuz gibi mallarına zarar verildiğinde tazminle sorumlu olunmaması kamu düzenini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu durum aynı ülkede yaşayan insanlar arasında kin, düşmanlık ve anlaşmazlıklara zemin hazırlayacaktır. Dışarıdan bakan diğer insanların perspektifinde Müslümanların imajı ve kimliği olumsuz etkilenecektir.

²⁰⁰ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 7/255.

²⁰¹ Hamza Aktan, “Âkile”, *TDV İslâm Ansiklopedisi DİA*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akile> (11.04.2025).

²⁰² Kudûrî, *Metnû'l-Kudûrî*, 78; Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 579.

Kazf Suçunda Af

Soru: Zina iftirası atılan kadın iftiracıyı affettiğinde had cezası düşer mi?

Cevap: Zina iftirasının yaygınlıkla görüldüğü ve iftiraya uğrayan kadının can güvenliğinin yeteri kadar sağlanamadığı bölgelerde mağdurun af yetkisi yoktur. Zina iftirasının nadiren görüldüğü ve suçluların güçlü olmadığı toplumlarda ise mağdurun af yetkisi vardır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre makzûfun af yetkisi yoktur. Şâfiî mezhebine göre makzûfun af yetkisi vardır.²⁰³

Tercih Sebebi: Toplumun durumuna göre fıkıh hazinesinden tercihte bulunularak bu soruya farklı iki cevap verilmiştir. Mağdurun özgür iradesini serbestçe kullanabildiği yerlerde/ülkelerde af yetki tanınarak meselenin kısa sürede kapanması tercih edilmiştir. Ancak zina iftirasının yaygın olduğu ve mağdurun zayıf konumda bulunduğu şartlarda suçluyu cezalandırmada kamu otoritesinin gücünden yararlanma ön planda tutulmuştur.

Hırsıza El Kesme Cezası

Soru: Hangi hırsızlıkta el kesme cezası uygulanır?

Cevap: Bütün müctehidlerin ittifak ettikleri şartlar gerçekleşince el kesme uygulanabilir. İhtilaf olan durumlarda tazir cezası verilir. Ancak bu şartlardan birisi suiistimal edilirse veya önü alınamayan toplumsal bir problem haline dönüşürse o hırsızın eli kesilir.

²⁰³ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi*, 7/56; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/283; Nevevî, *el-Mecmu'*, 20/64.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Fakihler hırsızlık cezası olarak el kesmenin tatbik edilebilmesi için çeşitli şartlar beyan etmişlerdir. Buna göre; çalınan ürünün belirli bir değerde olması, muhafaza altında olması, hırsızın eda ehliyetine sahip olması, yakın hısım arasında olmaması, çalınan malda ortaklık bulunmaması gerekir.²⁰⁴

Tercih Sebebi: El kesme cezası ağır bir ceza olduğundan dolayı en son başvurulması gereken bir ceza olmalıdır. Had cezalarının Müslümanlardan mümkün mertebe düşürülmesi esastır. Hüküm verirken afta yanılmak, cezada yanılmaya göre evladır.²⁰⁵

Katile Tazir Cezası Verilmesi

Soru: Kasten öldürmede ölünün yakınları tarafından affedilen katile kamu otoritesi ceza verebilir mi?

Cevap: Amden katl olayında ölü yakınları kısas ve diyet talep etmese de, kamu otoritesi katile tazir cezası verebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre, kasıtlı öldürme olayında ölünün yakınları tarafından affedilen katil yüz celde ve bir yıl hapis ile cezalandırılır.²⁰⁶

Tercih Sebebi: Kasten bir kişinin öldürülmesi sadece maktulün yakınlarını ilgilendiren bir vakia olmayıp, tüm toplumun huzur ve güvenine etkisi olan bir suçtur. Dolayısıyla ölünün yakınları af yetkisini kullandığında had ve diyet düşmekle birlikte, caydırıcılık sağlanarak kamu düzeninin temini için devlet kurumları tarafından katile tazir niteliğinde bir ceza verilmesi mümkün olmalıdır.

²⁰⁴ Bk. Bağdâdî, *Uyûnü'l-mesâil*, 467-473; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/287-295; Kudûrî, *Metnü'l-Kudûrî*, 122.

²⁰⁵ Bk. Ebû Dâvûd, *Hudûd*, 3825.

²⁰⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/233.

VIII - MİRAS

Hataen Öldürmede Mirasçı Olmak

Soru: Hataen mirasçısının ölümüne yol açan kişi ölenin geride bıraktığı mirastan mahrum olur mu?

Cevap: Hataen öldürmede kişi mirasçı olmaya devam eder.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Mâlikî mezhebine göre hataen ölüme sebep olma mirasçı olmaya mani değildir. Bu kişi ölenin mallarına mirasçıdır.²⁰⁷

Tercih Sebebi: Hiçbir kasıt olmaksızın yakınının ölümüne sebep olmak mirasçılıktan mahrumiyete sebep olduğunda bu kişinin mağduriyeti söz konusu olacaktır.

Trafikte her an hatalı davranma ihtimali ve kaza riski bulunmaktadır. Hataen katl miras mahrumiyetine sebep olursa kişi anne-babası ile yola çıkmaktan, beraber hareket etmekten kaçınabilecektir.

Müslümanın Kâfire Mirasçı Olması

Soru: Müslüman bir kişi Hristiyan olan babasının mirasını alabilir mi?

Cevap: Müslümanlar başka dinden olan yakınlarına mirasçı olurlar.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Sahabe ve Tâbiûn âlimlerinden

²⁰⁷ Sahnûn, *el-Müdevvene*, 4/347; Dımaşkî, *Kitabü'r-rahmeti'l-ümm*e, 201.

Muaz b. Cebel, Muaviye, en-Nehaî, Muahmemd b. Ali, Mesrûk, eş-Şa‘bî ve Saîd b. el-Müseyyeb’ten Müslümanların kâfirlere mirasçı olacağı, kâfirlerin ise Müslümanlara mirasçı olamayacakları görüşü rivayet edilmiştir.²⁰⁸ İbn Teymiyye’ye göre Müslüman zimmîye mirasçı olur, zimmî Müslümana mirasçı olamaz.²⁰⁹

Tercih Sebebi: Müslüman olmayı düşünen bir gayri müslime, Müslüman olursa ailesinin bırakacağı mirastan mahrum olacağının söylenmesi, bu kişinin İslam’a yönelmesinin önünde engelleyici bir durum olabilir.

İslam ile şereflenmek, kayıp değil kazanç olmalıdır. Manen kazanç sağladığı gibi madden de kazanç sağlayan görüşler tercihe şayandır.

Zevi’l-erhâmın Mirasçı Olması

Soru: Teyzesinden başka hiçbir akrabası olmayan kişinin mirasında teyzesi hak sahibi olur mu?

Cevap: Zevi’l-erhâm, asabe ve ashabü’l-ferâiz bulunmaması durumunda mirasçı olur.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre asabe ve ashabü’l-ferâiz yakını olmayan kişinin mirasında zevi’l-erhâm denilen yakınları mirasçı olur.²¹⁰ Hanbelî mezhebine göre de zevi’l-erhâm, miras hakkı bakımından beytülmalen önce gelir.²¹¹

²⁰⁸ Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2000), 30/56; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/301; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 4/170; Ebû’l-Mehasin Abdülvahid er-Rûyânî, *Bahrü’l-mezheb fî fûrû’i mezhebi’l-İmâm eş-Şâfi’î* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009), 7/397; Dimaşkî, *Kitabü’r-rahmeti’l-ümme*, 201.

²⁰⁹ Burhân b. Kayyîm el-Cevziyye, *İhtiyârât Şeyhilislam İbn Teymiyye*, 128.

²¹⁰ Cessâs, *İhtisarü İhtilâfî’l-fukaha*, 4/472.

²¹¹ Ukberî, *Ruûsü’l-mesaili’l-hilâfiyye*, 4/3; Hırakî, *Muhtasar*, 91.

Tercih Sebebi: Zevî'l-erhâmın mirasçı olabilmesi, hayatta iken de karşılıklı sıcak irtibat kurulmasına yardımcı olacaktır.

Asabe ve ashabü'l-ferâiz yakını olmayanlar için sıra bağı zevî'l-erhâm ile kurulmaktadır. Bu sebeple bu kişilere miras hakkı bakımından beytûlmalden öncelik verilmesi isabetli olacaktır.

Malın Tamamının Vasiyet Edilmesi

Soru: Varisçisi olmayan kişi malının tamamını istediği şekilde vasiyet edebilir mi?

Cevap: Bir kişinin miras bırakacağı kimsesi olmadığında malının tamamını istediği şekilde vasiyet etmesi mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre murisin hiç varisçisi yoksa malının tamamını vasiyet etmesi mümkündür.²¹²

Tercih Sebebi: Miras bırakabileceği kimsesi olmayanların mallarının -üçte bir oran ile sınırlı olmadan- tamamını vasiyet edebileceğini söylemek bu kişilere mülkiyet hakkını daha geniş çerçevede kullanma imkânı sunacaktır.

Malın üçte ikilik kısmının beytûlmale kalması yerine mülk sahibinin öncelediği kişilere ve kurumlara ulaşması tercih edilmiştir.

²¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 8/146; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/151.

IX - TESETTÜR

Peçe/Yüz Örtüsü

Soru: Kadın yüzü açık olarak toplum içinde bulanabilir mi? Resmi işlemlerde ve kurumlarda elinin ve yüzünün açılması istenildiğinde ve yüzü açık fotoğraf talep edildiğinde kadın nasıl hareket etmelidir?

Cevap: Kadınlar toplum içinde eli ve yüzü açık bulunabilir. Bu şekilde fotoğraf çektirebilir. Devlet, yüzün açık olması gerektiğine dair yasal mevzuat benimseyebilir. Fertlerin bu yasaya uymaları gerekir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre kadının eli ve yüzü yabancı kişilerin yanında örtünmesi gereken avret kapsamında değildir.²¹³

Tercih Sebebi: Kişinin tanınabilmesi yüzünün görülmesi ile mümkün olabilmektedir. Resmi işlemlerde şahsın kimliğinin tam olarak bilinmesi yanılma/yanıltma ihtimallerini ortadan kaldıracaktır.

Şahsın kimliğinin tanınır olmasının güvenlik boyutu da bulunmaktadır. Yasa dışı eylem yapmak isteyenlere engel olabilmek için devletin şahısları tanıyabilmesine ihtiyaç vardır.

²¹³ Kudûrî, *Metnû'l-Kudûrî*, 155; Şâfiî, *el-Ümm*, 1/109; Sahnûn, *el-Müdevvene*, 2/335.

Çağımızda toplumların örfünde kadının yüzünün açık olarak sosyal hayatın içinde bulunması yaygınlaşmıştır. Canın korunması zorunlu maslahatlardan birisidir. Güneşten alınan vitaminin sağlık açısından oldukça önemi bulunmaktadır. Yüzün açık olması kadınların güneşten istifade etmesini kolaylaştıracaktır.

Kamu otoritesinin fukahanın ihtilaflı olduğu meselelerde görüşlerden birisini tercih etme hakkı bulunmaktadır. Böyle bir tercih söz konusu ise o bölgede yaşayan insanların kamu düzeninin sağlanabilmesi için ululemrin kararına itaat etmesi gerekir.

X - YEMİN

Mükrehin Yemini

Soru: İkrâh altında yapılan yeminler geçerli midir?

Cevap: İkrâh altında yapılan yeminler geçerli değildir. Hüküm ifade etmez. Keffareti gerektirmez.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre mükrehin yemini geçerli değildir.²¹⁴

Tercih Sebebi: İkrâh altında yapılan yeminlerin geçerli kılınması güçlünün zayıfa tahakkümüne yol açacaktır.

Mükreh, rızası olmayan bir işi yapmak zorunda kalacaktır.

İkrâh altında yapılan işlemlere geçerlilik tanımak kamu düzenini olumsuz etkileyecektir.

Yemin Keffaretinin Para İle Ödenmesi

Soru: Yemin keffareti olarak yemek yedirme ya da giydirme yerine bunların kıymetini fakirlere vermek mümkün müdür?

Cevap: Yemin keffaretinin yemek yedirme ya da giydirme şeklinde olması zorunlu değildir. Bunların kıymetini fakirlere vermek de mümkündür.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre yemin

²¹⁴ Mâverdî, *el-Hâvî*, 15/368; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/220; Ebû Muhammed Muvaffâkuddîn Abdullah İbn Kudâme, *el-Kâfî fî fîkhi'l-İmâm Ahmed* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 6/272.

keffareti olarak fakire yemek verme ya da elbise giydirmeye yerine kıymetini vermek de mümkündür.²¹⁵

Tercih Sebebi: Günümüzde ihtiyaçların karşılanması para ile yapılmaktadır. Dolayısıyla yemin kefaretinin para ile yerine getirilmesi fakirlerin lehinedir. Yemin keffareti ödeyecek kişi için de keffaretin para ile ödenebilmesi bir kolaylıktır.

Yemin Keffaretinde Oruç Tutulması

Soru: Yemin keffareti olarak oruç tutan kişi orucu ara vermeden üç gün peş peşe tutmak zorunda mıdır?

Cevap: Yemin keffareti orucunun ara vermeden üç gün peş peşe tutulması zorunlu değil, müstehaptır.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Şâfiî ve Mâlikî mezheplerine göre yemin keffaretinde orucun peş peşe tutulması vacip değil, müstehaptır.²¹⁶

167

Tercih Sebebi: Yemin keffaretinde orucun peş peşe olmadan farklı günlerde tutulabilmesi keffaret orucuna başladıktan sonraki gün oruç tutmasına bir mani çıkan kişiler için kolaylık sunacaktır.

Hatasının, kusurunun keffaretini ödemek isteyen kişiler için ruhsat hükümlerini göstermek isabetli olacaktır.

Yemin Keffaretinin Ödenme Şekli

Soru: Yemin keffareti olarak fakirleri doyuran kişi on farklı fakiri doyurmak yerine bir fakiri on gün süreyle doyurabilir mi?

Cevap: Yemin keffareti on farklı fakiri doyurarak ödenebildiği

²¹⁵ Cessâs; *İhtisarü İhtilâfî'l-fukaha*, 3/248.

²¹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/ 223; Mâverdî, *el-Hâvî*, 15/329.

gibi bir fakire on kişinin doyacağı miktar verilerek on gün süreyle doyurularak da ödenebilir.

Mezhep/Fukaha Görüşü: Hanefî mezhebine göre keffaret öderken miskin/fakir sayısı esas değildir. Bir miskin -on miskin doyacağı miktarda- on gün boyunca doyurulması ile de keffaret ödenebilir.²¹⁷

Tercih Sebebi: Keffaret ödemesi sürecinde her zaman on fakire ulaşmak zorluğa sebep olabilir. Yakın çevrede ihtiyaç sahibi olduğu bilinen bir kişinin doyurulması ile keffaretin ödenmesi kişiyi meşakkatten kurtaracaktır.

²¹⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-sanâi'*, 5/104.

Günümüzde Fetva Kurullarının ve Fakihlerin Mezheplerden İstifadeye Bakışı

1- Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu:

“Genellikle konu hakkındaki görüşlerin, ihtiyaca göre güncellenerek nakledildiği bu fetvalarda esasen halkımızın ağırlıklı olarak mensubu bulunduğu Hanefî mezhebinin icthadları esas alınmakta, bununla birlikte duruma göre diğer mezheplere ait görüş ve icthadlara da başvurulmaktadır.” Fetvalar, Diyanet İşleri Başkanlığı, İzmir 2018, s. 46.

169

2- Prof. Dr. Hayreddin Karaman:

“Ben fetva verirken müftünün bir tek mezhebe bağlı kalmasının gerekli olmadığına inanıyorum. Hayatımı ben tek mezhebe göre yaşamıyorum. Bir icthadın sağlam bir kaynaktan müctehide ait olduğu biliniyorsa ondan istifade edilebilir. Müslümanlar başka mezheplerden yararlanabilirler. Bir mezhepten diğer mezhebe ihtiyaçtan dolayı intikal edebilirler. Mutlaka zaruretin olması gerekmez. Zaruret varsa bütün mezheplerin yasak dediği bir şey zaten mubah olur. İntikalin sebebi kolaylıktır.” Hayra Ulaştıran İlkeler, Tecdid Yayınları, İstanbul 2012, s. 42, 51.

3- Prof. Dr. Ahmet Yaman:

“Mezheplerin hüküm ve delillerini, bunların usûl ve ilkelerini öğrenip kavrayabilen âlim bir müftî, bazı durumlarda ama mutlaka ilkesel bir çerçeveye bağlı kalarak kendi

mezhebi dışında bir başka görüşü benimseyip onunla fetva verebilecektir.” Fetva Usûlü ve Âdâbı, İFAV Yayınları, İstanbul 2017, s. 66.

4- Prof. Dr. Orhan Çeker:

“Müftî yerine göre değişik görüşlerden istifade etmelidir. “Ümmetin ihtilâfı rahmettir.” ilkesine nazaran yerine göre farklı ictehadlar ümmete büyük bir rahatlatma getirebilir. İşte müftî böyle bir durumda sıkıntı verici taassubu bir tarafa bırakıp o farklı ictehadla fetva verebilmelidir.” Fetvalarım-I, y.y., Konya 2014, s. 13.

5- Prof. Dr. Soner Duman:

“Mezheplerin hükümleri içinden keyfimizle uyuşanı almak, “açık büfe din” tasavvurunun sonucudur. Bununla birlikte bir zorunluluk ve ihtiyaç durumunda bir mezhepte olan kimsenin başka bir mezhebin hükmünden yararlanması da elbette mümkündür. Şu var ki ortada böyle bir zorunluluk ve ihtiyacın olup olmadığı çoğu zaman belirsiz/muğlak olduğundan bunu bilen bir kimseye danışarak yapmak gerekir.” Usul Yazıları, Beka Yayınları, İstanbul 2017, s. 342.

6- Mısır Dâr’ul-İftâ:

منهج الفتوى في دار الإفتاء: نقل المذاهب السنية الأربعة المعروفة المشهورة (الحنفية والمالكية والشافعية والحنابلة) مع الاستفادة من المذاهب الأخرى، والاستئناس بها، بل وترجيحها أحياناً لحاجة الناس، أو لتحقيق مقاصد الشرع، وهي تلك المذاهب التي يتبعها بعض المسلمين في العالم أصولاً وفروعاً، وهي: (الجعفرية والزيدية والإباضية) بل والظاهرية التي يؤيدها مجموعة من العلماء هنا وهناك. اتساع دائرة الاستفادة في الاختيارات الفقهية لتشمل مذاهب المجتهدين العظام كالأوزاعي والطبري والليث بن سعد، وغيرهم في أكثر من ثمانين مجتهداً في التاريخ الإسلامي، من حيث الاستئناس بأرائهم، وترجيحها في بعض المسائل؛ لقوة الدليل أو لشدة الحاجة إليها أو لمصلحة الناس أو لتحقيق

مقاصد الشرع الشريف، وهو المنهج الذي ارتضته الجماعة العلمية في عصرنا هذا شرقاً وغرباً وعند العقلاء من جميع مذاهب المسلمين.

<https://www.dar-alifta.org/ar/fatwaconcepts/fatwa-approach>
(Erişim 23.05.2025)

7- Kuveyt İdâratü'l-İftâ:

منهج اعتماد الفتاوى وآلية إصدارها من لجنة الفتوى: ...وقليلاً ما تخرج اللجنة في فتاواها خارج إطار المذاهب الفقهية الأربعة، وذلك لشمول أحكام تلك المذاهب، وقوة مستنداتها، وانعقاد عمل الأمة عليها. وهذا الخروج النادر يكون إذا رأت اللجنة في رأي ما دليلاً يُستند إليه، ومصلحة أكيدة تدفع إلى ذلك.

ed-Dürerü'l-Behiyye, İdâratü'l-İftâ Kuveyt 2015, 1/14.

8- Prof. Dr. Mustafa ez-Zerkâ:

والمنهج الذي بنيت عليه في أجوبتي أنني لم أتعقيد بمذهب معين فيها، بل أختار من المذاهب الفقهية في كل حادثة وسؤال ما أراه أكثر ملاءمة لظروف الحال والزمان، وأكثر جرياً وتوازياً مع المقاصد العامة للشريعة، وأرفق وأدفع للحرَج، وأبعد عن التضيق، سوى ما يستدعيه مبدأ سد الذرائع للاحتيال على الحكم الشرعي، وبخشي فيه سوء التطبيق. فإني أرى الشريعة الإسلامية السمحة الخالدة لا يمثلها مذهب واحد، أيّاً كان، وإنما يمثلها مجموعة المذاهب الفقهية والاجتهادات المعتمدة في كل موضوع، ولو لم تكن في المذاهب المدونة، فأختار منها للفتوى ما أراه أسدّ دليلاً، وأقرب إلى مقاصد الشريعة.

Fetâvâ, Dâru'l-Kalem, Dimaşq 2010, s. 76.

9- Prof. Dr. Hüsameddin Afâne:

لما كان اختلاف المذاهب الفقهية في كثير من المسائل، له أسباب علمية اقتضته، والله سبحانه وتعالى في ذلك حكمة بالغة منها: الرحمة بعباده، وتوسيع مجال استنباط الأحكام من النصوص، ثم هي بعد ذلك نعمة وثروة فقهية تشريعية، تجعل الأمة الإسلامية في سعة من أمر دينها وشريعتها، فلا تنحصر في تطبيق شرعي واحد، حصراً لا مناص منه إلى غيره، بل إذا ضاق بالأمة مذهب أحد

الأئمة الفقهاء، في وقت ما، في أمر ما، وجدت في المذهب الآخر سعة ورفقاً ويسراً، مقتبس من قرار المجمع الفقهي لرابطة العالم الإسلامي رقم 9 لسنة 8041 وبناءً على ما سبق، فإني أبحث كل مسألة، وأعرف أقوال أهل العلم فيها، وأعرف اختلافهم، فمن لم يعرف اختلاف الفقهاء لم يشم رائحة الفقه، ثم أختار من أقوال العلماء من أصحاب المذاهب الفقهية ومن غيرهم، كالصحابية - فهم سادات المفتين والعلماء - والتابعين وأتباعهم وغيرهم من العلماء-

Fetâvâ, <https://shamela.ws/book/10517/2> (Erişim 23.05.2025).

10- Prof. Dr. Yûsuf el-Karadâvî

وكان المنهج الذي اتبعته في هذه الفتاوى يقوم على عدة قواعد، أهمها أولاً: التحرر من العصبية المذهبية، والتقليد الأعمى لزيد أو لعمر من المتقدمين أو المتأخرين ... ولكن حسب العالم المستقل في هذا الموقف أمور: (أ) ألا يلتزم رأياً في قضية بدون دليل قوي سالم من معارض معتبر ولا يكون كبعض الناس الذين ينصرون رأياً معيناً لأنه قول فلان، أو مذهب فلان... (ب) أن يكون قادراً على الترجيح بين الأقوال المختلفة، والآراء المتعارضة بالموازنة بين أدلتها، والنظر في مستنداتها من النقل والعقل، ليختار منها ما كان أسعد بنصوص الشرع، وأقرب إلى مقاصده، وأولى بإقامة مصالح الخلق التي نزلت لتحقيقها شريعة الخالق.

el-Fetâvâ beyne'l-indibât ve't-teseyyüb, <https://www.al-qaradawi.net/node/5025> (Erişim 23.05.2025).

11- Meclisu'l-Avrubbî li'l-İftâ ve'l-Buhûs (İrlanda-Dublin)

ترتكز منهجيته على اعتبار المذاهب الأربعة وغيرها من مذاهب أهل العلم ثروة فقهية عظيمة، ويُختار منها ما صحَّ دليله، وظهرت مصلحته...

Kararât ve Fetâvâ, Kahire: Dâru't-Tevzi ve'n-Neşri'l-İslamiyye, 2002, s. 13.

12- Prof. Dr. Muhammed Ebû Zehre

تتميز فتاوى الشيخ محمد أبو زهرة عن غيرها من الفتاوى بالميزات التالية:
١- عدم الاقتصاد على مذهب واحد: بالرغم من أن مذهب الشيخ محمد أبو

زهرة رحمه الله هو المذهب الحنفي كما صرح في منهجه المستقيم : «إننا تفقهننا ابتداء على المذهب الحنفي» إلا أنه لم يلتزمه في الإفتاء. وكان في الغالب يفتي بالراجح من أقوال المذاهب الفقهية...

Fetâvâ, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 2006, s. 64.

13- Libya Dâr'ul-İftâ:

الملة الحادية عشر

المرجعية في الفتوى إلى كتاب الله وسنة نبيه صلى الله عليه وسلم على المذهب السائد في البلد، وعند وقوع الاختلاف في المذهب السائد يكون الأخذ بالراجح مما عليه اختيار المذهب وكبر تلاميذه المتقدمين ويجوز استثناء في بعض القضايا الاستعانة بغير المذهب السائد عند الحاجة رفع لحرر العلم.

Libya Dâr'ul-İftâ Kurulması Hakkında Kanun No: 15, Tarih: 2012.

EK: 2

218 ملخص باللغة العربية

تعريف الفقه المرجح: المقصود بالفقه المرجح أن الفقيه يصدر فتواه باختيار ما يراه مناسباً من الآراء التي قدمتها المذاهب الفقهية، بحسب الظروف الطارئة والحوادث المستجدة، فإنه وإن كانت جميع الاجتهادات الفقهية معتبرة، ومتساوية في القوة والرتبة؛ إلا أن الفتوى تتغير بتغير الزمان والمكان، ولذلك لا بد من مراعاة ملاءمة الفتوى للزمان والمكان التي تصدر فيهما، وإمكانية تطبيقها، وتلبية احتياجات الفرد والمجتمع، وتحقيقها مقاصد الشريعة، وفي ضوء هذه المبادئ كلها يعمل الفقيه على الترويج بين اجتهادات من سبقه من الفقهاء. الأسس المنهجية في الفقه المرجح: إن للفقه المرجح أسس علمية تبينه وتوضحه، وهي على النحو الآتي: أن جميع الاجتهادات متساوية في القوة عند غير المجتهدين؛ ولذلك لا اعتبار لدليل الاجتهاد في فقه الاختيار قوياً كان أو ضعيفاً. لا اعتبار للقلة والكثرة في معيار التصويب والتخطئة في الاجتهاد، فمتى استند الرأي إلى دليل معتمد صار صحيحاً معتبراً ولو كان من مجتهد واحد. يجوز للمسلم المقلد أن يتبع أيّاً من الأئمة الأربعة، ولا يجب عليه التزام مذهب معين، فلا يوجد في النصوص ما يدل على وجوب الانتساب إلى المذاهب، وكلّ يؤخذ من قوله ويترك إلا الرسول -صلى الله عليه وسلم-. أن مذهب العامي مذهب مفتيه، فإن مما تقرر عند العلماء فقهاء وأصولاً أن العامي لا مذهب له. لا يجب التقيّد بالاجتهاد الصادر في إطار ظروف تاريخية معينة، عند تغير الظروف التي نتج عنها هذا الاجتهاد. عدم وجوب التقيّد بعالم معين في الفتوى، فلم يعهد ذلك في زمن الصحابة والتابعين، وكان المسلمون يسألون من يشاؤون من الفقهاء، ولم يكونوا مضطرين دائماً إلى سؤال الشخص نفسه.

لقد تشكلت المذاهب من خلال الأنشطة البشرية، فلا ينزل أي اجتهاد -سوى اجتهاد النبي- صلى الله عليه وسلم- منزلة النص، ولا يمكن اعتبار اجتهاد أي مجتهد حكماً لله، فمن الممكن أن يخطئ المجتهد في اجتهاده. الهدف من الفقه المرجح: إن لفقه المرجح غايات وأهداف، نوجزها فيما يلي: إبراز التراث العلمي الهائل المتجدد الذي ورثه علم الفقه، وقدرته على تقديم الحلول لأهل كل عصر، في ضوء المعارف الفقهية الغنية والمتراكمة على مدى مئات السنين، كما أنه يُمثّل فرصة متاحة لمن يرغب في تحصيل هذا العلم وقواعده، لا سيما وأن الفقه المرجح يعمد إلى الاستفادة من خزانة الفقه إلى أقصى حد ممكن. إثبات أن اختلاف الاجتهاد رحمة للأمة، فما كان مرجوحاً في زمن قد يكون راجحاً في زمن آخر، وما كان مضيقاً في وقت قد يكون موسعاً في وقت آخر. الابتعاد عن التعصب المذهبي، والتمسك بما يوافق الدليل، وتحقيق مقاصد الشريعة. الاستفادة من المعرفة العلمية والتطورات التقنية التي تظهر في كل عصر، واختيار ترجيحات بناء على هذه المعلومات والبيانات العلمية الحديثة التي قد تثبت عدم صحة ما سبق من المعارف التقنية والتجريبية. التفاعل مع الوقائع الحادثة والمتغيرات الطارئة التي تستجد، والنظر فيها وفقاً لمقاصد الشريعة، مع مراعاة ظروف الزمان والمكان، فيعتبر الفقيه المرجح معايير وخصائص العصر الذي يعيش فيه، وأحوال المكان الذي يقطن فيه، وعادات وتقاليد الناس، وما يحقق مصالحهم، ويرفع الحرج عنهم، دون الإخلال بثوابت الشريعة ومقاصدها. إظهار قدرة الفقه على تلبية حاجات الناس، ومسايرة متطلبات الحياة الفردية والاجتماعية، وتقديم إجابات عن الإشكاليات الفقهية التي تنتظر الحلول في الحياة اليومية، وإيجاد الحلول المشروعة البديلة عن الحيل والطرق غير الشرعية، بما يؤسس لرابطة قوية بينه وبين الحياة، تجعله مصدر السلام والنجاح للفرد والمجتمع. بيان أن الاختيار في الفقه لا يتم إلا بمراعاة قواعد ومقاصد معينة، يتبعها الفقيه المرجح، تجعل من اختياراته معتبرة. القواعد الفقهية في الفقه المرجح: إن الفقه المرجح قائم على قواعد، يمكن تقسيمها إلى مجموعات متجانسة، وهي: الأولى: اليقين لا يزول بالشك، والأصل براءة الذمة، والأصل في الأشياء الإباحة حتى يدل الدليل على التحريم. الثانية: المشقة تجلب التيسير، وإذا ضاق الأمر اتسع، والضرر يزال، ودراً المفاسد أولى من جلب المصالح، والعادة محكمة. الثالثة: تصرف الإمام على الرعية منوط بالمصلحة، ولا ينكر تغير الأحكام بتغير الأزمان، ولا عبرة

للتوهم. الرابعة: يختار أهون الضررين، ويتحمل الضرر الخاص لدفع ضرر عام. المبادئ المتبعة في الفقه المرجح: إن الاختيار في الفقه يتم بمراعاة مبادئ معينة، يمكن إجمالها فيما يلي: وجوب مراعاة الحكمة التي ارتأها الإسلام للحياة الفردية والاجتماعية، والحفاظ على وحدة الأسرة وترابطها، وضمان بناء الهوية الإسلامية وحمايتها، فلا يصح الترجيح بما يُخلُّ بواحد من هذه الأمور. إعطاء الأولوية والأهمية لحماية الطبيعة والتوازن البيئي، بما يسهم في الحفاظ على الإنسان والحيوان، وعدم الإضرار بهما. عدم التكليف بما لا يُستطاع، فلا يتحمل أحد مسؤولية حمل يفوق طاقته. مشروعية الاستفادة من الإمكانيات والفرص المادية المتاحة، التي لم يثبت تحريمها، استصحاباً للأصل. سد الذرائع أمام الحالات التي يكون الراجح فيها أنها تؤدي إلى الشر والاثم، ولو كانت في الأصل حلالاً، وإغلاق الباب كذلك أمام الحيل المفضية إلى محرم وإهدار الحق العام. الأخذ بعين الاعتبار البيانات والمعلومات التي وصلت إليها البشرية من خلال التطورات العلمية والتكنولوجية، والاستفادة منها في تصور الأشياء ومعرفة حقيقتها، للوصول إلى الاختيار الصائب بالنسبة للحكم الشرعي. أن لا تؤدي الفتوى إلى حرج ومشقة، ومفسدة، وأن لا تتسبب في تساؤلات وإشكالات جديدة. إن للفقه المرجح أسس وقواعد، يقوم به من تكاملت فيه صفات المرجح، بغية الوصول إلى مراد الله في الواقعة المعنية، طلباً لمرضاته، فالإخلال بواحد من هذه الأمور ليس من أغراض الفقه المرجح، والتي قد تتمثل فيما يلي: العثور على ما هو سهل دون مراعاة لضوابط الشرع، أو يقصد به إيجاد حيل وطرق غير شرعية للتهرب من المسؤوليات. اتباع أهواء الناس، ولي أعناق النصوص والأدلة وإخضاعها لرغباتهم. الحرص على إرضاء المستفتين، سواء كانوا أفراداً أو جماعات، والظهور بمظهر محبوب لدى أصحاب المعتقدات المختلفة. إساءة استغلال اجتهد المجتهد، وتحميل فتواه على غير محلها، أو التوصل بها إلى مفسدة. إعطاء الناس الجهلة والأنانيين والكسالى الحق في التصرف بشكل تعسفي.

KAYNAKLAR

- Aktan, Hamza. “Âkile”. *DİA*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akile> (11.04.2025).
- Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Algül, Hüseyin vdğr. *İlmihal*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bağdâdî, Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî et-Tağlibî. *Uyûnü'l-mesâil*. thk. Ali Muhammed İbrahim. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.
- Bardakoğlu, Ali. “İcâre”, *DİA*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/icare> (20.01.2025).
- Bardakoğlu, Ali. “Hibe”, *DİA*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hibe> (03.07.2025).
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mesud. *et-Tehzîb fî fikhi'l-imam eş-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.
- Buhûtî, Mansur b. Yunus b. Salahiddin. *el-Minahü's-şâfiyat bi-şerhi müfredati'l-İmam Ahmed* thk. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak. Riyad: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 2006.
- Büsnevî, Hasan b. Nesûhin. *Câmiü'l-mezâhib limâ fihî min ihtilâfi'l-mezâhib*. Riyad: Dâru Faris, 2022.
- Cebeci, İsmail. “Vücûh”, *DİA*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vucuh> (02.07.2025).
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *İhtisaru İhtilâfi'l-fukaha li't-Tahavî*. Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1995.

- Damad, Abdurrahman Şeyhîzâde Efendi. *Mecmaü'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Ârabî, t.y.
- Dımaşkî, Muhammed b. Abdurrahman. *Kitabü'r-rahmeti'l-ümme fi ihtilâfi'l-eimme*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Döndüren, Hamdi. “Müsâkât”. *DİA*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/musakat> (07.10.2024).
- Duman, Soner. “Ebû Hanîfe'nin İctihadlarındaki Değişim (Kaynaklar - Sebepler - Analiz)”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 19, (2012), 149-164.
- Durmuş, Abdullah. “Fıkıhta Karz Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 315-330.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. trc. N. Yeniel-H. Kayapınar. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987.
- Erkal, Mehmet. “Zekât”, *DİA*. <https://İslamansiklopedisi.Org.Tr/Zekat#1> (27.06.2024).
- Ferrâ, Ebû Ya'la Muhammed b. Hüseyin. *et-Ta'likü'l-kebîr fi'l-mesâili'l-hilâfıyye beyne'l-eimme*. Dımaşk: Dâru'n-Nevadir, 2014.
- el-Fetâva'l-Hindiyye*, Burhanpurlu Şeyh Nizam vdğr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1991.
- Gamravî, Muhammed ez-Zührî. *es-Sirâcü'l-vehhâc şerhi alâ metni'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Gaznevî, Ebû Hafs Siraceddin Ömer. *Zübdetü'l-ahkâm fi ihtilâfi mezâhibi'l-eimmeti'l-erbaati'l-a'lâm*. Dımaşk: Müessesetü'r-Risale, 2017.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Vasît fi'l-mezheb*. Kahire: Dâru's-Selâm, 1417.
- Hırakî, Ebu'l-Kâsım Ömer. *Muhtasar*. Tanta: Dâru's-Sahâbe li'Türâs, 1993.

- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddû'l-muhtâr ala Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbnü'l-Hümmam, Kemâleddin Muhammed. *Şerhu fethü'l-kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed. *İlâmü'l-muvakkıîn an Rabbi'l-âlemîn* thk. Muhammed Abdüselam. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Kâfî fî fikhî'l-İmâm Ahmed*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1968.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Mukni' fî fikhî İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, thk. Mahmud el-Arnaûd Cidde: Mektebetü's-Sevâdî, 2000.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1997.
- İbnü'd-Dehhan, Ebû Şüca' Fahreddin Muhammed. *Takvîmü'n-nazar fî mesâilî hilâfîyye zâia fî nebezi mezhebiyye nâfia*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Karâfî, Ebû'l-Abbas Şehabeddin Ahmed. *ez-Zahîra*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1989.
- Karaman, Hayreddin. *Dört Risale*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.
- Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İctihad*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1996.
- Karavî, Muhammed el-Arabî. *el-Hulâsatü'l-fikhiyye ala mezhebi's-sadeti'l-mâlikiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud. *Bedâiü's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1982.

- Kudûrî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr. *Metnü'l-Kudûrî*. Kahire: Mektebetü Muhammed Ali Sabîh, 1965.
- Mâverî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *el-Hâvî fî fıkhi's-Şâfi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali. *Şerhü't-Telkin*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2008.
- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Metni Kontrol Eden Ali Himmet Berki. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982.
- Merginânî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. İstanbul: Edâ Neşriyat, 1991.
- Mervezî, Ebû Abdullah Muhammed b. Nasr. *İhtilafü'l-fukahâ*. Riyad: Mektebetu Edvai's-Selef, 2000.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah. *el-Muhtar*. talik Orhan Çeker, Konya: Tekin Kitabevi, 2014.
- Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah. *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar*. İstanbul: Pamuk Yayınları, t.y.
- Müzenî, Ebû İbrâhim İsmail b. Yahyâ b. İsmail. *el-Muhtasar*. (el-Ümm kitabının içinde) Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1990.
- Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr *el-İstizkârü'l-câmi ' li-mezâhibi fukahâ'i'l-emsâr*. thk. S. Muhammed Ata-Muhammed Ali Muavvad. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed, *es-Sünen*. trc. A. Muhtar Büyükçınar vdğr. İstanbul: Kalem Yayıncılık, 1981.
- Nevevî, Ebû Zekerivvâ Yahyâ b. Şeref. *Minhâcü't-tâlibin*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Nevevi, Ebû Zekerivvâ Yahyâ b. Şeref. *el-Mecmu'şerhi'l-Muhezzeb*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.
- Oğuz, Muhammed İhsan. *el-Beyânü's-Sedid fî Mebâhisi't-Tahkik ve't-Taklîd*. Kastamonu: Oğuz Vakfi Yayınları, 2025.
- Osmânî, Muhammed Takî. *Usûlü'l-iftâ ve âdâbuhû*. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 2014.

- Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*. Yayına hazırlayan Orhan Çeker. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 2017.
- Özdemir, Ahmet. “Yolculukta Namazın Vasıta Üzerinde Kılınması” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi ASEAD*, 4/5 (2017), 51-63.
- Özdemir, Ahmet. “Tarihî Şartlar Özelinde Beyan Edilen İctihadların İfta Kaynağı Olarak Kullanılması Problemi” *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 9 (Aralık-2023), 1543-1562.
- Özdemir, Ahmet. *Güncel Fıkıh problemlerinin Çözümünde Temel İlkeler ve Sözlük*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2024.
- Özdemir, Ahmet. “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125-145.
- Remlî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed. *Nihayetü'l-muhtâc ila şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 1984.
- Rimî, Muhammed b. Abdullah es-Sardefî. *el-Menâi'l-bedîa fi ma'rifeti ihtilâfi ehli's-şerîati*. thk. Seyyid Muhammed Muhanni. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Rûyânî, Ebû'l-Mehasin Abdülvahid. *Bahrü'l-mezheb fi fûrû'l-mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm et-Tenûhî. *el-Müdevvene*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Fîkr, 2000.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas. *el-Ümm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Şîrâzî, Ebû İshak İbrâhim b. Ali. *Muhtasar fîmâ ihtelefe fihi Ebû Hanîfe ve's-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2018.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre. *İhtiyârâtü'l-fikhiyye*. Kahire: el-Mektebü'l-İslâmî liihyâi't-Turâs, 2005.

- Ukberî, Ebü'l-Mevahib Hüseyin b. Muhammed. *Ruûsü'l-mesaili'l-hilafıyye beyne cumhuri'l-fukaha*. tahkik ve dirase Hâlid b. Sa'd el-Haşlan. Riyad: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 2001.
- Ûsâme b. Muhammed b. İbrahim Şeybân, *Tegayyürü'l-ictihâd: dirâse te'siliyye tatbikiyye*. Riyad: Dâru Künûzi İşbiliyâ, 2012.
- Yaman, Ahmet. *Fetvâ Usûlü ve Âdâbı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer. *Ruûsü'l-mesail* thk. Abdullah Nezir Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1987.
- Zuhaylî, Vehbe. *Fetava'l-asr fi'l-ibadât ve'l-muâmelât ve hâcâti'n-nâs ve istihsârâtihim*. Dımaşk: Dâru'l-Hayr, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

Kastamonu’da 1976 yılında doğdu. 1993 yılında Kastamonu İmam Hatip Lisesinden, 1998 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İslâm Hukuku Anabilim Dalında 2000 yılında “*Çağımızda İftâ Usûlü*” adlı yüksek lisans tezini hazırladı. Daha sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2008 yılında İslâm Hukuku Anabilim Dalında “*İslâm Devletler Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeninin Savaş Yoluyla Sağlanması*” adlı doktora tezini hazırladı. 2025 yılında Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Kamu Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 2011 yılında yardımcı doçent, 2019 yılında doçent, 2024 yılında profesör oldu. 1999-2011 yılları arasında İstanbul’da Ortaokulda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni ve İmam Hatip Lisesinde Meslek Dersleri öğretmeni olarak çalıştı. 2011 yılından itibaren Kastamonu Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Bazı Eserleri:

Hayra Ulaştıran İlkeler, İstanbul 2008;

Resûl-ü Ekrem’in Ashab-ı Güzin’i Eğitimi Örnekliğinde İdeal Öğretmen İdeal Öğrenci, İstanbul 2009;

Hadislerin Rehberliğinde Kardeşlik Hukuku, Ankara 2014;

Kur'an'da Yer Alan Fikhî İlke ve Konular, Ankara 2014;

Hz. Peygamber'in Fikhî Hükümlerindeki Usûl ve İlkeler, Ankara 2015;

İslam Hukukunda Uluslararası Kamu Düzeni ve Savaş Hukuku, (Doktora Tezi), Ankara 2017;

Güncel Meselelere Fikhî Çözümler, İstanbul 2018;

Fikhî Bilgi ve İlkeler Işığında Eşya ve Şahsın Hukuku, İstanbul 2019;

Temel Fikhî Bilgiler, İstanbul 2020;

Bedâiü's-Sanâi Fî Tertibi'sh-Serâi' Muhtasarı (İbadetler), Ankara 2021;

Klasik ve Çağdaş Dönem Fıkıh Metinleri, Ankara 2022;

Fikhî Kurallar Işığında Kamu Yönetimi, Ankara 2023;

Güncel Fıkıh Problemlerinin Çözümünde Temel İlkeler ve Sözlük, Ankara 2024;

Fıkıh Akademik Araştırmaları İbadetler-Akitler-Uluslararası İlişkiler, Ankara 2024.